

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET KULLANIMI VE
EBEVEYNLERİNİN DİJİTAL EBEVEYNLIK
FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ**

Doğan ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Çiğdem ÇALAPKULU

OCAK - 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN İNTERNET KULLANIMI
VE EBEVEYNLERİNİN DİJİTAL EBEVEYNLIK
FARKINDALIKLARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Doğan ÇELİK

Enstitü Anabilim Dalı: İletişim Bilimleri

“Bu tez 16/01/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Çiğdem ÇALAPKULU	Başarılı
Doç. Dr. Ali KORKMAZ	Başarılı
Doç. Dr. Meral ÇİFTER	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihâl içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Doğan ÇELİK

16/01/2025

ÖN SÖZ

Günümüz, internet çağı olarak değerlendirilmekte, internet ve teknolojinin çocuk ve aile üzerinde ciddi etkilerinin olduğu görülmektedir. Ebeveynlere, dijital çağda çocuklarını internetin olumsuz yönlerinden korumaları ve fırsatlarından faydalanmalarını sağlamaları için büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu çalışmada, ortaokul düzeyinde eğitim gören çocukların interneti nasıl kullandıkları ve ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalıklarının nasıl olduğu ele alınmıştır. Bu noktada ortaokula giden çocuk ve ebeveynlerinin görüşlerine başvurulmuştur. Çalışma kapsamında, evlerinin kapılarını bana açıp değerli görüşlerini benimle paylaştıkları için çocuk ve ebeveyn katılımcılara teşekkürü borç bilirim.

Tez çalışmam sürecinde değerli görüşlerini benden esirgemeyen, her zaman motivasyonumu artıran ve beni cesaretlendiren değerli danışmanım Doç. Dr. Çiğdem ÇALAPKULU'na teşekkürlerimi sunarım.

Tez savunmasında jüri üyesi olarak yer alan değerli hocalarım Doç. Dr. Meral ÇİFTER ve Doç. Dr. Ali KORKMAZ'a teşekkür ederim.

Tez çalışmam boyunca beni destekleyen değerli eşim Şirin KARA ÇELİK'e, yeğenim Havvanur ÇELİK'e ve aileme teşekkür ederim.

Doğan ÇELİK

16/01/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1. Teknoloji ve İnternet	7
1.2. İnternet-Birey-Aile İlişkisi	9
1.3. Çocuk ve Aile.....	12
1.4. Dijital Çağda Çocuk Olmak	14
1.5. Dijital Yerli Olarak Çocuk	16
1.6. Dijital Teknolojilerin Çocuk ve Ebeveynlere Sunduğu Fırsatlar	18
1.7. Çocukların Dijital Ortamlarda Karşılaştıkları Riskler.....	21
1.7.1. Siber Zorbalık	24
1.7.2. İnternet Bağımlılığı.....	27
1.8. Dijital Ebeveynlik.....	34
1.9. Dijital Ebeveynlik Roller.....	37
1.9.1. Dijital Okuryazarlık	37
1.9.2. Farkında Olma	39
1.9.3. Kontrol.....	40
1.9.4. Etik.....	41
1.9.5. Yenilikçilik	42
1.10. Kuramsal Dayanak	43
1.10.1. Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı	43
1.10.2. Ekolojik Sistemler Kuramı.....	46
1.11. Yapılan Çalışmalar	49
2. BÖLÜM: YÖNTEM.....	55
2.1. Araştırmanın Modeli	55
2.2. Çalışma Grubu.....	55

2.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci.....	58
2.4. Veri Analizi	59
3. BÖLÜM: BULGULAR	61
3.1. Ebeveynlerin Ebeveyn Kavramı Hakkındaki Düşünceleri ve Aile İçi İlişkileri	61
3.1.1. Ebeveyn Kavramı.....	61
3.1.2. Aile İçi İlişkiler: Birlikte Geçirilen Zaman.....	64
3.2. Farkındalık ve Roller	68
3.2.1. Dijital Okuryazarlık Rolü.....	69
3.2.2. Farkında Olma Rolü.....	79
3.2.2.1. Riskler	80
3.2.2.2. Fırsatlar	84
3.2.3. Kontrol ve Denetim Rolü.....	87
3.2.4. Etik Rol	90
3.2.5. Yenilikçilik Rolü.....	91
3.3. Çocuk ve İnternet.....	94
3.3.1. İnternet Algıları.....	95
3.3.2. Teknolojik Cihaz Sahipliği	96
3.3.3. Risk ve Fırsatlar	98
3.3.4. Sosyal Medya	101
3.3.5. Dijital Oyun.....	103
3.3.6. Baş Etme Stratejisi	106
3.3.7. Güvenlik Hissi.....	108
3.3.8. Ebeveynle İletişim.....	110
3.3.9. Eğitim ve İnternet.....	112
SONUÇ	116
KAYNAKÇA.....	124
EK	135
ÖZ GEÇMİŞ	139

KISALTMALAR

ARPANET	: Advanced Research Projects Authority Net
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri:
NSFNET	: National Science Foundation
WWW	: World Wide Web
BM	: Birleşmiş Milletler
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
BTK	: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
AÇÇAP	: Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
TDK	: Türk Dil Kurumu
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Ebeveyn Demografik Bilgiler	57
Tablo 2: Çocuk Katılımcılar Demografik Bilgiler.....	58

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: EU Kids Online 4Cs Çevrim İçi Risk Modeli	23
Şekil 2: Ebeveyn Kavramı Kelime Bulutu.....	64
Şekil 3: Roller MAXQDA Kod-Alt Kod Modeli ile Gösterimi.....	69
Şekil 4: Ebeveynlerin İnternet Kavramı Kelime Bulutu	72
Şekil 5: Çocuk ve İnternet Tema-Alt Tema Gösterimi	94

ÖZET	
Başlık: Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Kullanımı ve Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Farkındalıklarının İncelenmesi	
Yazar: Doğan ÇELİK	
Danışman: Doç. Dr. Çiğdem ÇALAPKULU	
Kabul Tarihi: 16/01/2025	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 134 (ana kısım) + 5 (ek)
Günümüzde internetin bireyler üzerindeki etkileri incelendiğinde, fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak bazı etkilerinin olduğu görülmektedir. Dijital dünya, kullanıcılarına olumlu ya da olumsuz bazı yönler sunmaktadır. Çocuk kullanıcılar bilişsel ve psikolojik anlamda olgunlaşmalarını tamamlamadıkları için olumsuzluklar karşısında en büyük risk grubunu oluşturmaktadır. Bu durum karşısında ebeveynlerin dijital ebeveynlik becerilerine sahip olmaları çocukların internetin olası risklerine karşı korunmasında önemli bir yere sahiptir. Çalışmada, ortaokul öğrencilerinin internet teknolojilerini kullanma biçimleri, aile içi iletişimin çocuğun internet kullanma biçimini nasıl şekillendirdiği ve ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıkları ele alınmıştır. Bu kapsamda araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin internet kullanma biçimleri ile ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumlarının nasıl şekillendiğini ortaya koymaktır. Nitel araştırma olarak tasarlanan bu çalışmada fenomenolojik desen kullanılmıştır. Çalışmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu ile amaçlı örnekleme yöntemine uygun ortaokul öğrencisi 18 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri 18 kişi olmak üzere toplam 36 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmecilerden elde edilen veriler MAXQDA nitel veri analiz programına yüklenerek analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre dijital ebeveynlik farkındalığı yüksek olan ebeveynlerin, çocuklarını doğru internet kullanma yönünde yönlendirdikleri, farkında olma rolü kapsamında internetin riskli yönlerine daha çok değindikleri ve bu noktada kaygılandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Fırsatlardan faydalanma ve etik rol kapsamında ise daha az yönlendirici oldukları görülmüştür. Ebeveyn ile çocuk iletişiminin güçlü olduğu ailelerde, çocukların olumlu internet kullanma davranışına sahip olduğu saptanmıştır. Ayrıca çocukların internet kullanma biçimlerinde ise interneti daha çok eğitim, oyun, sosyalleşmek ve haberleşmek amacıyla kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Dijital Ebeveyn, Çocuk, İnternet, Aile, Ebeveyn	

ABSTRACT	
Title of Thesis: An Examination Of The Internet Use Of Middle School Students And Their Parents' Digital Parenting Awareness	
Author of Thesis: Doğan ÇELİK	
Supervisor: Assoc. Prof. Çiğdem ÇALAPKULU	
Accepted Date: 16/01/2025	Number of Pages: vii (pre text) +134 (main body) + 5 (add)
Today, when the effects of the internet on individuals are examined, it is seen that it has some physical, psychological and social effects. The digital world offers some positive or negative aspects to its users. Child users constitute the greatest risk group since they have not completed their cognitive and psychological maturation. In this situation, parents' digital parenting skills have an important place in protecting children against possible risks of the internet. In the study, the ways in which middle school students used internet technologies, how family communication shaped the way children used the internet, and parents' digital parenting awareness were discussed. In this context, the aim of the research is to reveal how middle school students' internet usage patterns and their parents' digital parenting attitudes were shaped. Phenomenological designs were used in this study which was designed as a qualitative research. In the study, a semi-structured interview form was used as a data collection technique and interviews were conducted with a total of 36 people, including 18 middle school students and their parents, in accordance with the purposive sampling method. The data obtained from the interview was analyzed by uploading it to the MAXQDA qualitative data analysis program. According to the findings of the research, it was concluded that parents with a high level of digital parenting awareness directed their children to use the internet correctly, they touched more on the risky aspects of the internet within the scope of their role of awareness, and they worried about at this point. It was observed that they were less directive in terms of taking advantage of opportunities and ethical role. It was found that in families where parent-child communication was strong, children had positive internet usage behavior. In addition, it was concluded that children used the internet mostly for education, games, socializing and communicating.	
Keywords: Digital Parent, Child, Internet, Family, Parent	

GİRİŞ

Araştırmanın Problemi

İnternet teknolojilerinin gelişmesiyle toplumsal anlamda bazı değişimleri de beraberinde getirmiştir. 21. yüzyılda dijital teknolojiler hızlı bir şekilde gelişerek insanların iletişim kurma biçimleri başta olmak üzere hayatlarının pek çok alanında etkili olmaya başladı (Gözün Kahraman, 2022). Dünya, internet teknolojileri ile küresel bir ağ hâline geldi. İnsanların, gündelik hayatta ihtiyaç duyduğu şeylerin yanına elektronik iletişim araçları da eklenmiştir. Günümüz dijital çağ, web toplumu, insan ağı ve bağlı çağ olarak isimlendirilmektedir. Teknoloji ve internetin etkisiyle artık birbirine bağlanmış bir dünyada yaşıyoruz. İnternetin büyük çapta insan ve toplum üzerinde etkili olmasıyla birlikte bir ağ toplumu meydana gelmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşayan insanlar, bireysel anlamda internette fazla zaman geçirmekte, mobil telefon ve sosyal paylaşım sitelerinin olmadığı bir dünya hayal bile edilemez bir duruma gelmiştir. Çevrim içi ağlarla birlikte gelişmiş ülkelerdeki tüm kurumlar artık internet ve bilgisayarlarla birbirine bağımlı hâle gelmiştir. İnternetin bireysel anlamda çok fazla kullanıcısı olsa da toplumsal ve küresel anlamda sosyal ve ekonomik ağlar dünyanın her yerine ulaşmıştır. Çevrim içi ağlar toplumun tüm alt yapı sisteminde etkili olmuş ve gelecekte yaşanabilecek savaşlarda toplumun geleneksel alt yapıları yerine, çevrim içi ağlarının devre dışı bırakılması daha yıkıcı sonuçlara neden olacaktır (Van Dijk, 2016).

Teknolojinin insanlara sunmuş olduğu fırsatların yanında bazı riskleri de barındırmaktadır. İnternet, toplumun içinde yaşayan tüm bireyleri etkilediği gibi çocukları da etkilemektedir. Çocukların doğru bir şekilde internet teknolojilerinden faydalanmaları için özellikle ebeveynlerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Çocuklar yaşamları boyunca dijital teknolojilere maruz kalarak hayatlarını devam ettirecek ve bu teknolojilerin önemli kullanıcıları olacaklardır (Gözün Kahraman, 2022). İnternet teknolojileri ile yaşanan gelişmeler aile yapısı üzerinde de etkili olmuştur. Aile yapısı içinde yer alan çocuk ve ebeveynlerin kavramsal olarak farklı şekillerde tanımlamalarını beraberinde getirmiştir. Örneğin, çocuklar artık günümüzde dijital yerliler ve dijital çocuklar gibi kavramlarla açıklanırken, ebeveynler ise dijital ebeveyn olarak tanımlanmaktadır (Goodwin, 2021; Özyürek, 2022). Dijital ebeveynler, çocuklarının internet ortamında karşılaşabilecekleri risk ve fırsatların farkında olan, çocuklarını dijital

dünyada kontrol eden ve çocuklarına rol model olma gibi sorumlulukları olan kişiler olmuştur. Çünkü internet teknolojilerinin olası risklerine karşı en korumasız grupların başında çocuklar gelmekte ve ebeveynlerinin, dijital ebeveynlik tutumları bu noktada çok önemli bir mesele hâlinde gelmektedir. Literatürde, günümüz çocukları internet dünyasına doğdukları için dijital yerliler olarak tanımlanmakta ve ebeveynlik tutumlarının çocukların doğru internet kullanımı üzerinde etkili olduğuna dair çalışmalar yapılmıştır (Prensky, 2005; Kabakçı Yurdakul, Dönmez, Yaman ve Odabaşı, 2013; Manap, 2020; Özyürek, 2022). Erken çocukluktan itibaren dijital teknolojilerle tanışan dijital yerlilerin, internetin olumlu ve olumsuz yönleri konusunda bilgi sahibi olma ve bilinçli çocuklar olarak yetişmeleri için ebeveynlerine görevler düşmektedir. Çocuklar internetin olumlu yönlerinin yanında siber zorbalık, siber taciz, mahremiyet ve internet bağımlılığı gibi pek çok konuda risklerle de karşı karşıya kalabilmektedir. Bu riskler her yaşta bireyi etkilemekle birlikte dijital okuryazarlık becerileri zayıf olan çocukları daha fazla etkilemektedir.

Yapılan araştırmalar, çocuklarda dijital teknolojileri kullanma yaşlarında düşüş olduğu gözlemlenmiştir. Türkiye'nin de içinde olduğu ve 25 Avrupa ülkesinde 9-16 yaş aralığında olan çocuklarla yapılan Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi [AÇÇAP] EU Kids Online (2010) sonuçlarına göre internet kullanma yaşının 10'a kadar düştüğü görülmüştür (EU Kids Online, 2010). Radyo ve Televizyon Üst Kurulu [RTÜK] tarafından 2013 yılında 26 il merkezinde 6-18 yaş grubunda bulunan ve 1-12. sınıflarda öğrenim gören 4.306 çocukla yapılan Türkiye'de Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması'na göre öğrencilerin %73,7'sinin evinde bilgisayar/tablet bulunurken, %63'ünün ise evinde internet erişimin olduğu görülmüştür (RTÜK, 2024). Dünyada ve Türkiye'de çocuklarda internet kullanma yaşı düşmekle beraber internet teknolojilerini kullanan kişi sayısında da her geçen gün artış yaşanmaktadır. Dünya üzerinde 5,45 milyardan fazla insanın internet kullandığı ve bu oranın dünya nüfusunun %64,6'sına denk geldiği görülmektedir (We Are Social, 2024). Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu [BTK] verilerine göre Türkiye'de 2024 yılı ilk çeyreğinde 92.900,137 mobil cepten internet kullanıcısının olduğu bu sayının her yıl artış gösterdiği kaydedilmiştir (BTK, 2024). Gelineen noktada, dijital teknolojilerin çocuk ve aile üzerinde etkilerinin olduğu görülmekte olup çocukların internet kullanma biçimleri ve ebeveynlerinin dijital ebeveynlik tutumlarının incelenmesi önemli bir konu hâline

gelmiştir. İnternetin fırsatlarından yararlanmak ve risklerinden korunması için başta ebeveynlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu kapsamda çalışmanın temel problemi “Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığının ve aile içi ebeveyn-çocuk ilişkisinin çocukların internet kullanma biçimleri üzerinde ne şekilde etkilidir?” olarak belirlenmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin internet teknolojilerini kullanma biçimleri ve ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalıklarının ele alındığı bu çalışmanın giriş bölümünde; araştırmanın problemi, konusu, amacı, önemi, sayıtları ve sınırlılıkları ortaya konulduktan sonra birinci bölümde çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi ortaya konulmuştur. Ayrıca birinci bölümde çalışma hakkında daha önce yapılan çalışmalara da değinilmiştir. İkinci bölümünde araştırmanın yöntemine yer verilerek katılımcıların özellikleri, veri toplama araçları ve süreci ile verilerin nasıl yorumlandığı hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde ise bulgular ve bulguların yorumlanmasına yer verilmiştir. Bulgulardan elde edilen veriler sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Konusu

İnternet teknolojileri ile değişim artık kaçınılmaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternet çağında özellikle ebeveynlerin internetin risk ve fırsatlarından haberdar olması gerekmektedir. Çocuklar, internet teknolojilerinin olduğu bir dünyaya gözlerini açmakta ve bu teknolojilerden en çok etkilenenlerin başında gelmektedir. Bu noktada, çocukların doğru internet kullanma becerilerine sahip olmaları ve internet teknolojilerinin sunmuş olduğu riskler ve fırsatlar hakkında bilgi edinmeleri için ebeveynlerine önemli sorumluluklar düşmektedir. Dijital çağda ebeveynler internet teknolojilerini kullanırken, çocuklarına rol model olmalılar. Çünkü çevrim içi ortamlar sadece onları değil çocuklarını da etkilemektedir.

İnternet doğru kullanıldığında insanların hayat standartlarını yükseltmektedir. İnternet kullanımında çocuk ve gençler büyük bir paya sahiptir. İnternet, oyun oynama, e-posta, video konferans, sohbet odaları, veri transferi, haberleşme, eğitim, bilgiye ulaşma ve sosyal paylaşım ağlarını kullanma gibi olanaklar sağlamaktadır. İnternetle sonradan tanışan çocuklar, internetin olumlu yanlarının yanında olumsuz yönlerinden de etkilendiklerine dair çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Ayrıca ebeveynlerinin bu süreçte çocuklarına karşı nasıl tutum takınacakları ve dijital ebeveynlik farkındalıklarının nasıl

olduğu çalışılan konular arasında yer almaktadır. Bu çerçevede çalışmanın konusu; aile içi çocuk ebeveyn iletişiminin ve dijital ebeveynlik farkındalığının çocukların internet kullanımı üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ve çocukların internet kullanma biçimleridir.

Araştırmanın Amacı

Dijital teknolojiler insanlara fırsatlar sunmanın yanında, bazı riskler de barınmaktadır. Çocuk kullanıcılar, bilişsel ve psikolojik anlamda olgunlaşmalarını tamamlamadıkları için olumsuzluklar karşısında en büyük risk grubunu oluşturmaktadır (Arıcak, 2015; Beşir, 2022; Baker Erdur ve Kavşut, 2007; Goodwin, 2021; Uyan, 2021). Bu durum karşısında ebeveynlerin dijital ebeveynlik becerilerine sahip olmaları çocukların internetin olası risklerine karşı korunmasında önemli bir yere sahiptir. Bu kapsamda, araştırmanın amacı; aile içi çocuk-ebeveyn iletişimi ve dijital ebeveynlik farkındalığının ortaokul öğrencilerinin internet kullanma biçimleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktır. Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Dijital ebeveynlik farkındalığı çocuğun doğru internet kullanımını nasıl etkilemektedir?
2. Aile içi ilişkilerin çocuğun internet kullanma biçimi üzerinde etkisi nasıldır?
3. Ebeveynlerin, ebeveyn ve dijital ebeveynlik kavramları hakkındaki düşünceleri nelerdir?
4. Çocukların internet ve sosyal medya kullanma pratikleri ne şekildedir?
5. Çocukların dijital oyun oynama pratikleri ne şekildedir?
6. Çocukların internet ve sosyal medya kullanma amaçları nelerdir?
7. Çocuklar internet ortamında olumsuz bir durumla karşılaştıklarında baş etme stratejileri nelerdir?
8. Çocukların gözünden internetin olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
9. Çocuklar okulda teknolojik imkânlardan ne şekilde faydalanmaktadır?
10. İnternet, çocukların eğitim süreçlerini ne şekilde etkilemektedir?

Araştırmanın Önemi

İnternet teknolojilerinin gelişimiyle birlikte çocuk ve ebeveynlik kavramları farklı bir boyut kazanmış ve gerçek dünyadaki ebeveynlik rolü ile dijital dünyadaki ebeveynlik rolünün de önemi ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde çocuk algısı da değişmiş ve dijital dünyadaki çocuk kavramı da yapılan çalışmalarda yerini almıştır. İlgili literatür incelendiğinde, çocukların dijital dünyada karşılaştıkları sorunların başında dijital bağımlılık, aile içi iletişimin zayıflaması, akademik başarının düşmesi, stres ve sosyal yeterliliğin zayıflaması gibi olumsuz durumların olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalarda; çocukların ebeveynlerine oranla daha fazla internet teknolojilerini kullandıkları görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına göre internetle sonradan tanıştığı bir dönemin içinde bulunmaktayız. Bu süreç içerisinde dijital ebeveynliğin önemi ortaya çıkmaktadır.

İnternet teknolojilerinin doğru kullanımı konusunda bilgi sahibi olan ve aile içi çocuk ebeveyn iletişimi güçlü olan ebeveynlerin çocuklarının da internet kullanımında daha bilinçli olacakları beklenmektedir. Bu kapsamda ortaokula devam eden çocukların internet kullanma biçimleri ile ebeveynlerinin ebeveynlik tutumlarının incelenmesi önemli görülmüştür. Literatür incelendiğinde; dijital ebeveynlik farkındalık ve rollerinin, çocukların internet kullanımı üzerindeki etkilerinin daha çok ebeveynlerin görüşleri üzerinden çalışıldığı görülmüştür. Dijital ebeveynlik farkındalığının çocuk üzerindeki yansımalarına yönelik çocuğun görüşlerinin dikkate alındığı az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmada, görüşmelerin hem çocuklarla hem de ebeveynleriyle yapılarak aile içi dinamiklerin dikkate alınması ve dijital ebeveynlik farkındalığının çocuk üzerindeki etkilerinin karşılaştırmalı olarak ortaya konulması önemli görülmektedir. Özellikle ortaokul döneminin, öğrencilerin bireyselleşme ve diğer araçlarla tanıştıkları bir dönem olması nedeniyle bu yaş grubunda bulunan çocuklarla bu çalışmanın yapılması önemli görülmektedir. Dijital ebeveynlik farkındalığı bağlamında çocukların gözünden internet kavramının ne olduğu, dijital teknoloji kullanım biçimleri, bu teknolojileri kullanırken ebeveynleri ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri, internetin risk ve fırsatları hakkındaki düşünceleri ve internetin eğitim süreçleri üzerindeki etkisinin araştırılması önemli görülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Aile içi çocuk ebeveyn iletişiminin ve dijital ebeveynlik farkındalığının çocukların internet kullanımı üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ve çocukların internet kullanma biçimlerinin ele alındığı çalışmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, 18 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri (18 kişi) olmak üzere toplam 36 katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır. Verilerin toplanmasında, içinde demografik bilgilerin olduğu çocuk ve ebeveyn yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun hazırlanmasında danışman ve üç öğretim üyesinden uzman görüşü alınarak Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu Başkanlığından etik kurul onayı alınmıştır. Görüşmeler esnasında tutulan ses kayıtlarının çözümlemesi yapıldıktan sonra Word yazı programında düz bir metin hâline getirilerek MAXQDA nitel veri analiz programına yüklenerek kodlanmış ve yapılan kodlamalar sonucunda ulaşılan temalar çerçevesinde veriler yorumlanmıştır.

Araştırmanın Sayıtları

1. Araştırmaya katılan ebeveynler görüşme sorularını samimi ve bağımsız olarak cevaplamışlardır.
2. Araştırmaya katılan çocuklar görüşme sorularını samimi ve bağımsız olarak cevaplamışlardır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Kocaeli ili Gölcük ve Karamürsel ilçelerinde ikamet eden ortaokul öğrencisi 18 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri 18 kişi olmak üzere toplam 36 katılımcı ve bu katılımcıların yarı yapılandırılmış görüşme formunda bulunan sorulara verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Teknoloji ve İnternet

Teknoloji, Antik Yunan'da “tekhne” (yapmak, üretmek anlamında) kelimesine logos kelimesinin eklenmesiyle birlikte ortaya çıkmış ve bu eklenmeyle birlikte yapılan ve üretilen bir şeyin toplumsallaşması olarak tanımlanmıştır. Teknolojiyi “teknik” kelimesinden ayıran yönü, teknolojinin üretim bilgisinin toplumlaşmasındandır. Toplumsal anlamda önemli bir konu olan teknoloji, medyayı da içine alan toplumsal analizlerde yer tutmaktadır (Boschele, 2023, akt., Sönmezer ve Ilgaz Büyükbakkal, 2024). Türk Dil Kurumu [TDK] teknoloji kavramını; “bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç, gereç ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisi; uygulayım bilimi” ve “insanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle ilişkin bilgilerin tümü” şeklinde tanımlamıştır (TDK, 2024). Yapılan tanımlara bakıldığında teknolojinin süreç boyunca gelişim gösterdiği, insan eliyle üretilen araç ve gereçler ile toplumsal anlamda uygulama alanı bulan bilgi ve birikimlerin bütününe kapsamaktadır. İnternetin ortaya çıkmasıyla birlikte artık teknoloji de günümüzde farklı bir boyut kazanmıştır. Hayatımızın bir parçası hâline gelen internet ve dijital teknolojiler, milyonlarca insanın kullanımına sunulmuş ve dijital olarak nitelendirilen çağın başlangıcı sayılmışlardır.

İnternet 1969 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) askeri amaçlar için kurulmuş olan Advanced Research Projects Authority Net (ARPANET) projesi kapsamında ülke savunmasında iletişimin koordine edilmesi amacıyla oluşturulmuştur (SİBERAY, 2024). Böylece ARPANET ile internetin temelleri atılmış ve günümüzde çokça kullanılan internet ağı ortaya çıkmıştır (Sugözü ve Demir, 2011). ARPANET'ten sonra üniversiteler tarafından bilimsel paylaşım yapmak amacıyla 1986 yılında National Science Foundation (NSFNET) ve ticari amaçlar için Compuserve adında yeni ağlar kullanıma sunulmuştur. Farklı bilgisayarların birbirleriyle sağlıklı iletişim kurmaları amacıyla Transmission Control Protocol/Internet Protocol (TCP/IP) protokolü internette ortak bir dil oluşturmuştur. Daha sonra 1899 tarihinde World Wide Web (WWW) aracılığı ile internet üzerinden yayılan bütün bilgilerin aynı kanal üzerinden toplanması ve tek bir kanal üzerinden erişimi sağlamaya yarayan uzantı olarak faaliyete geçmiştir. Böylelikle yazı, resim, ses ve video gibi yapıların yayılması ve bu verilere erişilmesi sağlanmıştır.

Günümüze gelindiğinde internet bütün dünyada kullanılan, bilgisayar ve diğer akıllı cihazlar aracılığıyla verilerin alınıp iletiildiği bir ağ hâline gelmiştir (SİBERAY, 2024). İnternet, bir elektronik iletişim ağı olarak büyük çapta bilgisayar ağlarını ve kurumsal bilgisayar sistemlerini birbirine bağlar duruma gelmiştir (Oktik, 2013).

Büyük gelişmelerin yaşandığı 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinde internet çağına giriş yapılarak elektronik devrimin temelleri atılmıştır. İnternetin yaygınlık kazanarak günlük hayata girmesi 1980’li yılları bulmuştur. İlk başlarda Kuzey Amerika’da yaygınlaşan internet, 1980’li yılların ortalarında Avrupa ve Avusturalya’da daha sonra Asya’da yaygınlaşarak başta basit gibi görünen ancak sonuçları daha sonra anlaşılacak bir dönemi başlatmıştır (Arıcak, 2015, 7-8).

Teknolojik aletlerin internet ile kullanılmaya başlaması, bireysel, toplumsal ve kültürel anlamda değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. İnsan ilişkileri, aile, toplum, kültür gibi sosyal yapı ve diğer pek çok durum üzerinde etkili olan internet ve kitle iletişim araçları bir etkileşim yaratmıştır (Avcı ve Topçu, 2019). İnsanların gündelik yaşantılarını idame etmeleri için sadece elektrik kablolarına, posta kutularına, şu şebekelerine, telefon tellerine, kanalizasyon ve alt yapı sistemlerine ve yollara ihtiyaç duydukları gibi elektronik iletişim araçlarına da ihtiyaçları var. Özellikle gelişmiş ülkelerde gençler artık mobil telefon hizmetleri ve sosyal paylaşım sitelerinin olmadığı bir dünyayı hayal bile edemiyor ve teknolojilerin olmadığı durumlarda bu kişiler yoksunluk hissi taşımaktadır. Bununla birlikte toplumsal anlamda da internet teknolojilerine büyük ilgi duyulmakta ve kısa sürede insan hayatına giren internet, insanları birbirine karşı bağlı ve bağımlı hâle getirmiştir. İnsanların internet teknolojilerini büyük çapta kullanması sonucunda bir ağ toplumu meydana gelmiştir. Artık dünya, internet teknolojileri ile küresel anlamda birbirine bağlanmıştır. Çevrim içi ağlar, toplumsal alt yapıları kontrol etmeye başlamış ve ileride yaşanabilecek savaşlarda bu ağlar, toplumsal alt yapıları devre dışı bırakma potansiyeline sahip olmuştur. Ağlar, toplumun sinir sistemi hâline gelmiş hem sosyal hem de özel hayat üzerinde etkili olmaya başlamıştır (Van Dijk, 2016).

İçinde bulunduğumuz çağın en önemli araçlarından biri hâline gelen internet, pek çok alanı etkisi altına almış, 90’lı yıllardan günümüze Türkiye’de de toplumun büyük bir kesimini etkilemiş ve toplumsal yapının değişmesinde rol üstelenmiştir (Kuzu, 2011). TÜİK (2024), 2023 yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırmasına göre Türkiye’de hanelerin %95,5’inin evden internet erişimi imkânına sahip olduğu, 16-74 yaş

grubunda internet kullanım oranı %87,1 olurken cinsiyet ayrımında internet kullanım oranı erkeklerde %90,9, kadınlarda ise %83,3 olarak açıklamıştır. İnternet, kamu hizmetlerinden eğlenceye, sağlıktan eğitime, araştırmadan alışverişe çok sayıda farklı alanda kullanılmaya başlanmıştır (Kurşun ve Turgut, 2021). Öyle ki 2023 yılı verilerine göre dünyada 8,12 milyar insanın olduğu, internet kullanan kişi sayısının 5,45 milyarı geçtiği ve bu sayının dünya nüfusunun %64,6'sına denk geldiği görülmektedir. Ayrıca dünya çapında 5,68 milyar benzersiz mobil kullanıcının olduğu ve dünya nüfusunun %70'ine tekabül ettiği ve 5,17 milyar sosyal medya kullanıcısının ise dünya nüfusunun %63,7'sine denk geldiği görülmüştür (We Are Social, 2023). Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu [BTK], Türkiye'de ise 2024 yılı ilk çeyreğinde 92.900,137 mobil cepten internet kullanıcının olduğu bu sayının her yıl artış gösterdiği kaydedilmiştir (BTK, 2024).

Günümüzde insan yaşamının pek çok yönünü etkileyen internet, insanları çok yönlü etkilemenin yanında, insanın kendisini tanımasında ve keşfetmesinde ciddi bir rol üstlenmiştir. Başta interneti kontrol ettiğini düşünen insanoğlu, yavaş yavaş internetin kontrolüne girmeye başlamıştır. Sanal yaşantılar, fiziksel gerçekliğin yerini almaya başlamış ve özellikle yeni nesiller sanal dünyaya gözünü açmaya başlamıştır (Arıcak, 2021, s. 7). İnternet teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte teknolojik araçların kullanımı da hızla artmış, cep telefonları, tabletler, taşınabilir bilgisayar ile günün her saatinde insanlar istedikleri anda internete ulaşma fırsatına sahip olmuştur. Birey, aile, kültür, toplum, sanat, eğitim, ekonomi, siyaset ve diğer pek çok alanı etkileyen internetin olumlu ve olumsuz yönlerini de gözden kaçırmamak gerekir.

1.2. İnternet-Birey-Aile İlişkisi

İnsan ve internet ilişkisine değinmeden önce insan kavramını açıklamakta fayda vardır. TDK Güncel Türkçe Sözlük'te insan, “toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Arıcak (2015, s. 21) insanı “bio-psiko-sosyokültürel ve manevi (Spiritual) yaşam boyutu olan canlı” olarak tanımlamakta ve insanın bu yönüyle incelendiğinde bilgisayar teknolojisiyle olan ilişkisini daha iyi anlamaya olanak sağladığına vurgu yapmaktadır.

Arıcak (2015)'a göre insan davranışlarını etkileyen pek çok etki vardır. İnsan davranışlarını belirleyen önemli faktörlerin başında ihtiyaçları ve güduları gelmektedir. İnsanın en ilkel davranışlarının başında beslenmek, dışkılamak, uyumak ve kendini güvene almak gelmektedir. En temel güdülerinin başında ise saldırganlık ve cinsellik gelmektedir. Bu güdü ve davranışlar insanla birlikte ömür boyu devam etmektedir. İnsanın varoluş amacı kendini ve yakınlarını savunmak, dışarıdan gelen saldırılara karşı kendisini korumaktır. Bu saldırganlık güdüsü doğru bir şekilde kanalize edilmediğinde hem kendisi hem de çevresindekilere karşı olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu yönüyle saldırganlık, zarar veren duygu, düşünce ve davranışlara dönüşebilir. Saldırganlık doğuştan gelen bir ham enerji olmasına karşı, gelişim döneminde çevresinin etkisiyle biçimlenir. Sanal dünyada, bireylerde heyecan uyandıran ve saldırgan duyguları besleyen eğlence ve oyun imkânları bulunmaktadır (s. 22-24). Bu yönüyle insanda doğuştan gelen duygu ve davranışların internet ortamına kolayca taşınabildiği, insana özgü davranışların burada sergilendiği görülmektedir. İnternet ilk olarak 90'lı yıllarda hayatımızda yer edinmeye başladı ve kısa bir süre içerisinde insanlar arasında hızla kullanılır hâle geldi. Başlarda bilgisayarlarda ve kablolu bir şekilde ortaya çıkan internet, daha sonra kablosuz olarak telefon, tablet ve dizüstü bilgisayarlarda hem cebimizde hem de yanımızda taşınabilen bir araç hâline geldi. Eski aile düzenimize kavuşmak için yabancı olduğu interneti her ne kadar zararlı olarak görüp temkinli yaklaşıp da gün geçtikçe hayatımızda daha da yaygın kullanılmaya başlandı. İnternetin hızı ve kapasitesi artıkça aile içi iletişim kanallarımız daralmayı beraberinde getirdi (Uyan, 2021).

İnternet ve dijital oyunlar, çocuklar ve yetişkinlere cazip gelmekle birlikte, saldırgan duygular barındıran eğlence ve oyun alanlarına da dönüşmektedir. Bu ortamlar “gerçek” olarak algılanmadığı için bu ortamlardaki zararlı etkinlikler gerçek dünyadaki davranışlar gibi algılanmamaktadır. İnsan ve internet ilişkisinin üç yönü bulunmaktadır. Bunlar; interneti biçimlendiren güç olarak insan, insanı biçimlendiren güç olarak internet ve katalizör olarak internet şeklinde değerlendirilmektedir. Birincisi, ticari amaçlı olarak insanlar reklam ve para karşılığı sanal sitelerde yayınlar yapmaktadır. Şiddet içerikli oyunlar ve cinsellik pazarlayan bu siteler insanlardaki saldırganlık ve cinsellik güdülerin farkında oldukları için insanları bu güdülerini üzerinden kendi çıkarları doğrultusunda istismar edebilmektedir. İkinci olarak bu tür sitelerin sayılarının artması sadece sanal dünyayı etkilememekte, bu siteleri ziyaret eden insanlar bir süre sonra bu sitelerin

bağımlısı olmakta, saldırganlık ve cinsel ihtiyaçları için doyum sağlamaktadır. Üçüncü yön olarak internet, insan güdülerinin fütursuzca ortaya çıktığı bir katalizör görevi görmektedir (Arıcak, 2015, s. 23-26).

İnternet 1990'lı yıllarla birlikte insan hayatına hızlı bir şekilde girmiş ve insanlar başta bilgi olmak üzere pek çok şeye ulaşır duruma gelmiştir. İnsanlar her ne kadar bu fırsattan yararlansalar da internet, çeşitli riskleri beraberinde getirmiştir. İnternette geçirilen fazla süre, bireye göre değişen farklı internet kullanım biçimleri ve diğer başka sebeplerle oluşan olumsuzluklar karşısında internetin birey, aile ve toplum üzerindeki etkileri tartışılmaya başlanmıştır (Gönül, 2002). Aile ilişkileri aslında zor bir konudur, geçmişten günümüze kadar aile içi ilişkiler aile kavramıyla birlikte değerlendirilmiştir. Teknolojinin de neredeyse “ailenin bir ferdi” olmasıyla birlikte özellikle anne-babalar çocukları hakkında endişe duymaya başlamışlardır. Ebeveynler ve çocukları teknolojiden farklı yönlerden etkilense de dijital dünyanın neden olduğu bazı problemler ortaktır. Teknoloji, ailelerin birlikte geçirdikleri kaliteli zamanı etkilemiştir. Yani aile bireylerinin bir arada olduğu ve yüz yüze iletişimin olduğu zamanı. Teknoloji, insanların çalışma şeklini ve mekânını değiştirerek aslında ev neredeyse bir sanal ofis hâline geldi. İnsanların özellikle de çocukların arkadaşlıkları da sanal dünyaya taşındı ve ebeveynler çocuklarının kimlerle arkadaşlık yaptığını tam olarak bilememektedir. Ebeveynler çocuklarını denetim altına almaya çalışırken çatışma yaşanabiliyor. Sadece çocuklar değil eşler de teknoloji kaynaklı ihmaller nedeniyle sorun yaşamaktadır (Sayar ve Benli, 2020, s. 153-157).

Arıcak'a göre (2015) günümüzde insanlar sanal ortamlarda birbirleriyle kurmuş oldukları arkadaşlıklar üzerinden evlenebilmektedirler. Kişilerin tanışıp evlenmeleri üzerinde etkili olan internet aile kurumu üzerinde de etkili olabilmektedir. Eşlerin, bilinçli olmayan internet kullanımları ve davranışları nedeniyle evlilikleri olumsuz etkilenmektedir. Yaşanan olumsuzlukların faturasını internetten çıkarmamak gerekir. İnternet insanlara bir alan sunmakta ve doğru ya da yanlış kullanım sonucunda bazı sonuçlar doğurmaktadır. Çocuklar artık gözlerini dünyaya açar açmaz teknoloji ile tanışmaktadır. Çocuklar ebeveynlerini taklit ederek büyürler. Teknolojinin sıkça kullanıldığı ailelerde çocuklar, aile bireylerini gözlemleyerek büyür. Dijital ebeveynlik farkındalıkları yüksek olmayan ebeveynler, çocuklarının fotoğraflarını ve bazı bilgilerini sosyal medya ortamlarında paylaşmaktadır. Yoğun ve yanlış internet kullanımının olduğu aile ortamlarında büyüyen çocukların gelişimsel süreçlerinin de internetten etkilenmesi muhtemeldir.

1.3. Çocuk ve Aile

Çocuk, bir insan yavrusu olarak gelişen, olgunluk dönemini tamamlamamış, reşit sayılmayan yurttaştır (Yörükoğlu, 2023, s. 17). Çocuk ve çocukluk kavramları bazı zamanlarda birbirinin yerine kullanılsa da aslında bu iki kavram net sınırlarla farklılıklar gösterir. Çocuk, “kendine özgü özellikleri olan, yaratıcı etkin bir öge iken; çocukluk, toplumsal bir kategori, bebeklik ile ergenlik arasında yer alan yapısal bir biçimdir” (Tezcan, 2005, akt., Gürkan, 2021, s. 57).

Geçmişten günümüze çocuk kavramı aynı kalsa da aslında çok zahmetli süreçlerden geçerek günümüze kadar gelmiştir. Eski çağlarda çocuklara farklı bir şekilde yaklaşıyordu. Çocukların dünyası, çeşitli oyuncakların, renkli kıyafetlerin ve masalların dünyası değildi. Çocuk kavramının değerlendirilmesi, önyargılardan sıyrılıp gerçek niteliklere kavuşması çok zorlu ve güç olmuştur. 20. yüzyılla gelindiğinde çocuk kavramı daha nitelikli bir hâle geldi. Eski Roma ve Yunan anlayışında ve dinlerde çocuk algılayışı farklı şekillerde olmuştur. Bu dönemlerde çocuk günah ürünü ve kötü olarak görülmüş; küçük yaşlardan itibaren dövülmüş, çalıştırılmış ve hatta öldürülmüştür. Eski çağlarda çocuklar için günümüzde olduğu gibi özel bir hukuk ve ceza yasaları yoktu. Çocuklar, büyükler gibi her türlü suçtan sorumlu tutulur ve cezalandırılırdı. Örneğin 19. yüzyılda 10 yaşında bir çocuk hırsızlık suçundan “asılarak” öldürülebilirdi. 20. yüzyılda yaşanan bilimsel çalışmalar, teknik buluşlar, refahın yükselmesi, sağlık, sosyal ve eğitim gibi konularda yaşanan gelişmeler çocuğa olan bakışın değişmesine neden oldu (Yörükoğlu, 2023).

Çocukların tanınması ve korunması adına kapsamlı ve evrensel tanınırlığı olan belge Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’dir. Bu sözleşmede çocukların korunma, katılım, yaşamsal ve gelişme hakları uluslararası alanda yasal güvence altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de çocuk, “daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her birey çocuk sayılır” şeklinde tanımlanmaktadır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye taraf olan devletler, çocuğun eğitim, barınma, sağlık ve sosyal yönden birçok ihtiyacını güvence altına alır. Türkiye, bu sözleşmeyi 1990 yılında imzalamıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi görüldüğü gibi çocuk kavramını hukuki bir kavram olarak ele almakta ve çocuk kavramını biyolojik yaşa göre açıklamaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi, taraf devletler ülkelerinde bulunan çocuklar hakkında ayırım yapmadan çocuk haklarını tanıma ve çocukları güvence altına

almakla yükümlüdürler. Ayrıca çocuğun fiziksel görünümü ile dil, din, renk, cinsiyet gibi farklı özelliklerinin ayrımcılık konusu olmayacağı açık bir şekilde belirtmektedir (UNICEF, 2007). Dünyada yaşanan gelişmelere bağlı olarak çocuk kavramı eski geleneksel anlayıştan kopmuş ve günümüzde modern ve çağdaş anlamda bir bakış açısına kavuşmuştur.

Çocukluğu modern anlamda belirleyen kurum ailedir. Aileden sonra çocukluğun belirlenmesinde etkili olan ikinci kurum ise okuldur (Şirin, 2017, s. 12). Aile, birey ve toplum için önemli bir kurum olmakla beraber, bu kurumun sağlıklı olarak ilerleyebilmesi aile bireylerinin birbirleriyle olan iletişimi ile doğrudan ilişkilidir. Çocuk ve ebeveynler arasında iletişimin güçlü olduğu ailelerde çocuk gelişimi de olumlu ilerlemektedir (Üstün, 2020, s. 183; Palmer, 2021). Giddens (2013, s. 246-247) aile ve akrabalık kavramlarını; “akraba bağlantılarıyla doğrudan doğruya bağlanan, yetişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğu üstlendiği bir insan topluluğudur. Akrabalık bağları bireyler arasında evlilik yoluyla ya da kan bağlarını bağlayan soy dizileri yoluyla kurulan bağlardır” şeklinde tanımlamaktadır. Çocukların sosyalleşmesinde etkili ve sorumlu olan kaynakların başında ebeveyn ve aile gelmektedir. Ebeveynlerin tutumları çocuklar üzerinde etkilidir (Aydın, 2019).

Ebeveynler arasında sağlıklı ve sıcak bir ilişkinin olması çocukları üzerinden de etkili olmaktadır. Ebeveynlerin olumlu ilişkileri, çocuklarına karşı olumlu tavır takımlarını, şefkatli, güven verici ve demokratik bir tutuma kavuşmalarını sağlayacaktır (Çağdaş, 2020, s. 30). Ebeveynlik ilk çocuğun doğumuyla başlar ve ailedeki tüm çocukların olgunlaşmasına kadar devam eden süreci kapsamaktadır. Hem çocuklar hem de ebeveynler birbirlerinin davranışlarından etkilenirler. Çocuğun, kendisini yöneten, benlik saygısı yüksek bir kişi olarak yetişmesi ebeveynlerinin ona sundukları fırsatlar ve ebeveynlik stilleri ile ilgilidir (Erkan, 2020, s. 8). Ebeveynlik stilleri konusunda önemli çalışmalar yapan gelişim psikoloğu Diana Baumrind (1960-1970) üç ebeveynlik stili ortaya koydu. Ardından Eleanor Maccoby ve John Martin araştırmalarıyla ebeveynlik stillerine dördüncüsünü ekledi. Gelinin noktada ebeveynlik stilleri yetkili, otoriter, izin verici ve katılsız/ihmalkâr olarak dört ebeveynlik modeli ortaya çıkmıştır (Sayar ve Benli, 2020, s. 165-166). Bunlar;

- ❖ Yetkili ebeveynler; çocukları ile aralarında sıcak bir ilişki vardır. Çocuklarından beklentileri vardır ve çocukları koyulan sınırlara uyma davranışı gösterirler.

Ebeveynler, evde otorite sahibi olduğu için açık bir hiyerarşi bulunur. Bu hiyerarşi zorlama içermemekte, doğru bir iletişimle çocuğa aktarılır.

- ❖ Otoriter ebeveynler; çocuktan beklentileri yüksektir. Güç ve zorlamayla çocuğa sınır koymaya çalışırlar ancak arada güçlü bir bağ ve bir iletişim olmadığı için çocukla olumlu bir ilişki kurmakta güçlük çekerler.
- ❖ İzin verici ebeveynler; çocuklarına karşı ilgili davranan ve güçlü ilişkiler kurarken çocuklarından yana pek talepkâr değildirler. Hanede net bir hiyerarşi yoktur ve sorumlu bir ebeveyn gibi davranıp çocuklara güven vermekten çok arkadaşça bir ilişki kurarlar.
- ❖ Katılımsız/ihmalkâr ebeveynler; çocuklarla kurdukları ilişki ve beklentileri düşük olmakla beraber evde hiyerarşi eksikliği vardır. Çocukları hakkında genel olarak ilgisiz olma eğilimleri vardır.

Bu dört ebeveynlik modelinde çocuklar için en iyi sonuçlar doğran model yetkili ebeveynliktir. Bu ebeveynlik stili ile büyüyen çocuklar diğer stillerle büyüyen çocuklara göre yüksek benlik saygısı, mutlu bir yaşam ve daha düşük kaygı düzeylerine sahiptirler. Yetkili ebeveynlik stilleri ile büyüyen çocukların akademik anlamda daha başarılı olma eğilimleri vardır. Yetkili ebeveynler çocuklarının bakış açısını dikkate alır, kuralları çocuklarının ihtiyaçlarına göre alır. Örneğin çocukların aşırı teknoloji kullanımı konusunda sınırlama getirirken, kuralların tepeden inme olmaması ve çocukların kuralların nedenlerini anlamasına yardımcı olunmalıdır. Yetkili ebeveynler sadece kural koymazlar, kuralların arkasındaki mantığı gelişimsel olarak açıklar (Sayar ve Benli, 2020, s. 166-168).

1.4. Dijital Çağda Çocuk Olmak

Günümüzde teknolojinin insanlara sunduğu olumlu ve olumsuz yönler tartışılırken, çocuklar artık dijital bir dünyaya doğmakta, teknolojiden uzak durmak ya da teknolojiyi bir seçenek olmaktan çıkarmak imkânsız hâle gelmektedir. Çocukluğun mukaddesliğini korurken, onların teknolojiyi daha etkin, daha sağlıklı ve faydalı kullanmaları için çeşitli yöntemler bulunmalıdır (Goodwin, 2021, s. 21). Dijital çağda çocuklar önceki nesillerden farklı öğrenme ve deneyimleme davranışına sahiptir. Örneğin internet teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle birlikte çocukların oyun oynama alışkanlıkları da değişmiştir. Günümüz gençleri artık bir telefon, tablet ya da bilgisayar aracılığıyla dijital oyunlar

oynamakta, bir bilgiye ulaşma noktasında Google aracılığı ile hızlı bir şekilde ulaşmaktadırlar. Çocuklar, ebeveynlerinden farklı oyun ve öğrenme alışkanlıkları edinmektedir. Her ne kadar yeni nesil ve ebeveynleri arasında farklılıklar olsa da onlar toplum içinde yaşayan bireyleridir. Onları hor görmeden, eski usul nostaljilere kapılmadan iki nesil arasında köprülerin korunması gerekmektedir. Kısaca dijital nesle öğrendiklerimizi ve hayat tecrübelerimizi aktarma noktasında onları tanımamız ve dijital çağın onları nasıl etkilediğini anlamamız gerekmektedir (Sayar ve Benli, 2020).

Palmer’e göre (2021) teknoloji devriminin çocuk açısından yan etkilerine bakıldığında, oyun oynama kültüründe yaşanan değişiklikler ön plana çıkmaktadır. Çocukların sokaklarda, evlerinin önünde, parklarda ve oyun oynama alanlarında oynadıkları oyunların yerini ekran odaklı, tek başlarına ve hareketsiz kaldıkları bir hayat tarzına dönüşmüştür. Bu noktada önceki nesillerin oyun oynama ve öğrenme yöntemlerinin dijital nesillere göre büyük farklılıklar taşıdığını ortaya koymaktadır. Aile içi iletişimin giderek azaldığı ve çocukların giderek bağımlı hâle geldiği tartışmalarıyla birlikte ebeveynlerin açıklamalarında “çocuğu tabletin başından kaldıramıyoruz” cümlesi sıkça kullanılmaya başlandı (Uyan, 2021, s. 16). Hayatın içine giren dijital teknolojiler insanların iletişim kurma biçimlerini, öğrenme ve çalışma şekillerini değiştirdi (Gözün Kahraman, 2022). İnternet teknolojilerinin her geçen gün geliştiği göz önüne alındığında daha farklı şekillerde insanların kullanımına gireceği muhakkaktır.

Günümüzde bebeklerin bebek arabalarına kadar akıllı telefonlar girmiş, sosyal yaşamda ellerine akıllı cihazlar tutuşturulmuş, yastıklarının ve parmaklarının altında akıllı ekranların olduğu bir çağ başlamıştır. Bu tür cihazlar çocuklar için hayatın bir parçası hâline gelmiştir. Pek çok çocuk, fiziksel ve gelişimsel dönüm noktalarına ulaşmadan dijital dönüm noktalarına ulaşmaktadır. Çocukluk artık teknolojikleştirdi ve teknoloji o kadar hızlı geliştirdi ki ebeveynler ve eğitimciler buna ayak uydurmakta güçlük çeker hâle geldi (Goodwin, 2021). We Are Social Temmuz 2024 raporunda; 8,12 milyara ulaşan dünya nüfusunun neredeyse %70’i cep telefonu kullanır hâle gelmiş ve dünya çapında toplam internet kullanıcı sayısı ise 5,45 milyar kişiye ulaşmıştır. Yani dünya nüfusunu %67,1’i artık çevrimiçi hâle gelmiştir (We Are Social, 2024). Rapora göre bu sayı artmaya devam etmekte, çevrimiçi olma ve internet teknolojilerinin kullanımı her geçen gün artmaktadır. Türkiye’nin nüfusu Ocak 2024 verilerine göre 86,04 milyon kişi olarak

belirlenmiş ve internet kullanıcı sayısı 74,41 milyon kişiye ulaşmıştır (Datareportal, 2024).

UNICEF (2017) Dünya Çocuklarının Durumu-2017 raporunda; dijital teknolojinin dünyayı değiştirdiği, her geçen gün çok sayıda çocuğun internete bağlandığı, çocukluğun internet teknolojileriyle değiştiğine vurgu yapılmaktadır. Rapora göre interneti en çok kullanan grubun gençlerden oluştuğu ve genç nüfus arasında %70’lik bir oranın çevrimiçi olduğuna vurgu yapılmaktadır. Çocukların internetin olası riskleri ile karşı karşıya kaldıkları, eşit ve güvenli bir şekilde interneti kullanamadıkları belirtilerek, çocukları risklerden korunmak ve güvenli online içeriklere ulaşmalarının sağlanması gerektiğine değinilmektedir. Raporda, çocukları dijital teknolojiler karşısında güvenli hâle getirmek için politikaların geliştirilmesi ve yapılacak olan çalışmalar maddeler hâlinde sunulmaktadır. Bunlar:

- Çocukların uygun maliyetler kaliteli çevrimiçi kaynaklara erişimlere katılımlarının sağlanması,
- Çocukların dijital ortamlardaki riski içeriklerden korunması,
- Mahremiyet ve kimliklerinin korunması,
- Dijital okuryazarlık eğitimleri ile çocukların bilinci ve güvenli tutulması,
- Çocukları dijital ortamlarda korumak ve etik standartlar geliştirmek için özel sektör gücünden faydalanmak,
- Dijital politikaların uygulanması ve geliştirilmesinde çocukların merkezde tutulması şeklinde maddeler sıralanarak çocukların dijitalin risklerinden korunması için sadece ailelerin değil hükümetlerin, eğitimcilerin ve özel sektörün iş birliği hâlinde hareket etmesine değinilmektedir (UNICEF, 2017).

1.5. Dijital Yerli Olarak Çocuk

Yeni teknolojilerin hayatın içine girmesiyle birlikte, insanların alışkanlıkları ve davranışlarında ciddi değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu teknolojiler, başta, iletişim kurma, çalışma ve öğrenme gibi alanlarda farklılaşmalar yaratmıştır. Teknolojinin bu müdahalesi yetişkinleri etkilediği gibi milyonlarca çocuğun, çocukluğunu da etkilemiştir. Çocuklar, dijital teknolojilerden etkilenmekle birlikte ilerde teknolojiyi en çok kullananların başında geleceklerdir (Gözün Kahraman, 2022). Prensky (2005) insanları teknolojiye olan aşinalıkları kapsamında “dijital yerliler” ve “dijital göçmenler” olarak

ikiye ayırmaktadır. Dijital yerliler, dijital dünya doğanlar iken dijital göçmenler ise dijital dünyada doğmamış ancak ileriki yaşlarında teknolojiyi kullanmaya başlamış olan kişilerdir. Dijital yerliler, analog dünya ile neredeyse tanışmamış ve bilişim teknolojilerini kullanarak yeni bilgi ve becerilere yatkınlıkları ile ön plana çıkmaktadır (Kurt ve ark., 2013).

Dijital göçmenlerin hayatında, dijital yerlilere göre çok az “dijital izler” bulunmaktadır. Çünkü dijital göçmenler, ebeveynlerinden dijital teknolojinin çok kullanılması nedeniyle azar ıstımedi ya da ebeveynlerine “şarjım bitmişti, arayamadım” şeklinde cevaplar vermedi (Uyan, 2021, s. 21). Dijital göçmenler çocukluklarında, günümüz dijital yerliler gibi dijital dünyaya doğmadıkları için kendi ebeveynlerinden gördükleri kuralları çocuklarına uygulamakta güçlük çekmektedir. Dijital yerliler ve dijital göçmenlerin hayatları ve teknoloji kullanma biçimleri birbirinden farklılık göstermektedir. Teknolojik anlamda yaşanan büyük gelişmeler eski kuşakları şaşırtsa da Z ve Alfa kuşakları için teknolojiye yaşanan bu büyük gelişmeler günlük ve beklenen gelişmeler olarak karşılanmaktadır. Aynı özelliklere sahip ve aynı çağlarda yaşayan kişiler “kuşak” olarak isimlendirilmektedir. Günümüzde beş kuşak aynı anda yaşamaktadır. Teknolojinin çok gelişmiş olduğu dönemde yaşayan nesillere “teknoloji nesli” denilmektedir (Gözün Kahraman, 2022, s. 4-5). Y Kuşağı 1980-2000 yılları arasında doğan kuşaktır. Farklı kaynaklarda “Milenyum Kuşağı”, “Dijital Kuşak”, “Gelecek Kuşak” ve “Eko Patlaması” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de de “80 Sonrası Kuşak” olarak isimlendirilen bu kuşak, özgürlüğüne düşkün, eğitilmiş, otoriteye meydan okuyan, uyumlu ve teknolojiyi seven kişilerden oluşmakta, küreselleşmenin etkilerinden etkilenen ve sosyokültürel etkileşimin arttığı bir dönemde bulunmaktadır (Ardıç ve Altun, 2017; Demirkaya ve ark., 2015; Kaya, 2020).

2000’li yıllardan itibaren doğanlar Z kuşağı olarak tanımlanmakta, teknolojiyi daha hızlı öğrenen, sosyal hayata ilgili, işlerini kısa sürede ve titizce yapan özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. İletişim için e-posta yerine sosyal medya araçlarını kullanan, arkadaşlık ilişkileri daha çok Facebook aracılığı ile yürütülen, teknolojiye bağımlı ya da tutkulu olmadan, teknolojiyi hayatlarının bir standardı olarak gören kuşaktır (Yalçın Kayıkçı ve Kutluk Bozkurt, 2018).

Alfa kuşağı, tamamı 21. yüzyılda doğmuş olanları kapsamakta (2010-2024 yılları arasında doğanlar), çoğu Alfa kuşağı üyeleri Y kuşağının çocukları ve Z kuşağının küçük

kardeşleridir (Gözün Kahraman 2022, s. 6). Alfa kuşağı dijital yerliler olarak da tanımlanmakla beraber gelişmiş bilgi becerilerine sahip kişilerden oluşmaktadır. Dijitalin dilinden çok iyi anlayan bu kuşak, diğer kuşaklardan ayrılan en büyük özelliklerinin başında, dijital bir dünyaya doğmuş olmalarıdır. Alfa kuşağının başlangıcı olarak kabul edilen 2010 yılından günümüze internet alanında olduğu gibi bilimsel ve teknolojik alanda çok sayıda gelişme yaşanmıştır. Örneğin 2010 yılında Apple, ilk tablet modeli olan iPad'i tanıtmış ve Instagram faaliyete geçti. 2010 yılından günümüze kadar bilim, sanayi, teknoloji, elektronik, haberleşme, medya, yapay zekâ ve kripto para birimlerine pek çok alanda ciddi gelişmeler yaşanmıştır (Demirel, 2021).

Barkowitz, Ramadlani ve Wibisono'nun Alfa kuşağı üzerine yapmış oldukları çalışmalarda Alfa kuşağına ait özellikleri şu şekilde ortaya koymuşlardır: Alfa kuşağının hareketli olduğu, paylaşmayı sevmedikleri, deneyimlerini dünya çapında paylaştıkları, bu noktada mahremiyete önem vermediklerini bulmuşlardır. Alfa kuşağının, kısıtlamalardan hoşlanmadıkları, sağlıklı beslenmenin farkında oldukları, X ve Y ebeveynlerinden etkilendiklerini, dünyayı sosyal medya aracılığı ile anlamaya çalıştıkları sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca sosyal medya araçları ile iletişim kurdukları ancak yalnız kalmayı sevdikleri, online alışveriş yaptıkları, fiziksel temas kurmaktan kaçındıkları, zevk aldıkları şeyleri tekrarlamaktan hoşlandıkları, çevresel ve sosyal sorunlara karşı duyarsız kalmadıkları, geçmişi ve geleceği düşünmekten ziyade anı yaşamaktan hoşlandıklarını ortaya koymuşlardır (Barkowitz, 2016; Ramadlani ve Wibisono, 2017; akt., Demirel, 2021, s. 1810-1811).

1.6. Dijital Teknolojilerin Çocuk ve Ebeveynlere Sunduğu Fırsatlar

Dijital çağ insanlara çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Günümüzde çocuklar internet dünyasına gözünü açmakta ve dijital yerliler olarak aile ve toplum içinde değerlendirilmektedirler. Dijital yaşamda ebeveynlerin ve çocuk alanında çalışan uzmanların çocukların dijital ortamlarda karşılaşabilecekleri risk ve fırsatları iyi analiz etmeleri gerekmektedir. Çünkü dünya üzerinde artan teknoloji kullanımı beraberinde olumlu ve olumsuz olarak değerlendirilen bazı faktörlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Burns ve Gottschalk, 2020). Dijital teknolojilerin çocuk ve ebeveynlere sunduğu imkânlar çeşitlilik göstermektedir. Ebeveynler ve özellikle çocuklar, bu imkânlara erişme yolları ve insanlara sunmuş olduğu fırsatlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmayabilir ya da

teknolojik yeniliklere temkinli yaklaşabilirler. Ancak çocuklar artık dijital bir dünyaya doğmakta ve ebeveynler, çocuklarına karşı doğru internet kullanımı konusunda rol model olmaları gereken bir dönemden geçmektedir (Hassamancıoğlu, 2022).

Dünyada, 2024 yılı başlarında benzersiz cep telefonu kullanan kişi sayısı 5,61 milyara ulaştı ve 8,08 milyar insanın yaşadığı dünyada toplam nüfusun %66'sı internet kullanır hâle geldi. Türkiye'de ise internet kullanıcı sayısı 74,41 milyona ulaşmış ve sosyal medya kullanıcı sayısı ise 57 milyon kişiyi geçmiş durumdadır (Datareportal, 2024). Görüldüğü gibi dünya çapında internet ve mobil telefon kullanıcı sayısı milyarlaraya ulaşmıştır. Milyarlarca insanın internet teknolojilerinden faydalandığı günümüzde internetin insanlara sunduğu fırsat ve riskler de tartışılır hâle gelmiştir. Goodwin (2021)'e göre teknoloji kullanımının çocuklara ileri yaşlardan itibaren pek çok faydası dokunabilir. Teknoloji, çocukların görsel tercih ihtiyacını karşılayabilir. Görerek öğrenme, çok sayıda kelimenin yerini karşılayabilir. İnsanlar ve özellikle çocuklar günümüzde telefon, bilgisayar ve televizyon gibi medya araçlarından gördükleri karşısında görsel tercihlerini karşılayabilmektedir. Teknoloji, çocukların yeni gelişen becerilerini destekleme ve dengeleme adına iyi bir araç durumundadır. İlave öğrenme ihtiyacı olan çocuklara büyük fırsatlar sunmaktadır. Çocuklar tercih yapmayı sever ve teknoloji bu anlamda çocuklara tercih yapma fırsatı sunar. Teknoloji çocukların dijital işler yapıp bunları düzenlemelerini kolaylaştırır. Günümüz çocuklarının merak seviyesi yüksek bir noktadadır. Doğru ya da yanlış yaptıkları şeyleri hemen bilmek isterler. Bilgiye hızlı erişim sağlayan çocuklar anında geri bildirim sağlayan teknolojileri kullandıklarında, bu onlara teyit etme ya da reddetme imkânı sunuyor. Bu durum çocuklarda bilişsel çatışma sağlıyor ve bu durumda öğrenmeleri gereken olgusal içerikler varsa, kavramları daha doğru biçimde öğrenmelerini sağlıyor. Teknoloji çocukların interaktif öğrenmelerine olanak sağlıyor ve ayrıca onların içerik yaratmalarına imkân tanıyor. Ayrıca teknoloji anında bilgiye ulaşma ve farklılaşma sağlama noktasında çocuklar ve insanlara çeşitli fırsatlar sunuyor.

Teknolojik gelişmeler çocukların eğitim ve öğretim süreçlerini de etkilemektedir. Özellikle Covid-19 pandemisiyle birlikte öğrenme süreci de dijitalleşmiştir (Hassamancıoğlu, 2022). Elektronik öğrenme (e-öğrenme) öğrenme sürecinin çeşitli elektronik araçlar ve ortamlarla gerçekleşme sürecidir. Başlarda bilgi aktarımı kalem, defter, sıra, televizyon ve radyo ile yapılırken artık günümüzde bilgisayar ve internet aracılığı ile bilgiye ulaşım ve aktarım daha hızlı ve daha ekonomik bir süreçten

geçmektedir. Öğrenme, bilgi ve iletişim teknolojileriyle sağlanmaktadır (Gülbahar, 2017). Dijital ve oyun ve uygulamalar da hem çocuklara hem de yetişkinlere çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Ebeveyn ve eğitimciler video oyunlarının şiddet içerikli olmaları nedeniyle saldırgan davranışlara neden olabileceği, sosyal becerileri sınırlandırması, dikkat becerilerini etkilediği gibi çok sayıda olumsuz davranış hakkında kaygı duymakta ve video oyunlarına mesafeli yaklaşabilmektedirler. Ancak yapılan çalışmalarda, dijital oyunların saldırganlığa ve dikkat dağınıklığına yol açtığına dair bir sonuca ulaşılmamıştır (Kühn ve ark., 2019; Shapiro, 2020; Squire, 2003; akt., Hassamancıoğlu, 2022). Video oyunlarının eğlence ve sosyalleşme aracı olarak görülmekte ve oyuncu oyun oynarken hayal gücünü kullanarak farklı rollere girebilir, akıl yürütme ve problem çözme gibi pek çok deneyim kazanabilir (Annetta, 2009; Shapiro, 2020; akt., Hassamancıoğlu, 2022).

İnternet teknolojileri insanlara görüntülü sohbet etme fırsatı sunmuştur. İş, eğitim vs. gibi seyahatlerde aile bireyleri birbirlerinden ayrı kalabilmektedir. Bu durumlarda Skype ve FaceTime gibi sohbet platformları aile bireylerinin birbirleriyle görüntülü iletişim kurmalarını sağlayabilir. Bu görüşmeler aile bireyleri arasındaki ilişkiyi daha güçlü kılabilir. Teknoloji interaktif olma olanağı sağlamaktadır. Çocuklar ekranlarda gördükleri karakterlerle ilişkiler kurabilmektedir. Bu durumun çocuğun fiziksel ve bilişsel sağlığı üzerinde olumlu etki bıraktığı yapılan çalışmalarda görülmüştür. Akıllı telefon ve diğer dijital resim çekme araçları da insanlara diledikleri yerlerde kolayca fotoğraf ve video çekme fırsatı sunmuştur. Özellikle çocukların daha sonra çekilen bu fotoğraflara bakarak deneyimlerini anlatabilmeleri, tarif edebilmeleri ve kendilerini nasıl hissettikleri konusunda ciddi kolaylıklar sunmaktadır (Goodwin, 2021).

Teknolojinin çocukların dil öğrenme sürecinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler bıraktığına dair bazı araştırmalar bulunmaktadır. Ekran başında geçirilen zaman çocukların dil gelişimi üzerinde bazı olumsuzluklar meydana getirdiğine vurgu yapan (Bencik Kangal, 2021; McArtur, 2020; Madigan ark., 2015; akt., Gözün Kahraman ve Özdemir, 2022) çalışmaların yanında internet teknolojilerinin doğru kullanımı ve dijital ebeveynlik farkındalıkları yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının dil gelişimlerinin olumlu yönde etkilendiği ortaya konulmuştur. Çocuklarla birlikte izleme yaparak bilinçli medya tüketimi ile dil gelişimleri olumlu yönde etkilenebilir. Önemli olan çocukların ekran karşısında fazla zaman geçirmemeleri ve çocuklara uygun içeriklerin izletilmesi ve dinletilmesidir. Kitap uygulamaları ve dijital masallar elbette ki geleneksel kitap

deneyimlerini alamaz ancak geleneksel kitap deneyimlerini tamamlayan çocuklara ciddi katkılar sunabilir. Ayrıca tekno oyuncakların da çocuklar üzerinde olumlu etki bırakabilecek özelliklerinin olduğu görülmektedir. Örneğin, oyuncakların ses kaydetme becerisi çocukları konuşmaya yönlendirebilir ve çocukların söylediklerine cevap verebilir (Goodwin, 2021).

Teknolojinin insanlar üzerindeki faydaları ve fırsatların oldukça fazladır. Ancak bunun yanında bazı riskleri de beraberinde getirmiştir. İnsanlar tarihsel süreç içerisinde teknolojik araç ve gereçleri sürekli geliştirerek kullanmış ve nihayetinde internetle buluşan teknolojik aletler, dijital bir çağın başlanmasını sağlamıştır. Dijitalleşmeyi doğru anlayan, dijital okuryazarlık düzeyleri yüksek olan bireyler ve ebeveynler hem kendileri dijital teknolojinin fırsatlarından faydalanacak hem de çocuklarına doğru bilgilendirme ve kullanma fırsatları sunarak çocukların gelişimlerine olumlu katkı sunacaklardır. Teknoloji kullanma farkındalığı yüksek bireyler olarak eğer faydalı şeyler için interneti kullanırsak bize fayda sağlayacaktır. Ancak olumlu internet kullanımına sahip olmadığımız durumlarda teknolojinin olumsuz yönleriyle karşı karşıya kalacağız.

1.7. Çocukların Dijital Ortamlarda Karşılaştıkları Riskler

İnternet ve dijital teknolojilerin çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz bazı yönleri bulunmaktadır. Örneğin, iletişim kurma, eğitime katkı sağlama, becerilerini geliştirme vb. gibi olumlu yönleri bulunurken, oyun bağımlılığı, çocuğun cinsel istismarı, siber zorbalık, izinsiz paylaşımlar ve kişisel bilgilerin paylaşılması gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır (UNICEF, 2017). Livingstone (2013), çevirim içi risk ve zararın farkına değinerek riski, zarar görme olasılığı olarak belirtirken, zararı ise çocuğun genel olarak sağlığına yönelik (duygusal, zihinsel, fiziksel) olumsuz durumları içermektedir.

Günümüzde çocuklar teknoloji ile erken yaşlarda tanışmakta ve teknoloji ile daha fazla zaman geçirmektedir. Özellikle erken yaşlarda teknolojiye maruz kalan çocukların gelişimleri üzerinde etkili olan internetin ve internet teknolojilerinin olası riskleri bulunmaktadır. Çocuklar üzerinde etkili olan bu teknolojilerin illa “zehirli” olması şart değilse de çocukların gelişim ihtiyaçlarına uygun bir şekilde kullanılmadığı zamanlarda olası riskleri beraberinde getirmektedir (Goodwin, 2021). Arıcak’a göre (2015) teknoloji yeri geldiğinde insanların en zayıf noktaları üzerinde (cinsellik, saldırganlık, varoluşsal ihtiyaçlar gibi) etkili olabilmektedir. Bu noktada çocuk yetiştirilirken, özellikle

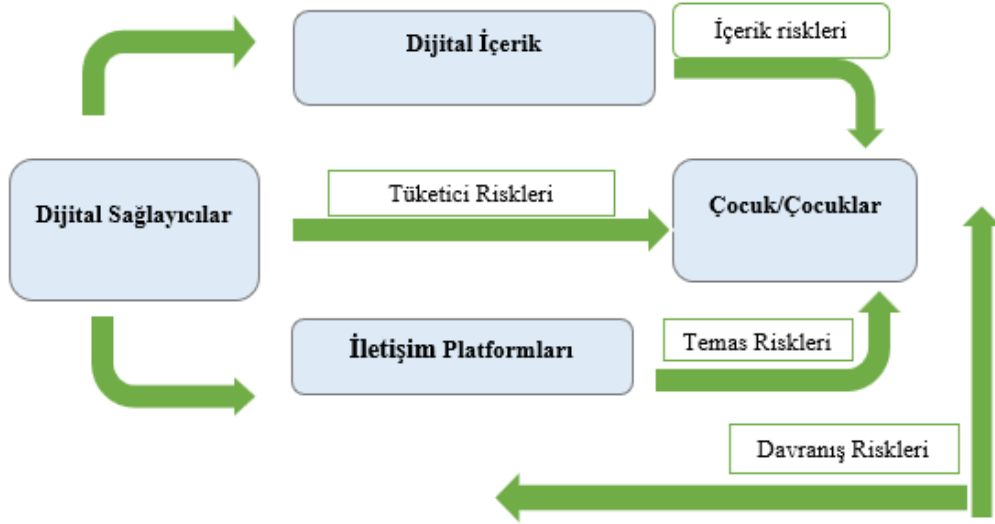
ebeveynlerine ve bu yönde yöneticilere önemli görevler düşmektedir. Eğer doğru internet kullanımı konusunda çocuklar eğitilmezlerse, hızla bu risklerle karşı karşıya kalacaklardır. Bu konuda literatür incelendiğinde, teknolojinin risk ve zararlarının yanında olumlu yönlerinin de ele alındığı, çocukları internet teknolojilerinden soyutlamak ya da bu teknolojileri olası risk ve zararlara karşı yasaklamak yerine doğru internet kullanımı konusunda çocukların eğitilmesi ve bu alanın olanaklarından faydalandırılması varılan sonuçlar arasındadır.

Uyan (2021) çalışmasında internetin çocuklara yasaklanamayacak kadar çekici ve denetimsiz bırakılmayacak kadar tehlikeli yönlerinin olduğuna dikkat çekerek şöyle ifade etmektedir:

“Bir cadde düşünün... Bir tarafında sinemalar, tiyatrolar, kitapçılar, kütüphaneler ve okullar dizili yan yana... Diğer tarafında ise müstehcen film oynatan sinemalar, hırpani kılıklı yankesicilerin kol gezdiği dar ve karanlık sokaklar, uyuşturucu pazarlayan adamlar var. Ağzına kadar dolu atari salonlarında dışarı sigara dumanları ve silah sesleri taşıyor. Loş ışıklı tıka basa kafelerde garip çılgınlıklar ve müzik sesleri duyuluyor. İşte bu caddenin başında duruyorsunuz... Ve yanınızda çocuğunuz var. Biricik çocuğunuz tek başına bu caddede dolaşmak, ödev için bir kaynak bulmak, alışveriş yapmak, kitaplara bakmak, belki sinemaya gitmek istiyor. Siz çocuğunuzun elini sıkı sıkı tutmuş caddeye bakıyorsunuz. Kitapçıların ve okulların olduğu tarafa bakınca içiniz rahatlıyor. Ama tam elinizi gevşetmek üzereyken gözünüz diğer tarafa kayıyor. Korkuyorsunuz... Gözünüzü caddeden ayırmadan “Hayır, kesinlikle gidemezsin!” diyorsunuz. Bu durumda tek bir çözüm kalıyor. Çocuğunuzun elinden tutup caddenin güvenli tarafında birlikte gezmek... Çocuğunuzun el tutma yaşı geçmişse en azından, onun birkaç adım arkasında yürümek gerekiyor. Bu arada takip mesafesini ayarlamak çok önemli” (s. 9-10).

Uyan (2021) bu ifadelerinde gündelik hayatta olduğu gibi dijital dünyanın da çekici ve olumlu yanlarının yanında, tehlikeli yanlarının olduğunu, uygun denetim mekanizmaları geliştirerek çocukları tamamen soyutlamak yerine uygun takip mesafesini koruyarak yönlendirici ve geliştirici olmayı önermektedir.

Çevrim içi riskler tek tip olamamakla beraber günümüzde giderek karmaşık hâle gelmektedir. Özellikle internet teknolojilerinin gelişimi ile çocukların bu alanlardaki konumlanışları ve etkileşimleri farklılık göstermiştir.

Şekil 1: EU Kids Online 4Cs Çevrim İçi Risk Modeli

Kaynak: Livingstone ve Stoilova (2021)

Şekil 1’de görüldüğü gibi çocuklar hizmet sağlayıcıların sözleşme içeriklerini bilmeden onaylaması hâlinde tüketici riskleri ile karşılaşmış olur. Sözleşmeye dayalı düzenlemeler çocuğun farkında olmadan sömürülmesine sebep olmakta, mahremiyet ve gizlilik riskleriyle karşı karşıya kalmaktadır (Livingstone ve Stoilova, 2021). İçerik riskleri; özellikle çocuk ve gençlerin sağlıksız içerikleri öneren sayfalarda (pornografi, şiddet, ırkçı ve nefret içerikli söylemler gibi) uygun olmayan zararlı ve yasa dışı içeriklere maruz kalmalarıdır. Web siteleri, başta çocuklar ve gençlerin bu içeriklere erişimlerini kısıtlama adına ciddi önlemler almamaktadır. Davranış riskleri; fiziksel zarar risklerini içerir. Cinsel içerikli mesajlaşma, ısrarlı takip, siber zorbalık ve tehlikeli içeriklere teşvik gibi riskli içeriklerin oluşturulmasına katılma durumudur. Temas riskleri; başka biri veya başka bir çocuk gibi davranmayı içerir. Yani, bir başkasına kasıtlı olarak zarar verme, zorbalık yapma ve taciz etme girişimidir. Tüketiciyle ilgili riskler; çocukların ekonomik riskler ve tehlikeli kodlara maruz kalmasıdır. Çevrim içi risklerin bu şekilde sınıflandırılması, risklerin daha iyi anlaşılmasını ve müdahale etkinliklerinin daha etkili olması noktasında etkili bir yoldur (Beşir, 2022).

1.7.1. Siber Zorbalık

İletişim teknolojileri alanında yaşanan gelişmelerle birlikte yeni medya ortamları internet kullanma yaşını düşürmüş ve günümüzde özellikle çocuk ve gençlerde bu ortaların kullanılması gittikçe artmaktadır. Çocuk ve gençlerin sosyal yaşam pratiklerini etkileyen internet, bu grubun kimlik oluşturma süreçlerini farklı bir boyuta taşımıştır. Zorbalık, eski bir kavram olmakla beraber, bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte, insanlar sanal dünya ile tanışmış ve bu çerçevede “siber zorbalık” kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Bu noktada siber zorbalık kavramı; bilgi ve internet teknolojilerinin kullanarak başkasına kasten zarar vermeyi içeren yeni bir şiddet türü olarak ortaya çıkmıştır (Baştürk Akça ve Sayımer, 2017). Arıcak (2015, s. 74) siber zorbalık kavramını “bir kişi ya da grubun bir başka kişi ya da gruba zarar verme bilinciyle, bilgi iletişim teknolojilerini (bilgisayar, internet ve cep telefonu) kullanarak tekrarladığı davranışlardır” şeklinde tanımlamıştır. Siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan farklı olarak sanal etkileşim ortamlarında bilgi ve iletişim teknolojilerinin aracı olarak kullanılmasıdır (Erdur Baker ve Kavşut, 2007).

Birçok yeni kavramda olduğu gibi siber zorbalığın gerçek tanımında bazı belirsizlikler bulunmaktadır. Siber zorbalık kavramının kuramsal çerçevesi hazırlanırken gelenek zorbalık kavramından faydalanılmakta ve yüz yüze ortamlarda gerçekleşen akran zorbalığında olduğu gibi siber zorbalıkta bir belirsizlik söz konusu olmamaktadır (Campbell ve Akbulut, 2022). Saldırganlığın bir türü olarak değerlendirilen akran zorbalığı, zarar verme, tekrarlanan, saldırgan ve mağdur arasında bir güç dengesizliği barındırmaktadır (Olweus, 1993). Siber zorbalık kavramı da geleneksel zorbalık tanımları çerçevesinde tanımlanmıştır. Smith ve ark. (2004), siber zorbalığı “bir grup ya da birey tarafından dijital araçların kendini kolaylıkla savunmayan bir kurbanı karşı tekrar tekrar kullanıldığı saldırgan bir davranıştır” şeklinde ifade edilmiştir. Görüldüğü gibi siber zorbalık kavramı geleneksel zorbalık ve akran zorbalığı kavramları çerçevesinde bilgi ve teknolojik gelişmeler aracılığı ile farklı bir boyut kazanarak kullanılmıştır.

Zorbalık ve siber zorbalık kavramları üzerine literatür incelendiğinde ilişkilerin olduğu, siber zorbalık kavramının zorbalığın bir türü olarak görüldüğü ancak niteliklerinin geleneksel zorbalıktan farklı olduğu ortaya konulmuştur. Görülme sıklığı geleneksel zorbalık kadar sık olmasa da konu hakkında ciddi tedbirlerin alınması gerektiği, siber zorbalığa maruz kalan kurbanlarda ruhsal anlamda geleneksel zorbalığa maruz kalanlara

göre daha ciddi sonuçlar doğurduğu ve toplumda derinlemesine hissedilen bir sosyal olgu olarak değerlendirilmiştir (Campbell ve Akbulut, 2022).

Siber zorbalık kavramını bilgisayar, cep telefonları veya diğer teknolojik araçlar vasıtasıyla kasıtlı ve tekrarlanan zarar verici davranış şeklinde tanımlayan Patchin ve Hinduja (2015) siber zorbalığın kasıtlı olarak yapıldığını, ısrarlı olarak tekrarlanması, kurbanı zarar verici içerikte olması ve geleneksel zorbalığa göre dijital cihazlarla gerçekleşmesi şeklinde çeşitli unsurlarla açıklamışlardır. UNICEF (2017) siber zorbalığı, hedef seçilen kişileri korkutmaya, kızdırmaya ve utandırmaya yönelik tekrarlanan davranışlar olarak açıklamakta ve bu davranışların; sosyal medyada bir kişi hakkında yalan bilgiler paylaşmak, dijital platformlarda incitici mesajlar ya da tehditlere başvurmak, gerçek olmayan bir kimlik ile başkalarına kötü içerikler göndermek gibi eylemlerle ortaya konulabileceğine değinmektedir.

Siber zorbalık türlerini Carpenter ve Fergusun (2009; akt., Beşir, 2022, s.113-114) sekiz kategoriye ayırarak şöyle açıklamışlardır;

- Taciz: Seçilen kişinin uzun süreli ve tek taraflı olarak saldırganlık içeren mesajlar gönderilmesidir. Bu tür mesajlar, nefret ve hakaret içeren içerikler barındırır.
- Parlama: Genellikle kısa süreli sohbet odalarında sıklıkla karşılır. İki veya daha fazla çocuk arasında geçen çekişmeli ve hararetli tartışmalardır. Parlama, yoğun yaşanabilir ve güçlü duygusal tepkileri beraberinde getirebilir.
- Özel bilgileri paylaşma: Çevrim içi ortamlarda sır olarak alınan bilgilerin paylaşılmasıdır.
- Maruziyet: Zorbalığa maruz kalan kişinin uygunsuz veya utanç veren bir durumdayken fotoğraf ya da videolarının çevrim içi ortamlarda paylaşılması durumudur. Maruz kalan kişinin, fotoğraf ve videolarının milyonlarca kişi tarafından izlenmesi ve paylaşılması sonucunda mağdur konumuna düşecektir.
- Dışlanma: Kişinin sosyal mecralarda dışlanması ve reddedilmesidir.
- Kandırma: Hedef kişinin, kandırılarak başkaları hakkındaki düşünceleri ve sırlarının dijital ortamlarda yayılmasıdır.
- Başkasının kimliğine bürünme: Çevrim içi ortamlarda hedef seçilen kişinin kullanıcı hesaplarının ele geçirilerek onun adına zararlı içerikler ve mesajlar yayınlama davranışıdır.

- Karalama: Hedef seçilen kişinin itibarını zedeleme yönelik onun hakkında çevrim içi ortamlarda paylaşımlar yapılması davranışıdır.

Görüldüğü gibi çevrim içi ortamlarda çocukların başkaları tarafından maruz kalacakları zararlı içerikler bulunmakta ve onların bu riskli davranışlardan olumsuz etkilenmemeleri için başta ebeveynleri olmak üzere bir toplumda sorumluluk sahibi herkesin önemli tedbirler almasını gerektirmektedir. Bu noktada ebeveynlerin de dijital dünyayı tanınması, dijitalin risk ve fırsatlarını iyi analiz ederek çocuklarına iyi bir iletişimle bir ortam sağlamalıdır.

Dijital ortamlarda yaşanan siber zorbalık, çocuklar üzerinde ruhsal, duygusal, fiziksel ve sosyal açıdan bazı olumsuz etkiler bırakmaktadır (Beşir, 2022). Çocukları siber zorbalığın risklerinden korumak için interneti yasaklamak mı gerekiyor? Çok kısa süreliğine bir çözüm olsa da kalıcı ve çocukları korumaya yönelik doğru bir adım değildir (Uyan, 2021). Goodwin (2021) bu noktada teknolojinin olumsuz etkileri ve siber zorbalık konusunda ebeveynlere ve eğitimcilere yönelik çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. Eğer çocuklar siber zorbalığa maruz kalırsa; zorbalık yapan kişiye cevap verilmemesi, olayın kayıtlarını tutarak zorbalık yapan kişinin engellenmesi, okul ya da internet sitesinin yöneticisine haber verilmesini ve yaşanan tüm süreç boyunca çocuğun yanında olunması gerektiğine dikkat çekmektedir. Çocukların siber zorbalık karşısında genellikle sessiz ve tepkisiz kaldığı, eğer çocuk zorbalığı anlatıyorsa kendisinin dinlenilmesi gerektiği ve hatta zorbalığı anlattığı için kendisine ödül verilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Campbell ve Akbulut'a göre (2022) siber zorbalık ile başa çıkmak için silme, engelleme, destek alma, kaçınma ve teknolojik çözümler gibi stratejilere başvurulması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Kocaeli Üniversitesinde 2014 yılında Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) desteğiyle yürütülen "Türkiye'de Temel Eğitim Gençliğinde Siber Zorbalık Konusunda Farkındalık Geliştirmek: Gençlerin Siber Zorbalığı Algılayışı, Yaygınlığı ve Farkındalığa İlişkin Alan Çalışması" isimli araştırmada, Türkiye genelinde 7. ve 8. sınıf öğrencisi 1.400 çocukla yürütülmüş ve siber zorbalık konusunda çarpıcı verilere ulaşılmıştır. Araştırmada; siber zorbalığa maruz kalanların oranı %11,6 iken siber zorbalık yapanların oranı %10,1 olarak görülmüştür. Öğrencilerin %32,5'i kanıt içeriğini silme davranışını tercih ederken, %57,6'sı sosyal ağlarda kullanıcıyı şikâyet et bildirimini yapmıştır. Zorbalığa zorbalıkla karşılık verenlerin oranı erkek öğrencilerde %30,5, kız

öğrencilerde %16 olarak görülmüştür. Siber zorbalığın duygusal sonuçlarını da yer verilen araştırmada, ilk sırada kızgınlık %74, endişe %58, üzüntü %47 ve hayal kırıklığı %36 olarak yer almaktadır (Baştürk, 2017; Baştürk ve ark., 2015).

İnternet ve dijital cihazların yaygınlık kazanmasıyla birlikte çocuklar ve gençler günün her saatinde bu teknolojileri kullanabilme olanağına kavuşmuştur. Bu teknolojilerin kullanımı bazı olumlu yönlerinin yanında risk teşkil eden durumları beraberinde getirmektedir. Çocuklar çevrim içi ortamlarda siber zorbalığa maruz kalmalarını yanında cinsel görüntüler göndermek ve almak, pornografiye maruz kalmak, cinsel istismar ve sömürünün hedefi hâline gelmek gibi cinsel nitelikli risklerle de karşı karşıya kalmaktadır (Milovidov, 2017; akt., Beşir, 2022). Çocuklar için internet ortamındaki en tehlikeli saatler hane halkının uyuduğu ve çocukların yalnız başlarına kaldığı saatlerdir. Bu zaman diliminde ebeveynleri uyuyan çocuklar kendilerini daha güvende hissediyor aslında tehlikelere açık hâle gelmiş oluyor. Çocukları hedef olarak seçen başta pedofili veya çocuğu cinsel istismara meyilli kişiler çocuklara gönderdikleri görsel veya yazılı mesajlarla iletişim kurmakta ve çocuğu bir sohbetin içine çekmektedir. Bu gibi davranışlarda bulunan kişiler aslında bu işe uzun mesailer harcamış kişiler olmakla beraber başta çocuklara güven vermek, onların yanında oldukları göstermek, onları dinlemek ve iyi bir kişiymiş gibi kendilerini tanıtmaktadır. Çocuklara bu şekilde yaklaşan kişilerin aslında gerçek kimlikleri bilinmemekte ve çocukları kandırarak ya da korkutarak bir sürecin içine dâhil etmektedirler. Facebook, X (Twitter), Instagram gibi sosyal medya platformlarını kullanarak çocukları takip eden ama aslında gerçek kimlikleri bilinmeyen takipçiler çocuklar için potansiyel tehlikeler oluşturmakta ve çocukları cinsel içerikli içeriklere maruz bırakmaktadır (Uyan, 2021).

1.7.2. İnternet Bağımlılığı

Son zamanlarda bağımlılık psikoloji alanında en çok çalışılan konuların başında internet bağımlılığı konusu gelmektedir (Arıcak, 2015). Bağımlılık, klasik anlamda esrar, eroin, alkol, kokain ve sigara gibi kimyasal maddelerinin kullanımı sonucunda ortaya çıkan durumlar olarak değerlendirilir (Ektiricioğlu ve ark., 2020). Son zamanlarda aşırı kumar, seks, harcama ve alışveriş yapma, yemek yeme, televizyon izleme ve dijital oyunlar oynama gibi çeşitli davranışların bağımlılığa neden olduğu bulunan sonuçlar arasındadır. Kimyasal olmayan bağımlılıkların, bağımlılığa yol açıp açmadığını belirlemek için alkol

ve madde bağımlılığı konusunda saptanmış klinik ölçütlerle karşılaştırma yapılabilir. İnternet bağımlılığı ile ilgili yapılan çalışmalar, bu klinik ölçütlerle yapılan çalışmalarla kıyaslandığında, madde bağımlılığına benzer özellikler gösterdiği görülmektedir (Arısoy, 2009).

İnternet bağımlılığının sigara, alkol, uyuşturucu gibi bağımlılıklardan ayrılan yönü kimyasal bir bileşen içermemesidir. Yani madde bağımlılığı grubunda yer almamaktadır. İnternet bağımlılığı daha çok kumar bağımlılığı ya da aşırı yemek yeme bağımlılığı gibi davranışsal problemler kategorisinde yer almaktadır. Bu bağımlılıklarda dürtülerin kontrol edilememesi etkili olmaktadır. İnternetin aşırı kullanımı üzerine yapılan araştırmalarda bağımlıların yarısına yakının kaygı bozuklukları ve depresyon gibi psikolojik rahatsızlıklarının ya da başka bağımlılıklarının da olduğunu ortaya koymaktadır (Sayar ve Benli, 2020). Arıcak (2015) internet bağımlılığını, internet ortamında amaçsız bir şekilde zaman geçirme, sürekli oradan oraya bağlanma olarak tanımlamaktadır.

Teknoloji bağımlılığı konusu incelendiğinde; internet bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve sosyal medya bağımlılığı gibi başlıkların araştırmalarda kullanıldığı görülmekte olup bu bağımlılıkların temel noktası internet olduğundan dolayı “internet bağımlılıkları” olarak değerlendirilmektedir (Savcı ve Ayşan, 2017). İnternet teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte çocukların ekran karşısında geçirdikleri zaman artmakta, sorunlu ve bağımlı kullanımlarından dolayı bağımlılık kavramı bu yeni teknoloji alanlarında sıkça kullanılan bir terim hâline gelmektedir. Teknolojik bağımlılık, çocukların ekran karşısında geçirdikleri süre ve bu durumun bireyin gündelik hayatını ne şekilde etkilediğine yönelik ortaya çıkan göstergeler üzerinden türetilmektedir (Beşir, 2022). Son zamanlarda internet bağımlılığı konusunda çok sayıda araştırmanın yapıldığı görülmekle birlikte konu üzerinde en çok yapılan tartışmalardan birinin ise aşırı internet kullanımının hangi koşullar altında bağımlılık olarak tanımlanacağıdır. Dikkat edilmesi gereken konuların başında da her aşırı internet kullanımının bağımlılık olmayabileceğidir (Arıcak, 2015).

Sigman (2017) ekranla ilgili bağımlılıkların sınıflandırılmasında şu tanı terimleri karşımıza çıkarmaktadır:

Ekran Bağımlılığı Bozuklukları (SDD):

❖ Sorunlu internet kullanımı,

- ❖ İnternet bağımlılığı bozukluğu,
- ❖ İnternet oyun bozukluğu,
- ❖ Kompulsif internet kullanımı,
- ❖ Patolojik video oyun kullanımı,
- ❖ Video oyun bağımlılığı,
- ❖ Patolojik teknoloji kullanımı,
- ❖ Çevrim içi oyun bağımlılığı, cep telefonu bağımlılığı,
- ❖ Sosyal ağ sitesi bağımlılığı,
- ❖ Facebook bağımlılığı,
- ❖ İnternet pornografisi bağımlılığı.

Sally (2006) internet bağımlılığının türlerini; davranışsal, fiziksel/ruhsal ve sosyal olarak üç gruba ayırmaktadır. Davranışsal belirtiler; internetin gereğinden fazla kullanılması, internet faaliyetlerine çok fazla zaman harcanması, internet kullanma oranında yalan söylenmesi, sorunlarla baş etme ve çözüm bulma yerine internete yönelme gibi davranışlardır. Fiziksel ve ruhsal belirtiler; kişilerin ruhsal ve fiziksel durumlarında etkili olan davranışlardır. Bunlar, takıntılı davranışlar sergileme, kaygı, kan basıncında artış, görme bozuklukları, hafıza güçlükleri, kas, mide ve baş ağrıları, panik, uykusuzluk ve öfke gibi belirtilerdir. Sosyal belirtiler ise kendine daha az zaman ayırma ve daha fazla çalışma günlerinin olması, iş yerinde üretkenliğin zayıflaması, sosyal etkinliklerin azalması olarak açıklanmaktadır (akt., Balcı ve Gülnar, 2009).

Griffiths (1999) teknolojik bağımlılığın bir çeşidi olarak gördüğü internet bağımlılığını “bağımlı davranış” olarak tanımlamıştır. Bağımlı davranış ölçütlerini şu şekilde açıklamıştır:

- ❖ Dikkat çekme: Bir eylem, kişinin yaşamında ya da düşüncelerinde en önemli şey hâline geldiğinde zaman ortaya çıkmaktadır. Düşüncelere, duygulara şiddetli istek ve davranışa hâkim olur.
- ❖ Duygu durum değişikliği: Bir durum, belirli bir etkinle uğraşma sonucu kişinin belirttiği öznel deneyimlerdir. Bir baş etme stratejisi olarak görülebilir.
- ❖ Tolerans: İstenen etkiyi yaşamak için özel eylemin miktarının artırılması veya bu aktivite için harcanan zamanın giderek artırılması.
- ❖ Yoksunluk: Bir eylemin devam etmediğinde, kesildiğinde ortaya çıkan olumsuz ve fiziksel etkilerdir.

- ❖ Çatışma: Bağımlı olan kişinin çevresindekilerle yaşadığı kişiler arası çatışmalar, kendi içsel çatışmaları, iş, sosyal yaşam ve hobilerde yaşanan değişimlerdir.
- ❖ Nüks: Bir aktivitenin daha önceki örüntüleriyle tekrar oluşması eğilimidir. Yıllar süren kaçınma ya da kontrolden sonra tekrar bağımlılığın en uç düzeyine dönülmesidir (Akt., Bozkurt ve ark., 2016, s. 236-237).

Young (1996) patolojik internet bağımlılığını tespit etmenin doğru tanılama ölçütleri ile olabileceğini belirterek sekiz tanı ölçütü ortaya koymuştur. İnternet bağımlılığı konusunda doğrudan tanı ölçütleri bulunmadığından dolayı tanı ölçütlerini oluştururken “kumar bağımlılığı” ölçütlerini kullanmıştır. Bu kapsamda, patolojik internet kullanımını dürtüsel kontrol kaybı olarak değerlendirmiştir. Oluşturulan bu tanı ölçütlerinin beşine “evet” cevabını veren birinin bağımlı olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Bu tanı ölçütleri şu şekildedir;

1. İnternetle aşırı meşguliyet,
2. İnternete duyulan ihtiyacın giderek artıyor olması,
3. İnternet kullanımı azaltmak veya kontrol altına almak başarısız girişimlerin olması,
4. İnternet kullanımını azaltmaya çalışırken yoksunluk hissedilmesi,
5. Planlanan süreden daha fazla internette kalınması,
6. İnternetin aşırı kullanımı sonucunda, sosyal çevre, iş, eğitim veya kariyerle ilgili sorunların ortaya çıkması,
7. İnternete olan bağlılığı saklamak için aile, terapist ya da başkalarına yalan söyleme,
8. İnterneti, sorunlardan veya stres, kaygı endişe gibi duygulanım değişikliklerden kaçmanın bir yolu olarak görülmesidir.

Yapılan çalışmalarda internet bağımlılığının; problemli internet kullanımı, sosyal medya bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı olarak üç grupta değerlendirildiği görülmektedir. Problemli internet kullanımı, internet kullanımının normalden ve planlanandan fazla kullanılması problemli internet kullanımı olarak tanımlanmaktadır (Özbatak, 2018). Problemli internet kullanımının, bireyin yaşamı üzerinde sosyal, fiziksel ve psikolojik yönden bazı sorunlara neden olmaktadır (Baltacı ve ark., 2021). Problemli internet kullanımı olan çocuklar, çoğunlukla bilgisayar başında geçirdikleri sürenin farkında olmazlar. Ailelerinin koyduğu sınırlamaya uymamakta ya da kendi koydukları sınırlamalara uymakta güçlük çekerler. Bu durum kullanıcının kontrolü elinden kaçırdığı ve teknolojinin kullanıcıyı hapsedtiğinin göstergesidir. Bireyler, dijital araçları

kullanırken zevk almakta ve bağımlılığa yaklaşan bireyler dijital dünyadan aldıkları zevk için aşırı kullanımdan vazgeçme konusunda zorluk yaşayabilmektedirler. Bu kişilerin artık tolerans geliştirdiklerinin göstergesidir. Çocuklar, genellikle sağlıklı internet kullandıklarını reddeder ve bu durum, aşırı kullanma ya da azaltma noktasında başarısız olmalarının altında bazı dürtü kontrol problemlerinin olduğuna işaret etmektedir. Özellikle madde kullanımının bırakılması sonrası bireyde yoksunluk belirtileri baş gösterir. İnternet ve teknoloji bağımlılığı bu yoksunluk kadar şiddetli olmasa da çocukta huzursuzluk, sinir, depresif davranma, iştahsızlık, uyku problemi vb. bazı davranışların oluşmasına neden olur (Sayar ve Benli, 2020). Bu kapsamda, internetin tek başına problemli kullanmaya neden olmasının yanında kullanım amacı, süresi, zamanı ve kullanılan uygulamaların diğer bazı faktörlerle beraber değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çocuklar için internet kullanma kurallarını oluştururken, çocuğun internet kullanma alışkanlıklarının iyi tespit edilmesi gerektiğine vurgu yapan Uyan (2021, s. 37) internet kullanımıyla ilgili dört farklı kullanımın türü olduğunu belirtmektedir. Bunlar:

1. İhtiyaç hâlinde kullananlar: Bu kullanıcılar sadece ihtiyaç duydukları zamanlarda kullanırlar. Yani haber sitelerini takip etme, maillere bakmak, alışveriş yapmak ve ödevleri yapmak gibi kullanım becerileridir.
2. Düzenli kullananlar: Bu kullanıcıların internet kullanımları genellikle düzenlidir ve iki saati geçmemektedir. İşi gereği ya da sosyal medya hesaplarını kontrol etmek için interneti kullanan kişilerdir.
3. Aşırı kullananlar: Bu kullanıcılar internet temel ihtiyaç hâline gelmiş ve hayatın her alanında ve zamanında interneti kullanırlar. Günde dört saatin üzerinde internet kullananlar, aşırı internet kullananlar grubuna girmektedir.
4. Bağımlılar: Bu grupta yer alanlar, internet kullanmadıkları zamanlarda fiziksel ve duygusal yoksunluk hissedenlerdir. Yasaklaması hâlinde depresyona kapılırlar, hayatlarının koptuğunu hissederler ve bağımlı olduklarını da reddederler.

İnternet bağımlılığının bir diğer türü dijital oyun bağımlılığıdır. Dijital oyun bağımlılığına değinmeden önce oyun ve oyun türlerine değinmekte fayda vardır. Yaşamın ilk dönemlerinde birçok canlının dünyayı tanımak ve becerilerini geliştirmek için birbirleriyle ve çevresiyle etkileşime girmekte ve bazen de bu etkileşimi oyun sayesinde yapabilmektedirler. Oyun, canlılar dünyasında önemli bir yere sahiptir. Başlarda belki

anlamli olmayan zaman ve enerji tüketen bir etkinlik olarak görölse de oyuncusuna kazandırdığı becerilerle hayati bir öneme sahiptir. Birçok kişi tarafından boş zaman etkinliği veya zaman öldürme olarak değerdendirilse de bir etkinliğin oyun olarak değerdendirilebilmesi için birtakım özelliklere sahip olması gerekmektedir (Demir ve şahin, 2022). TDK (2024) oyunu, “yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence” olarak tanımlanmaktadır. Teknoloji ve dijital oyunların günümüzde olduğu gibi sık kullanılmadığı zamanlarda şimdiki yetişkinler, çocuklarının imkânları ile kendi imkânlarını karşılaştırarak onların sahip oldukları imkânlarla sahip olmadıklarını ancak oynadıkları oyunları karşılaştırdıkları zaman ise onlardan daha iyi oyunlar oynadıklarını görürler. Çünkü günümüz yetişkinleri birkaç arkadaş bir araya geldiklerinde, sokakta, bahçede, tarlada, avluda oynanacak bir oyun bulabiliyorlardı. Eskiden oyunlar; topla oynanan, taşla oynanan, kaçma-yakalama, kâğıt ve kalem, rol yapma ya da bir şeyin bulunmasına dayanan oyunlardı (Gökşen, 2014). Günümüzde ise bilgisayarların işlem ve bellek kapasitelerinde yaşanan gelişmelerle beraber artık oyun denildiğinde akla çoğunlukla dijital oyunlar gelmektedir. Dijital oyunlar, teknolojik cihazlarla oynanan çevrim içi ve çevrim dışı elektronik oyunlar olarak tanımlanmaktadır (Mieczakowski ve Goldhaber, 2011; akt., Demir ve şahin, 2022).

Amerika Birleşik Devletleri Video Oyunu Endüstrisi Hakkında Temel Gerçekler (Essential Facts About the U.S. Video Game Industry) isimli 2024 raporunda; Amerika nüfusunun %61’inin haftada en az bir saat video oyun oynadığı, oyuncuların %29’unun 50 yaş ve üzeri olduğu, oyuncuların %53’ünün erkek, %46’sının kadın olduğu görölmüştür. Video oyun oynama nedenlerinin ise %68’inin zaman geçirmek/rahatlamak, %67’sinin eğlenmek ve %37’sinin zihnini canlı tutmak için bu oyunları oynamayı tercih ettiği, oyuncuların %67’sinin mobil cihazları kullanarak, %53’ünün bilgisayardan, %36’sının konsollarla ve %12’sinin ise sanal gerçeklik aletleriyle oyun oynadığı sonucuna ulaşılmıştır. 2023 yılında ise video oyunlarına harcanan toplam tüketici harcamasının 57 milyar dolar olduğu görölmüştür (Entertainment Software Association, 2024). Bu veriler, dijital oyun oynayan kişi sayısında ciddi bir yükselişin olduğunu ve oyun piyasasının ciddi bir pazar hâline geldiğini ortaya koymaktadır.

Dijital oyunlar farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Dijital oyunlar, oynama şekli açısından çevrim içi ve çevrim dışı olmak üzere konsol oyunları, bilgisayar oyunları, mobil oyunlar ve arcade (atari) oyunları olarak sınıflandırılır. Oyun türleri ise taktik,

yapboz, spor, macera, rol yapma, aksiyon ve simülasyon olarak farklı kategorilere ayrılır. Dijital oyunlar, tek ya da çoklu oyuncular ile oynanabilmektedir (Adams ve Rollings, 2006; akt., Yalçın Irmak ve Erdoğan, 2016). Özellikle son zamanlarda internete bağlı araçlar eğlence ve oyun aracı olarak sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Bu teknolojiler çocukların ve gençlerin geleneksel oyun anlayışlarını değiştirmiş ve masa başı ya da akıllı cihazlarla her an ve her zaman oyun oynama alışkanlığı kazandırmıştır. Teknolojiyi yoğun bir biçimde kullanan çocuk ve gençlerin dijital oyunlara fazla ilgi gösterdiği görülmektedir (Yalçın Irmak ve Erdoğan, 2016).

Lemmens ve ark. (2009; akt., Yalçın Irmak ve Erdoğan, 2016) dijital oyun bağımlılığını, “sosyal ve/veya duygusal sorunlara neden olduğu hâlde, kişinin bilgisayar ya da video oyunlarını aşırı ve kompulsif düzeyde kullanması ve oyuncunun aşırı kullanımı kontrol edememesi” şeklinde tanımlamıştır. Sanal oyunların birey üzerindeki etkileri kimi zaman ciddi tehlikelere yol açmaktadır. Ancak bu durumun sadece dijital oyunlardan kaynaklandığı söylenemez. Çünkü böyle vakalarda başka psikolojik rahatsızlıkların da etkili olabileceği dikkate alınmalıdır. Bilgisayar oyunları çocukların ilgisini çekecek şekilde tasarlanıp pazarlanmaktadır. Tüketicilerin kullanımına sunulan bu oyunların daha çok satılması için çocukların belli bir düzeyde bağımlılık geliştirmeleri için ürün geliştirmektedirler. Ürün geliştiriciler, davranışsal psikoloji tekniklerini kullanarak davranışsal oyun tasarımı yaparlar. Oyun yapımcıları ve sosyal ağ geliştiricileri, kullanıcılarını sürekli kullanmaya sevk ederek oyunu ya da diğer içerikleri piyasaya sürmeden önce gerçek kişiler üzerinde test ederler. Bilgisayar oyunları üreticileri oyuncuların ilgisini çekmek ve bu ilgiyi muhafaza etmek, sıkılmalarını önlemek ve daha fazla para harcamalarını sağlamak adına çeşitli girişimlerde bulunurlar. Bu durumda etik ve ahlaki kurallar arka planda bırakılarak davranışsal psikoloji taktikleriyle para kazanmak birinci hedefleri hâline gelmektedir (Sayar ve Benli, 2020). Bu alanda kontrol ve denetimin yetersiz olması ve bilinçli tüketimin olmamasından dolayı kullanıcılar bu alanda daha fazla zaman ve para harcayabilmektedirler.

İnternet Oyun Bağımlılığı (İOB) pek çok ülkede sağlık tehdidi olarak görülmekte ve özel tedavi merkezleri ile programlar geliştirilmektedir. Uzmanlar, sosyal medya ve oyun oynamanın daha fazla boş vakit uğraşları hâline gelmesi ve çocukların okulda ve gündelik hayatta daha fazla teknolojik alet kullanması nedeniyle internet kullanımının özellikle 11-

18 yaş grubundaki çocuklarda bir sorun hâline geldiğini belirtmektedirler (Goodwin, 2021).

İnternet bağımlılığının bir diğerk türü ise sosyal medya bağımlılığı olarak değeriendirilmektedir. Literatür incelendiğinde, Tutgun Ünal'a (2015) göre sosyal medya bağımlılığı "bilişsel, duyuşsal ve davranışsal süreçler ile gelişerek kişinin hayatındaki özel, iş/akademik, sosyal alan gibi günlük yaşamının pek çok alanında meşguliyet, duygu durum düzenleme, tekrarlama ve çatışma gibi problemlere yol açan psikolojik bir sorundur" ve Balcı ve Baloğlu (2018) ise sosyal medya bağımlılığı, kişinin aşırı ve bilinçsizce sosyal medya araçlarını kullanması olarak tanımlanmaktadır. Sık kullanılan sosyal medya araçları, Facebook; Instagram, Tiktok, X (Twitter), YouTube, Snapchat vb. gelmekte ve bu araçların kullanımı kişilerin yaş ve kullanım şekillerine göre farklılık göstermektedir (Güvenliweb, 2024). Sosyal medya bağımlılığında da görüldüğü temel nedenin problemlili internet ve internete bağılı araçların kullanılmasından kaynaklandığı görülmektedir.

1.8. Dijital Ebeveynlik

Teknolojik gelişmelerle birlikte insanlar arasındaki etkileşim başta olmak üzere hayatın pek çok alanında ciddi değışimler yaşanmaya başlamıştır. Teknoloji alanında yaşanan bu gelişmeler kuşkusuz ki aile içi iletişimi ve aile üyelerinin tutum ve davranışı üzerinde etkiler bırakmıştır. Önceki bölümlerde teknolojinin çocuk üzerinden etkilerine değinmiştik. Çocuk, bir ailede yaşar ve ebeveynlerinin çocuklara karşı görev ve sorumlulukları vardır. Teknolojik gelişmeler ve internet teknolojilerinin aile üzerindeki etkileriyle birlikte ebeveynlik tutumlarının da pek çok araştırmada çalışıldığı görülmektedir. Bu noktada, dijital dünyanın ebeveynlik kavramı ile ilişkisinin nasıl olduğunu kavrayabilmek için dijital ebeveynliğin araştırılmasında fayda vardır.

Tarih öncesi devirler genellikle tarihçiler tarafından insanoğlunun kullandığı alet ve araçların kullanma durumuna göre isimlendirilmektedir. Tarihsel devirler, dünyanın kaderini değıştiren ve geleceğine de etki eden olaylarla açıklanır. 20. yüzyılın son çeyreğiyle birlikte artık farklı bir çağa girilmiştir. Yani internet çağı. Çünkü insanoğlunun hayatına yapmış olduğı etkiye bakıldığında, "internet çağı" olarak adlandırılması çok abartılı olmayacaktır. Tarihsel süreçte yaşanan gelişmeler birbirini destekleyerek ilerlemiş ve internet kademeli olarak 1980'li yıllarla beraber insanların kullanımına

girmiştir. İnternet; düşünme, algılama, öğrenme ve farkındalık biçimlerimizi değiştirmeye devam etmektedir. Yapısı gereği, bir iletişim teknolojisi olmakla birlikte hızlı, kolay ve ucuz bir şekilde kullanılabilmesi de onu önemli kılmaktadır (Arıcak, 2015).

Dijital kavramı, oyun oynama, araştırma yapma, eğlenme, iletişim kurma vb. amaçlarla bazı elektronik araçların kullanımı olarak tanımlanabilir (Özyürek, 2022; Yay, 2019). TDK'ye (2024) göre ise dijital kavramı, “sanal” olarak açıklanmakta ve sanal kavramı ise “bilgisayar, tablet, cep telefonu vb. kullanılarak genel ağ ortamında oluşturulan; dijital” olarak tanımlanmaktadır. Burada görüldüğü gibi dijital kavramı, internet ve internet teknolojilerine bağlı araçlarla oluşan ağın, “dijital” olarak açıklanmasıdır. Vatandaş kavramı, bir ülkede devlete siyasal olarak bağımlılığı ifade eder ve devlet eliyle verilen bir yasal statüdür. Bu statü, sadece devlete karşı olan görev ve sorumlulukların yerine getirilmesiyle sınırı olmayıp vatandaşın haklarının bilincinde olduğu, siyasal yaşama etkin katılan aktif bir birey olmasıdır (Durgun, 2010). Yani vatandaşlık, sadece görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi değil aynı zamanda vatandaşın vatandaşlık bilincinde olduğunun farkına varması, fırsat eşitliğinden faydalanabilmesi ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi için uygun şart ve ortamın sağlanması gerekmektedir. Dijital kavramı, insanlar üzerinde yarattığı etkiyle vatandaşlık tanımı da etkilenmiştir. Böylece dijital vatandaşlık; “internet ortamında etik ve evrensel kurallar çerçevesinde her türlü tehlikenin bincinde hareket etmek” şeklinde tanımlanmaktadır (Aydın, 2015). Burada, vatandaşlık ve dijital vatandaşlık kavramlarında olduğu gibi vatandaşın bazı görev ve sorumluluklarının olduğuna vurgu yapılarak dijital vatandaşın olası risklere karşı bilinçli olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

İnternet ve teknolojik gelişmeler bireylere yeni fırsatlar sunmanın yanında bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu risklere karşı en savunmasız kişilerin başında çocuklar gelmektedir. Bu durumda, ebeveynlerine de bu dijital çağda çocuklarını olası risklerde korumak ve onları dijital yaşama uyumlu şekilde yetiştirmeleri gerektirir (Yaman ve ark., 2019). Aile, toplumun devamını sağlayan örgütlenmiş en temel unsurlarındandır. Aile, bireyin kalıtsal özelliklerinin kaynağı olmakla birlikte gelişimsel özellikleri üzerinde de etkilidir (Özyürek, 2022). Yapılan araştırmalar incelendiğinde çocuklar ve teknoloji üzerine çeşitli kurallar ve uyarılardan bahsedilmektedir. Ailenin tutumu bu noktada önemlidir. Çünkü çocuklar ebeveynlerini anlama yoluyla taklit ederler (Uyan,

2021). Gelineen noktada teknolojinin artık neredeyse aile fertlerinden biri hâline gelmiş ve aile bireylerinin birbirleriyle geçirdikleri zamanı üzerinde de etkili olmuştur. Aile bireyleri, ekranların büyümesine kapılmış durumda ve birbirleriyle geçirdikleri zaman ve mekânlar farklılık göstermeye başlamıştır. Fiziki olarak aynı ortamda bulunsalar bile herkesin gözü farklı ekranlara çevrilmiş durumdadır (Sayar ve Benli, 2020).

17. yüzyıldan itibaren modernleşme ile aile yeniden biçimlenmiş ve sanayileşmenin etkisiyle kentleşmenin artması, eğitimdeki düzenlemeler ve bireylerin biçimlenmesi gibi nedenlerle yaşanan gelişimler, ailenin toplumdan hızlı bir şekilde değişim ve dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. İletişim ve teknoloji alanındaki büyük gelişmelerle birlikte toplumlardaki değişimin en hızlı olduğu zaman diliminin 20. yüzyıl olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 21. yüzyılda ise hızla gelişen yeni olaylarla birlikte değişim hız kazanmıştır (Özyürek, 2022). Çocukları dünyaya gelen ebeveynlerin çeşitli rolleri olduğu gibi ebeveynlik rollerini de üstlenmiş olurlar. Ebeveynlerin çocuklarının bakım ve sorumluluklarını üstlenme, çocuklarını koruyup kollama, sosyal ve psikolojik gelişimlerini destekleme, rehberlik etme, çocuğun kendisini var etmesini sağlama, eğitim, sağlık ve barınma gibi konularda bazı sorumlulukları bulunmaktadır (Manap, 2020, s. 19). Ebeveynlerin internet kullanımı konusunda yeterli bilgi ve birikime sahip olmaması çocuklarının da bu konuda eksiklik yaşamasına neden olmaktadır. Çocuklara sağlıklı bir internet kullanımı deneyimi kazandırmaları için kendilerinin de internet kullanımı konusunda yeterli bilgiye sahip olmaları gerekmektedir (Kırık, 2014). Bu noktada dijital ebeveynlik tutumları ve çocukları ile olan iletişimlerinin iyi olması önemli bir konu hâline gelmektedir.

UNICEF (2017) “Dünya Çocuklarının Durumu” raporunda; gençlerin ve çocukların dünya üzerinde tüm internet kullanıcıların üçte birini oluşturduğunu, 18 yaşından küçük kullanıcıların ve ergenlerin internete en çok bağlanan grup olduğunu, dünya nüfusunun genel toplamının internete bağlanma oranı %48 iken gençlerde bu oranın %71 olduğu ve artık küçük yaşlardan itibaren, çocukların çevrim içi olmaya başladığı, mahremiyetlerine önem verdikleri, özel alanlarına çekildikleri ve denetimden uzaklaştıkları ortaya konulmuştur. Raporda, çocukların internetin sağladığı fırsatlardan yararlanmaları gerektiği ancak internetin olası risk ve zararlarından da korunmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu noktada özellikle ebeveynlere önemli görevler düşmekte, çocuklarını dijital ortamlarda denetlemeleri ve dijitalin sunduğu fırsatlardan faydalanmalarına

yönelik önemli arabuluculuk rolleri üstlenmeleri gerekmektedir. Bu yönüyle dijital ebeveynlik kavramı ortaya çıkmaktadır. Kabakçı Yurdakul ve ark., (2013) en genel anlamda dijital ebeveynlik kavramını şu şekilde açıklamaktadır:

“Dijital ebeveyn; dijital çağın gereksinimlerine göre hareket eden, temel düzeyde dijital araçlara hâkim, uçsuz bucaksız bir ortam olan dijital ortamlardaki olanakların farkında olan ve çocuğunu bu ortamlardaki risklere karşı koruyabilen, kişi haklarına gerçek hayatta saygı duyulması gerektiği gibi sanal ortamda da aynı şekilde davranılması gerektiğini çocuğuna aşıl原因 ve teknolojik gelişmelere kendini kapatmayan bireydir” (s. 888).

Dijital ebeveynlik; çocukların teknolojiyi olumlu yönde kullanmalarını sağlamada ebeveynlerin sahip olmaları gerekenler özellikleri kapsamaktadır (Manap, 2020; Özyürek, 2022). Görüldüğü gibi dijital ebeveynlik, ebeveynlerin, dijital çağın gereklerine ayak uyduran, dijital araçları kullanabilen, bu araçların risklerine karşı çocuğunu koruyabilen, gerçek hayatta olduğu gibi dijital dünyada da kişi haklarına saygılı olmayı çocuğuna öğretmektir.

1.9. Dijital Ebeveynlik Roller

Ebeveyn ve çocuk ilişkisi sürekli olarak devam eden bir süreç olduğu için ebeveyn rolleri de önemli bir meseledir (Yurdigül ve Deveci, 2021; akt., Aslan, 2024). Teknolojinin aile hayatına girmesiyle birlikte çocuk üzerinde de etkili olamaya başlamış ve onların gelişim süreçlerini doğrudan etkiler hâle gelmiştir. Bu noktada ebeveynlerin çocuklarına teknolojiyi kullanma konusunda rehberlik etmeleri ve kendilerinin de örnek kullanıcı olmaları gerekmektedir (Yazıcı ve Özcan, 2021). Yapılan bu dijital ebeveynlik tanımları üzerinden; dijital okuryazarlık, farkında olma, kontrol, etik ve yenilikçilik gibi dijital ebeveynlik rolleri oluşturulmuştur (Kabakçı Yurdakul ve ark., 2013).

1.9.1. Dijital Okuryazarlık

Dijital anlamda yaşanan gelişmelerle birlikte dijital okuryazarlık kavramı literatüre girmeye başlamış ve bu kavram, teknolojiyi kullanma becerisine sahip olma anlamına gelmektedir. Dijital araçların hayatımıza girmesiyle birlikte çocuk ve ebeveynlerin teknolojiyi kullanma pratikleri değişmiş ve ebeveynler, çocuklarının interneti nasıl kullandıkları noktasında yeteri kadar bilgi sahibi olamamaktadır (Aktan ve Akcaoglu Erdem, 2023). Günümüzde dijital çağdaki okur-yazar kavramı ile geleneksel okur-yazar

kavramı arasında da farklılıklar yaşanmaya başlamıştır (Karaboğa, 2019). Aktan ve Akcaoğlu Erdem'e göre (2023) "herhangi bir yazılı metinde yer alan harf, noktalama, resim, şekil gibi sembollerin zihinde bir anlam oluşturacak şekilde kodlanarak anlamlandırılması okumak, ifade edilmek istenen anlamın adı geçen semboller aracılığıyla yazıya aktarılması yazmak olarak isimlendirilmektedir" (s. 292). Okuma ve yazma ile okuryazarlık başta aynı anlamlarmış gibi gözükse de okuryazarlık; daha geniş bir kavramsal içeriğe sahip olmakla beraber görsel sembollerle iletişim kurabilmeyi ifade etmektedir (Gül, 2007). Aytas ve Kaplan'a göre (2017) "okuma yazma bilmek yazılı metinlerin çözümlenmesi anlamına gelmekteyken okuryazarlık internet, teknoloji, görsel metinler, medya, bilgi vb. bir alanda bilgi sahibi olma ve söz konusu alanlardaki bilgiyi anlamlandırabilme yetisini ifade etmektedir" (s. 292). Dijital okuryazarlık ise "temel seviyede teknolojiyi ve interneti kullanma becerisi ile bilgi-iletişim teknolojilerinde gizlilik politikaları bilgisine sahip olma" anlamına gelmektedir (Yay, 2019, s. 15). Dijital okuryazarlık, doğru bilgiyi üretme ve paylaşabilmeyi, teknolojiyi doğru bir şekilde kullanabilme becerilerine sahip olmayı ve bilgiye ulaşabilmeyi ifade etmektedir (Hamutoğlu ve ark., 2017). Dijital araçlarla kullanılan internet üzerinden çocuk ve ebeveynlerin sınırsız bilgiye ulaşması ve yoğun bir şekilde tüketmesi sonucunda aile ilişkiler ve aile içi iletişimin de etkilenmesine neden olmuştur. Bu noktada dijital okuryazarlık konusunda anne ve babaların eğitilmesi gerektiği tartışılan konular arasına girmiştir. İçinde bulunduğumuz çağ dijital okuryazarlığı gerekli kılmaktadır. Bilinçli medya okuryazarı olmakla beraber, dijitalin sunduğu fırsatlar ve olumlu yönler daha da geliştirilecek ve olası riskler en aza inecektir. Dijital okuryazarlık farkındalığı yüksek olan ebeveynler, erken yaşlardan itibaren teknoloji ile tanışan çocuklarına daha iyi rol model olabilecek ve onların eğitilmesinde önemli görevler üstlenecekleridir. Dijital medya okuryazarlık farkındalıkları yüksek olan ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkileri daha iyi hâle gelecek ve aile içi iletişimlerini de olumlu etkileyecektir (Karaboğa, 2019). Dijital okuryazarlığı düşük olan ebeveynler bilinçli bir medya kullanımına sahip olmayacakları gibi çocuklarına da yol gösterici olamayacaklardır. Çünkü dijital okuryazarlıkları düşük olan ebeveynler, çocuklarını medyanın olası risklerine karşı koruma konusunda yetersiz kalacaklardır. Kabakçı Yurdakul ve ark. (2013) dijital yerli çocukları olan ebeveynlerin dijital ebeveyn olabilmeleri için sahip olmaları gereken dijital okuryazarlık özelliklerini şu şekilde açıklamıştır:

- ❖ Temel seviyede teknoloji kullanabilme becerilerine sahip olma,
- ❖ Teknolojik olarak yaşadıkları sorunlara toleranslı olmak,
- ❖ İnterneti teknik açıdan bilmek,
- ❖ Dijital olarak yenilikleri takip etme isteğine sahip olmak
- ❖ Bilgi ve iletişim teknolojilerinde gizlilik politikaları konusunda yeterli bilgiye sahip olma.

Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi (AÇÇAP) (EU Kids Online, 2010) raporuna göre internet kullanma yaşı 10'a inmiş, internette karşılaştıkları problemler karşısında ebeveynleri yerine arkadaşlarından yardım istemeye daha eğilimli oldukları, ebeveynlerine göre %78 oranında ebeveynlerinden daha fazla bilgili olduklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin, çocuklarını internetin olası risklerine karşı korumaları, çocukları ile iyi iletişim kurmaları ve internetin fırsatlarından yararlanmaları için dijital okuryazarlık farkındalıklarının yüksek olması gerekmektedir.

1.9.2. Farkında Olma

İnternet günümüzde aile ortamında ve bireysel olarak kullanılan bir araç hâline gelmiş ve ailenin birlikte geçirdiği zaman üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Dijital ebeveyn internetin olumlu ve olumsuz risklerin ayrımını yapabilmeli ve çocuğunun dijital ortamda ne yaptığının farkında olmalıdır (Yay, 2019). İnternetin olumlu ve olumsuz yönleri karşısında çocukların net ayrımlar yapamadığı noktalarda ebeveynlerinin farkındalıkları önemli bir konu olmaktadır. Dijital ortamın risk ve faydalarını çocuklara aktarma konusunda önemli görevleri olan dijital ebeveynlerin, çocuklarının karşılaştıkları sorunların farkında olmaları, çocuklarına olumlu örnek olmaları ve çocuklarını gözlemleyebilmeleri gerekmektedir (Manap ve Durmuş, 2020). Kabakçı Yurdakul ve ark., (2013) farkında olmayı, ebeveynlerin dijital ortamlardaki risk ve fırsatların farkında olması olarak açıklamakta ve dijital ebeveynlerin, dijital dünyanın olumsuz yönlerine karşı farkında olmaları için bazı özelliklere sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Bunları; internet ortamındaki riskleri fark etme ve bu risklerin farkında olma, internet bağımlılığı konusunda bilgi sahibi olma ve fark etme, tehlike sinyallerini fark etme ve çocuklarının dijital dünyada ne yaptıklarını ayırt edebilme şeklinde açıklamaktadır.

1.9.3. Kontrol

Dijital ebeveynlik farkındalığı yüksek olan bireyler, çocuklarının internet kullanma davranışını kontrol etmek isteyecek ve çocuğunu olası risklere karşı koruyucu ve önleyici bazı adımlar atma gereği duyacaktır. Bu noktada kontrol rolünün gerektiği bazı özellikler şu şekilde açıklanabilir: Çocuğunu internet gibi geniş bir alanda yalnız bırakmama, çocuğun zararlı içeriklere erişmesini önleme, sebebini açıklayarak filtre programları kullanma, çocuğun problemli internet kullanma davranışı edinmemesi için doğru internet kullanma kılavuzu hazırlama ve denetleme ve internet ve buna bağlı araçları birlikte kullanma gibi kontrol edici ve yol gösterici adımların atılmasıdır (Şahin Konaş, 2021). Uyan (2019, s. 47-48) teknolojinin olası risklerine karşı ebeveynler çocuklarına uyarılarda bulunurken davranış, his ve bu hissin gerekçesini barındıran üç öge çerçevesinde çocuklara yaklaşılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Örneğin çocuk internette çok fazla zaman harcıyorsa, cep telefonu/tablet ile yatağa giriyorsa ve oyun oynarken tanımadığı kişilerle konuşuyorsa, ebeveyni çocuğa bir gerekçe sunarak tavsiyelerde bulunmalıdır. Çocuğa; çok fazla teknolojik araçları kullanması hâlinde beden ve ruh sağlığının olumsuz etkileneceğini belirterek kendisi hakkında endişelendiğini, cep telefonu ya da tabletle yatağa girdiğinde sağlıklı uykudan mahrum kalacağını belirterek kendisi hakkında üzüldüğünü ve çevrim içi ortamlarda tanımadığı kişilerle sohbet etmenin ise yaşına uygun olmadığını açıklayarak kendisi hakkında kaygılandığını çocuğa doğru bir iletişimle ifade etmelidir.

Ebeveynlerin ve çocukların internet araçlarını kullanırken önem vermeleri gereken bazı noktalara dikkat çeken Magid (2013) ebeveynlerin çocuklarına, tanımadıkları adreslerden gelen bağlantıları tıklamamaları, rahatsızlık verici ve müstehcen içerikler içeren mesajlara cevap vermemeleri, internette tanımadıkları kişilerle iletişim hâlinde olunmaması ve bu kişilerle yüz yüze görüşülmemesi, kaynağı belli olmayan ve içinde küçük yaşta çocukların olduğu fotoğrafların paylaşılmaması, çocukların adres ve iletişim bilgilerini sanal ortamlarda paylaşmamaları noktasında rehber olmalarını belirtmektedir. Ebeveynler, çocuklarının interneti nasıl kullandıklarını öğrenmeli ve bir sorun karşısında çocuklarını cezalandırmadan problemlerin çözülmesi adına çözüm bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Magid'in (2013) internet kullanma konusunda ortaya koyduğu bu

noktalar sadece çocukları ilgilendiren konular değil yetişkinlerin de dikkat etmesi gereken hususlar olmakla beraber, dijital ebeveynlik yeterlilikleri yüksek olan bireylerin bu hususlara dikkat etmeleri gerekmektedir. Ebeveynlerin çocuklarını internet teknolojilerinin kullanımı noktasında kontrol ederken çocuklara yaklaşım tarzlarının çocuğu incitmeden ve çocuğu geliştirici nitelikte olması gerekmektedir.

Uyan'a göre (2021) eğer bir çocuk ebeveyninin gözetimi dışında internet teknolojilerini kullanıyorsa ve kendisine ait bir telefon ya da başka bir araç ile dijital dünyaya bağlanıyorsa bir sanal kimliğinin de olduğu anlamına gelmektedir. Bu noktada ebeveynin, çocuğunun dijital kimliği ile tanışması gerektiği ve bu tanışmayı yaparken çocukla sağlıklı bir iletişim kurmalıdır. Çocuğu anlamaya önem verilmeli, çocuğun hayatıyla ilgili bir şeylerin keşfedilmesi amaçlanarak çocuğun anne ve babasına bir şeyler ifade etmenin ve öğretmenin zevkini yaşayarak duygularını ifade etmenin yolları açılmalıdır. Bu kapsamda çocuğa şu sorular sorularak işe başlanmalıdır:

1. En çok kullandığın web siteleri hangileridir?
2. Kaç mail adresin var?
3. Tanımadığın takipçilerin ya da arkadaşlarınla hiç görüntülü görüşme yaptın mı?
4. Bir blok yazıyor musun?
5. Hangi sosyal medya araçlarını kullanıyorsun?
6. Kullandığın sosyal medya hesaplarında kaç tane arkadaşın var?
7. Daha önce internette videolarını ya da özel resimlerini paylaştın mı?
8. Parolanı herhangi bir arkadaşınla paylaştın mı?
9. Oynadığın hangi online oyunlar var? Online oyun oynuyor musun? Online oyun oynarken bir taraftan da diğer oyuncularla sohbet ediyor musun? (Uyan, 2021, s. 49-52)

Bu sorulardan alınan cevaplara göre dijital ebeveynlik rolleri kapsamında çocukla iyi bir iletişim kurularak internet kullanımı konusunda yol gösterici olunmalıdır.

1.9.4. Etik

Etik konusu son zamanlarda medya ve internet konusunda tartışılan konuların başında gelmektedir. Etik rol, internette kişi hak ve hürriyetlerine, özel hayatın gizliliğine ve kişi haklarına saygılı davranmayı gerektirir (Yay, 2019). Hayatımızı önemli ölçüde etkileyen dijital teknolojiler, dijital yeterliliklere sahip olmayı da gerektirmektedir. İnsanlar,

kullandıkları dijital teknolojileri sorgulayabilmeli ve dijital teknolojilerden kaynaklanan sorunlara karşı baş etme stratejisi geliştirmelidir. İnsanlar çevrim içi ortamlarda edindikleri bilginin doğruluğunu ve kaynağını ayırt etmeli, gizlilik ve güven gibi konuları önemsemelidir. İnternet teknolojilerinin kullanımı sadece cihazlara erişim ve gerekli uygulama düzeyleri yeterliliklerine sahip olmak değildir. Başarılı dijital teknoloji kullanımı, çok daha geniş bilgi ve anlayışları kapsamaktadır (Selwyn ve Odabaşı, 2022). Teknolojinin insan hayatı üzerinde sürekli etki bıraktığı ve teknolojik gelişmelerin toplumsal hayatla iç içe olduğu günümüzde, toplumsal anlamda bireylerin bir arada ve uyum içinde yaşaması etik açıdan önemli bir konu olmakla birlikte; iş, eğitim ve sosyal hayat gibi yaşamın her alanında kendisini göstermektedir (Bayrak, 2017).

İnternetin olumsuz içeriklerinden çocuğunu korumak isteyen ebeveynler, bunun yanında dijital ortamlarda üretilen içeriklere saygılı olmalı, içerik sahiplerinin fikirlerini dikkate almalı ve çocuk/çocuklarının bu konuda dikkat etmeleri için yol gösterici olmalıdırlar. Dijital teknolojiler, sunduğu fırsatlar ve olumlu yönlerinin yanında bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmekte ve bu durumun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu gibi davranışlardan kaçınmak için ebeveynlerin; fikri mülkiyete saygılı olma, çevrim içi ortamlarda edindiği bilginin güvenliğini araştırma ve edindiği bilgilerin hak sahiplerini de dikkate almalıdır (Kabakçı Yurdakul ve ark., 2013, s. 893) Bu noktada insan, etik ve ahlaki açıdan gündelik hayatta dikkat etmesi gereken konuların yanında dijital ortamlarda da bu konulara duyarlı olmalı ve çocuğuna bu noktada rol model olmalıdır.

1.9.5. Yenilikçilik

Yenilik kavramı, bir fikrin, uygulamanın ya da bir objenin yeni olarak algılanmasıyken; yenilikçilik ise bir kişi ya da kurumların bir yeniliği diğerlerine göre benimseme derecesidir (Roggers, 1995; akt., Kabakçı Yurdakul ve ark., 2013, s. 893). Yenilik, mevcutta olan bir durum ya da herhangi bir şeyin değişimidir. Yenilikçi olmak ise değişime açık olmak, bilinenin dışına çıkmak, risk almak, yeni bilgiye ulaşma noktasında istekli, vizyon sahibi ve eğitilmiş olmak, teknoloji iyi kullanmak ve güçlü düşünme becerilerine sahip kişidir (Özgür, 2013). Yenilikçilik, bireyin yeni olan şeylere karşı ilgili olması, yenilikleri takip etmesi, bu konuda öğrenmeye açık olması (Yay, 2019) ve bunları yaparken de özellikle dijital alanlarda risk ve fırsatların olduğunu bilerek hareket etmesidir.

Günümüzde her alanda yaşanan değişimler dijital teknoloji alanında da kendini göstermekte ve çocukları da etkisi altına almaktadır. Çocukların dijital teknolojileri doğru kullanmaları adına özellikle ebeveynlerinin doğru bilgiye ulaşması, doğru bilgiyi paylaşması, karşılaşılan sorunlara çözüm bulması ve yenilikçilik yönlerinin güçlü olması gerekmektedir. Kabakçı Yurdakul ve ark. (2013) yenilikçilik rolü kapsamında ebeveynlerin taşıması gereken özellikleri şu şekilde sıralamaktadır:

- ❖ Yeniliklere karşı ilgi duyma,
- ❖ Yenilikleri öğrenme gayreti gösterme,
- ❖ Güncel olan yenilikleri takip etme isteğinin olması,
- ❖ Yeni olan şeylerin risk ve fırsatları hakkında (olumlu-olumsuz yönler) farkındalığın olması (s. 893).

1.10. Kuramsal Dayanak

Bu çalışmanın kuramsal dayanağı Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı ve Ekolojik Sistemler Kuramına dayanmaktadır.

1.10.1. Kullanımlar ve Doyumlar Kuramı

İletişim çalışmalarının ilk yıllarında yani 1930'larda Avrupa'daki dikta rejimlerinin iletişim alanlardaki tezi; kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki sınırsız bir etkiye sahip olmasıdır. Dikta rejimlerin güç kaybetmesi, II. Dünya Savaşı'yla birlikte toplumlarda yaşanan değişimler, iletişim alanlarındaki kuram ve araştırmaları da etkilemiştir. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte, yeni yöntem bilimsel yönelimler ve yeni çözümleme teknikleri ortaya çıkmış ve yeni bulgulara ulaşılmıştır. 1940'larda kitle iletişim araçlarının etkilerini ölçmeye yönelik yapılan çalışmalarda izleyici analizlerine ağırlık verilmesiyle birlikte kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki sınırsız etkiye sahiptir görüşü zayıflamaya başlamıştır. Artık bu alanlarda yapılan her çalışma, bir öncekine göre bireyi biraz daha ön plana çıkarmıştır. Yaşanan bu gelişmeler, araç merkezli yaklaşımlar yerine, izleyici merkezli yaklaşımlara doğru eksen kayması yaratmıştır (Güngör, 2016). Yaşanan bu gelişmeler sonucunda izleyici aktif görüşü üzerine çalışmalar ortaya çıkmıştır.

Elihu Katz, medya alanında yapılan çalışmaların, medyanın insanlara ne yaptığı üzerine odaklandığını ancak asıl insanların medya ile ne yaptığı üzerinde durulmasına vurgu

yapmıştır. Elihu Katz, çalışmaları ve araştırmalarında bu konu üzerinde durmuştur ve bu kuram onun yaptığı çalışmalara dayanmaktadır. İnsanların toplumsal ve psikolojik ihtiyaçları nedeniyle medyadan ve diğer kaynaklardan bu ihtiyaçlarını karşılamak için birtakım beklentilere girerler, medyaya maruz kalmaları durumunda bu ihtiyaçlarının bazıları giderilmiş olur (Yaylagül, 2021). Etki kuramlarında, bu kuramın tersi bir durum vardı. Medya ne verirse izleyici onunla yetinirdi. Yani medya insanların ihtiyacına göre onlara ileti aktarır ve izleyici medyanın verdiklerini sorgulamadan kullanır. Ancak kullanımlar ve doyumlar yaklaşımında izleyici medya ilişkisinde etkin rol alarak, medyadan aktarılan bilgiyi kendi gereksinimleri doğrultusunda kullanır (Güngör, 2016). Böylelikle 1950’li yıllarda izleyicinin medya içeriklerine karşı pasif izleyici konumundan çıkıp aktif izleyici konumuna geçtiği yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Canöz, 2016; Güngör, 2016).

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı, insanların kitle iletişim araçlarını ne şekilde kullanıldığını ve kullandıkları araçların hangi ihtiyaçlarını doyuma ulaştırdığı üzerinde durmuştur. Günümüzde insanların birbirleri ile yaptıkları iletişim şekli de değişmiştir. İnsanlar ve başta gençler kişiler arası iletişim yerine daha çok sosyal ağlar üzerinden aracılı iletişim ile birbirleriyle iletişim kurmakta, aile ve arkadaşlık ilişkileri bu durumdan etkilenmektedir (İlgaz Büyükbakkal ve Temel, 2019). Fiske (1996) göre kullanımlar ve doyumlar yaklaşımında izleyicilerin medyadan gidermeye çalıştıkları gereksinimleri vardır. İnsanlar gereksinimlerini karşılamak için tatil yapmak, çalışmak, spor yapmak gibi çeşitli eylemlerde bulunurlar. Bu kuram, kişisel gereksinimlerimizi ve isteklerimizi karşılamak için toplumsal ilişkilerimizi kullanarak yüz yüze yaptığımız iletişim kuramları ile uyumlu olsa da kitle iletişim sürecini açıklamak için geliştirilmiştir. İzleyici, gönderici kadar etkilidir ve izleyicinin, göndericinin niyet ettiği şey değil izleyicinin verdiği anlam olarak değerlendirilir. McQuail, Blumler ve Brown tarafından yapılan bir çalışmada izleyicilerin dört gereksinimlerini karşılamak için medyayı izledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunlar: İnsanın kendi kendisini takdir etme gereksinimi, toplumsal etkileşim sağlama, heyecan duymak ve eğlenmek/keyifli zaman geçirme gereksinimleridir.

Kullanımlar ve doyumlar kuramı analizleri büyük oradan 1960-1970’li yıllarda yapıldığı ve günümüzdeki durumu kapsamadığı görülmektedir. Ancak medya dolayımı olarak doyuma ulaştıran gereksinimlerin yeni medya olanaklarıyla da karşılandığı görülmektedir. İnternetin sunduğu görüntülü ve sesli iletişim gibi yenilikler ile bireyler

medya gereksinimli ihtiyaçlarını etkin bir şekilde karşılamaktadır. İnsanlar televizyonu edilgen bir şekilde izlerler yani bir programı tercih ederek ya da var olan seçenekler içinde kendilerine en uygun olanı seçerek edilgen bir şekilde izlerler. İnternet ortamında ise insanlar karşılıklı etkileşime girerek karşılıklı olarak yazışma, konuşma ve sohbet odaları ile aktif bir şekilde birbirleri ile etkileşim hâlinde olurlar. Yeni medya ortamları ile birlikte artık insanlar sosyal ortamlara katılım sağlamak için bir mekânda buluşmak yerine sanal ilişki ve iletişim ortamları yaratarak toplumsal ilişki gereksinimlerini böylelikle karşılamış olmaktadır. Yeni medya ortamları günümüzde insanların çeşitli oyunlara etkin katılımını sağlayarak heyecan verici kurmaca ortamlar sağlayabilmektedir. Bu ortamlar insanlara heyecanlarını tatmin etme olanağı tanımaktadır. Diğer taraftan günümüzdeki yeni medya ortamlarını kullanan insanlar yeni medyayla interaktif bir ilişki kurmakta ve kendi istekleri ile ona bağımlı hâle gelmektedir (Güngör, 2016).

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı kapsamında yapılan araştırmalarda güdüler ve gereksinimlere yer verilmektedir. Sosyal medya ve internet ortamında dijital ebeveynler ve çocuklar paylaşımlar yaparak gereksinimlerini karşılamaktadır (alapkulu ve Alp, 2020). Geleneksel medyanın kitlesellik boyutu bulunmaktadır. Yeni medya ise bireyselleştirilmiş ancak kullanıcı sayısının çok olduğu ve çok merkezli bir medya olma özelliği bulunmaktadır. Yeni medya platformu olan sosyal medyada izleyici yerini kullanıcılara bırakmış ve kullanıcı aynı zamanda içerik yayıncısı konumuna gelmiştir. Sosyal medya kullanıcılarına sınırsız bir etkileşim alanı sunmaktadır. Burada kullanıcılar hem birbirleriyle hem de oluşturdukları içeriklerle birbirleriyle etkileşim içerisine girebilmektedir. Bu medya türü kullanıcılarına özgür, esnek, katılımcı ve etkileşimci bir ortam sunmaktadır. Sosyal medya ve geleneksel medya arasında bir kopuşun tam anlamıyla olmadığı gibi geleneksel medya sosyal medyadan beslenmektedir (Kurnazoğlu Dumlu, 2019).

Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı insanların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayanın yanında medyanın iletişim kurma ihtiyaçlarını ve motivasyonlarını nasıl tatmin edebileceğini de içerir. İnsanlar günümüzde daha fazla medya seçeneğine sahip hâle gelmiştir. İnsanlar, ihtiyaçlarını karşılayan bir medya seçmede geçmişe göre daha seçici olmak durumundadırlar. Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı insanların psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarına odaklandığı için yeni medya ortamlarında da uygulanabilir bir yaklaşım hâline gelmektedir (Chen, 2011). Etkileşimcilik özelliği yeni medyanın güçlü

yönlerinden biridir. Aktif izleyiciyi ön plana çıkaran kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı, yeni medyanın etkileşimci özelliğinden dolayı yeni medya alanlarını inceleyen önemli kuramsal temellerin arasında yer almaktadır (Siraj, 2007). Günümüzde artık medyanın bireylere ne yaptığı değil artık çocukların ya da yetişkinlerin internet, televizyon ve yeni medya araçlarıyla ne yaptığı hakkında çalışmalar yapılmaktadır. Bireylerin genellikle sosyal medya araçlarını kullanarak eğlenme, bilgi edinme, boş zamanlarını değerlendirme, sosyalleşme ve stresten uzaklaşma gibi motivasyonları elde ettikleri görülmektedir (Ülksel, 2015).

Günümüzde özellikle kişiler arası iletişim yerine aracılı iletişim şekli olarak sosyal ağlar üzerinden iletişimin kullanılmasıyla birlikte aile ve arkadaşlık ilişkileri değişmeye başlamış ve kimlik oluşumu, kişilik gelişimi ve benlik algısı da etkilenir hâle gelmiştir. Bu kapsamda iletişim alanlarında insanların/gençlerin sosyal medya ile ne yaptıkları ve hangi ihtiyaçlarını doyumaya çalıştıkları araştırılmaya başlanmıştır (Büyükbakkal ve Temel, 2019). Etkileşimi ve paylaşımı içinde barındıran sosyal medya aynı zamanda canlı yayınların da yapılabildiği ve anında geri bildirimlerin olması nedeniyle birey yeniliklere doymaz, hep yenisini ister ve bağımlı hâle gelebilir (Tiryakioğlu ve Yavaşcalı, 2019). Bu çalışmada da hem ebeveynlerin hem de çocukların internet ve yeni medya ortamlarını kullanma biçimleri kullanımlar ve doyumlar bağlamında değerlendirilmiştir.

1.10.2. Ekolojik Sistemler Kuramı

Ekolojik Sistem Kuramı, Urie Bronfenbrenner tarafından ortaya konulan, çocukların çevreleriyle olan etkileşimlerini açıklayan kuramdır. Çocuğun gelişiminde çok sayıda çevresel unsurun etkili olduğunu öne sürmektedir (Temizdemir, 2018). Ekolojik perspektifin odak noktası insan ve çevresi arasındaki ilişkidir. İnsan, organizma ve sosyal bir varlık olarak çevresiyle etkileşim içindedir. İnsan yaşamının kalitesi ve çevrenin kalitesi, karşılıklı olarak birbirleri üzerinde etkilidir (Canatan, 2011). Ekolojik sistem kuramı içten dışa doğru olacak şekilde katmanlardan oluşur. Bu katmanlar; mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem olarak sıralanmaktadır. Bireyin gelişimini etkileyen bu unsurlar karşılıklı etkileşimlerle başlamakta ve kültürel inanç sistemlerine doğru uzanmaktadır. Bu sistemlerin birbirleriyle olan etkileşimi sonucunda bireyin gelişimi de şekillenmiş olur (Bronfenbreneer, 1979; akt., Nohutcu, 2024).

Mikrosistem: Bu sistemde, çocuklarla direkt etkileşimde bulunan yapılar bulunur ve çocuğa en yakın katmandır. Yani çocuğun şu anki ortamıdır. Çocuğun birincil etkileşimde bulunduğu bu yapılar aile bireyleri, öğretmenleri ve okulda etkileşim kurduğu kişilerden oluşur. Bu sistemde çocuk hem kendi mikrosistemindeki kişilerden etkilenir hem de bu sistemde bulunan kişileri etkileyebilmektedir (Bronfenbrener, 1979; akt., Nohutcu, 2024; Temizdemir, 2018). Bu sistemde ebeveynin çocuk ile olan ilişkisi, çocuğun gelişimi üzerinde etkilidir (Paslı, 2017). Bireyin doğumdan sonra annesiyle kurduğu etkileşim ile başlayan gelişimi, aile ve sosyal çevresindeki diğer etkenlerle devam eder (Türkoğlu ve Şahin, 2021). Teknoloji ve internetin insanların hayatına girmesiyle birlikte çocuk ve ebeveyn ilişkisi de yeniden şekillenmeye başlamıştır. Teknoloji, çocuğun mikrosistemlerinde başlayarak bütün sistemlerinde etkisini göstermiştir. Çocuklar; ev, okul, alışveriş merkezi gibi yakın ilişki kurduğu çevrelerde teknoloji kullanır hâle gelmiştir. Yapılan çalışmalarda çocuk eğitiminde teknoloji kullanımının yüksek olduğu ve bunun yanında olası riskleri de beraberinde getirdiğine vurgu yapılmaktadır (Nohutcu, 2024). Bu noktada dijital ebeveynlik farkındalığı önemli bir konu hâline gelmektedir. Çocukların, internetin riskleri ve zararları hakkında bilgilendirilmeleri, denetlenmeleri, ihtiyaçlarının tespit edilerek onlarla kurulacak olumlu iletişim çocukların gelişimleri üzerinde etkili olacaktır (Sancar, 2023).

Mezosistem: Mezosistem, bireyin mikrosistemleri arasındaki ilişki ağlarıdır. Çocuğun çevresel birimleri yani ailesinin çalışma ortamı, okulun bulunduğu mahalledeki çevre, çocuğun arkadaşları mezosisteme örnek verilebilir. Bu sistem, bireyin etkileşimde bulunduğu mikrosistemler arasında bağlantı yaratır ve bu bağlantılar bireyin gelişimi üzerinde etkili olur (Bronfenbrenner, 1974; 1977; 1979; akt., Nohutcu, 2024). Ebeveynin teknoloji ile olan ilişkisi çocuğun teknoloji ile olan ilişkisi üzerinde etkilidir (Chaudron, Beutel, Donoso Navarrete, Dreier, Fletcher-Watson ve Heikkilä, 2015; akt., Nohutcu, 2024). Ebeveynlerin dijital oyun oynama alışkanlıklarının çocukların davranışları üzerinde etkili olduğu (Yiğit ve Gülünç, 2020) anne ve babaların yeterli dijital medya okuryazarlığına sahip olmamaları, çocuklarının dijital medya okuryazarlığı bilincinin gelişmesine engel olduğu ve çocukların oyun bağımlısı ihtimalinin yüksek olduğu görülmektedir (Karaboğa, 2019). Mikrosistemde çocuğu doğrudan etkileyen teknoloji mezosistemde çocuk üzerinde dolaylı olarak etkili olmaktadır (Nohutcu, 2024).

Ekzosistem: Resmi ve resmi olmayan yapıları kapsayan ekzosistem mezosistemin uzantısıdır. Bu sistemde birey yoktur ancak mikrosistemleri etkilediği için birey dolaylı olarak etkilenmektedir. Örneğin, çocuğun ebeveyninin iş yerinde yaşayacağı bir sorun nedeniyle eve döndüğünde çocuğa olumsuz olarak yansıtılabilir. Bu durum karşısında çocuğun gelişimi olumsuz etkilenebilir (Bronfenbrenner, 1974; 1977; 1979; akt., Nohutcu, 2024), ya da il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerinin uygulamaları da çocuklar üzerinden etkili olabilir (Doğan, 2010).

Makrosistem: Makrosistem, temel olarak toplumsal bağlam içinde kültürle ilgili olup mikrosistem, mezosistem, ekzosistemi önemli ölçüde etkilemektedir (Yüksel Doğan ve Aytekin, 2021). Makrosistem, bireyin içinde bulunduğu ve geliştiği çevreyle ilgilidir. Bir toplumun içinde sosyal, kültürel ve ekonomik durumları kapsamaktadır. Makrosistem, bireyin gelişimi üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmamakla beraber, bireyin içinde bulunduğu toplumsal ve ekonomik çevreyi belirlemektedir. Yani kişi makrosistemdeki etkilerden dolaylı olarak etkilenmektedir. Bireyin içinde yaşadığı çevrenin özellikleri, bireyin göstermiş olduğu davranışlar üzerinde etkilidir (Doğan, 2010).

Kronosistem: Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistem Kuramının sonuncusu kronosistemdir. Burada, çocuğun içinde yaşadığı çevrede zaman içinde yaşanan değişimlerin çocuğun yaşamını hangi düzeyde etkilediği üzerinde durur. Zaman içinde yaşanan bu değişimlerin bazıları normatif iken (ilkokula başlama, ergenlik, gibi) bazıları da normatif olmayan (boşanma, taşınma, ailede ölüm, hastalık gibi) geçişler olabilir (Bronfenbrenner, 1986; akt., Doğan, 2010). Modern anlamda değişen aile yapısı çocuk üzerinde etkili olmuştur. Özellikle kadınların iş hayatına başlamasıyla birlikte hem ev işlerini hem de iş hayatını birlikte yürütmeye başlamışlardır. Yaşanan bu değişim, annelik davranışının değişimini beraberinde getirmiştir. Yapılan çalışmalarda evde bulunan annelerin iş hayatında olan annelere göre daha koruyucu tutum sergiledikleri, iş hayatında bulunan annelerin ise iş yorgunluğuna bağlı olarak çocuklarını daha az denetledikleri ve bu durumun çocuğu problemleri internet kullanmaya ittiğini ortaya koymuştur (Alabay, 2017; Ayyıldız ve ark., 2006; Aygar, 2020). Ebeveyn farkındalığı, çocuğun internetin olası risklerinden koruma ve internetin sunduğu fırsatlardan yararlanma noktasında önemli konudur. Bu noktada dijital ebeveynlik farkındalığı yüksek olan ebeveynlerin, çocuklarının dijital ortamlarda karşılaşabilecekleri riskler konusunda gerekli müdahaleyi yapabilme becerilerine sahip olmaları gerekmektedir (Kabakçı Yurdakul ark., 2013).

1.11. Yapılan Çalışmalar

Manap (2020) dijital ebeveynliğin boyutlarını belirlemek, dijital ebeveynlik farkındalık düzeyine yönelik ölçek geliştirmek ve dijital ebeveynlik farkındalık düzeylerini bazı faktörler açısından incelemeyi amaçlayarak yapmış olduğu çalışmada dört farklı çalışma grubu ve üç çalışma şeklinde gerçekleşmiştir. Çalışmada ilk önce çocuğu ilkokula giden 12 ebeveyn ile bireysel görüşme yapılarak elde edilen bulgulara göre dijital ebeveynliğin beş boyutunun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkinci olarak yapılan görüşmeler ve alan yazın dikkate alınarak Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği hazırlanmıştır. Ölçek geliştirme aşamasında yapı geçerliği için ilkokula çocuğu giden 461 ebeveyn üzerinden açımlayıcı faktör analizi ve ilkokula çocuğu giden 291 ebeveyn üzerinden doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Son olarak eğitim düzeyi, aile içi roller ve cinsiyet faktörlerine göre dijital ebeveynliğin farklılık gösterip göstermediğini incelemek için çevrimiçi olarak ilkokula çocuğu giden 409 ebeveyne ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulara göre dijital ebeveynlik farkındalığının alt boyutlarına göre cinsiyet eğitim düzeyi ve aile içi roller anlamlı düzeyde farklılaştığı ve dijital ebeveynlik farkındalığının yaş, akıllı telefon kullanım süresi ve çocukta algılanan internet bağımlılığı arasında anlamlı düzeyde ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaman (2018) çalışmasında 38 maddeden oluşan Dijital Ebeveynlik Öz Yeterlilik Ölçeği geliştirerek Türkiye’deki ebeveynlerin öz yeterliliklerini çeşitli değişkenler açısından analiz edilmiştir. Çalışmada internet kullanma deneyimi, gelir durumu, eğitim düzeyi, ebeveynlik rolü ve meslek gibi değişkenler çerçevesinde ebeveynlerin öz yeterlilikleri incelenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre ebeveynlik rolü ve eğitim düzeyinde anlamlı bir fark, dijital güvenlik boyutunda kendilerini yeterli gördükleri, ebeveynin yaşı ve ailedeki çocuk sayısına göre küçük ve negatif bir ilişki, ebeveynlerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre pozitif bir ilişki ve internet kullanım sürelerine göre de farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Çalapkulu ve Alp (2020) çalışmalarında sosyal medyanın etkinliğinin artmasıyla birlikte gençlerin sosyal medyayı en fazla kullanan kesim olduklarına değinilmiş ve sosyal medyanın gizlilik kavramını etkilediği, sosyal medyanın mahremiyet olgusunu zedelediğine vurgu yapılmıştır. Bu noktada ebeveynlere büyük sorumluluklar düştüğü, ebeveynlerin çocuklarının mahremine saygı duymaları ve bu konuda çocuklarını bilgilendirilmeleri gerektiğine dikkat çekilmiştir. Literatür taraması sonucunda ortaya

konulan kavramlar doğrultusunda ve kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı çerçevesinde yürütülen çalışmanın sonuçlarına göre sosyal medya kullanımıyla birlikte mahremiyet kavramının değişime uğradığı, sosyal medya kullanımının çocukların mahremiyet üzerinde etkili olduğu, bu platformlardan çocukların korunması için çeşitli önlemlerin alınması gerektiği, çocukların ebeveynlerine daha fazla bilgiye sahip oldukları ve ebeveynlerin çocuklarına göre daha fazla bilgiye sahip olmaları ve onları olası risklere karşı korumaları gerektiği ve bazı ebeveynlerin ise çocuklarını sosyal medyada koruyamadıkları ve bilinçsiz oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Şimşek, Canbeldek ve Işıkoğlu (2023) yaptıkları araştırmada, pandemi sürecinde Türkiye'deki ebeveynlerin dijital ebeveynlik deneyimlerini 81 ilden 3-6 yaş aralığında çocuğu olan 1.346 ebeveyn ile Dijital Ebeveynlik Anketi ve Dijital Oyun Ebeveyn Rehberlik Stratejileri Ölçeği kullanılarak veriler elde dirmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre 3-6 aralığında bulunan çocukların günlük toplam ekran kullanma süresinin 235 dakika olduğu, dijital ebeveynlik puanının eğitim düzeyi ve yaşanan yere göre anlamlı farklılık gösterdiği, ebeveynlerin çocuğu zaman aktif ebeveynlik stratejisini kullandığı, bazen teknik ebeveynliği, bazen de dijitale yönlendiren stratejileri tercih ettikleri, ebeveynlerin çocuklarıyla dijital vatandaşlık hakkında konuştukları, dijital medyayı kullanmada örnek olmaya çalıştıkları ve çocuklarını dijital ortamlarda takip ettikleri ve onları olası risklere karşı korumaya çalıştıkları ortaya konulmuştur.

Kabakçı Yurdakul ve ark., (2013) internet teknolojilerinin gelişmesiyle beraber çocukların ebeveynlerine göre daha hızlı bir şekilde bu teknolojilere uyum sağladıkları ve kullandıkları bu durumun birtakım sorunları beraberinde getirdiği, çocuklarını dışarda oyun oynarken merak eden ebeveynlerin artık çocuklarını evde dijital oyun oynarken ve internet kullanırken de merak etmeye başladıklarını ve yaşanan bu gelişmelerin ebeveynlik kavramının farklı boyutlar aldığını belirtmişlerdir. Bu kapsamda çalışmada dijital ebeveynlik kavramı üzerinde durularak, kavramın tanımlanması ve dijital ebeveynlik rolleri belirlenmiştir. Ayrıca bu rollere bağlı olarak ileride yapılacak çalışmalar için araştırmacılara öneriler sunulmuştur.

Eşgi (2013) çalışmasında, yaşları 12-17 arasında değişen dijital yerli çocukların kendilerini ve dijital göçmen olan ebeveynlerinin bu çocukları algılamalarının karşılaştırmasına yönelik yapılan çalışmada daha önce güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılarak İnternet Bağımlılık Testi, Aile Çocuk İnternet Bağımlılık Testi ölçekleri

kullanılarak Tokat ilinde 1433 çocuk ve bunların ebeveynleri olmak üzere toplam 2866 kişiye uygulanmıştır. Çalışma nicel araştırma modellerinden olan genel tarama modelinde yapılmıştır. Çalışma sonucunda ulaşılan bulgulara göre çocukların ve ebeveynlerin algılarının birbirinden büyük oranda farklılık gösterdiği, çocukların kendilerini ortalama internet kullanıcısı düzeyinde gördüğü, ebeveynlerin ise çocuklarını internet kullanımında problemlili bireyler olarak algıladıkları, bu algıların sebeplerinin çocukların internette geçirdikleri zamana dayalı olduğu ve bu alanda yapılacak çalışmalarda dijital yerliler için farklı internet bağımlılık ölçeklerine ihtiyaç olduğuna dikkat çekilmiştir.

Kurtoğlu Erden ve Uslupehlivan (2021) yapmış oldukları derleme çalışmada, ebeveynlerin, çocuklarının sağlıklı gelişim göstermeleri için teknolojiyi ne şekilde kullanmaları, bebeklerin bu kullanımdan ne şekilde etkileneceği ve erken çocukluk döneminde dijital teknoloji kullanımlarına dair dikkat edilmesi gereken yönler irdelenmiştir. Yaşadığımız çağın dijital bir çağ olduğu, buna bağlı olarak ebeveyn rollerinin değişebildiği, dijital göçmen olan ebeveynlerin dijital yerli olan çocuklarıyla kuracakları iletişim ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Işıkoğlu Erdoğan (2019) ebeveynlerin çocukları için oyun tercihlerini incelemek amacıyla ve nicel araştırma yöntemleri ile yürüttüğü çalışmada, çocuğu anaokuluna giden 351 ebeveyn çalışmaya katılmıştır. Araştırmanın verileri bu ebeveynlere uygulanan Ebeveyn Oyun Tercih Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre ebeveynlerin en fazla yapı inşa oyunlarını çocukları için tercih ettikleri ve en az dijital oyunları tercih ettikleri, ebeveynlerin eğitim ve çalışma durumlarının ve çocukların ise yaş ve cinsiyetlerinin oyun tercihleri üzerinde ilişkili olduğu, oyun tercihleri ve günde oyun türlerine ayrılan sürelerin ilişkili olduğu saptanmış ve bu bulgular doğrultusunda, evde oyunu destekleyici farkındalık çalışmaları ve ailelerin çocuklarıyla oyun oynayabilecekleri sosyal alanların oluşturulması önerilmiştir.

Durak (2019) çalışmasında Çocukların İnternet Kullanımında Ebeveyn Arabuluculuğu Ölçeği'ni Türkçe'ye uyarlayarak, ebeveyn arabuluculuğun bazı değişkenlere göre incelenmesini amaçlamıştır. Farklı sosyo ekonomik özelliklere sahip ve çocuğu 5. ve 6. sınıfa giden ebeveynlerle çalışma yürütülmüştür. Birinci aşamada ölçeğin güvenirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmış ve çalışmaya 170 ebeveyn katılmıştır. İkinci aşamada ise 341 ebeveyn çalışmaya katılım sağlamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre internet kullanımındaki arabuluculuk düzeylerini belirlemek için Türkçe alanyazına ölçek

kazandırılmış, ebeveynlerin arabuluculuk düzeylerinin yaş, eğitim ve internet kullanımı deneyimlerine göre farklılık gösterdiği bu noktada politika yapıcıların bu noktada planlama yapmalarının önerildiği görülmüştür.

Horzum, Duman ve Uysal (2019) yapmış oldukları çalışmada, internet aile tutumunun yaş ve cinsiyete göre değişip değişmediği incelenmiştir. Çalışma nicel kesitsel araştırma modeline dayandırılarak yürütülmüştür. Çalışmanın katılımcıları Sakarya ilinde lise ve ortaokul öğrencileri arasında rastgele örneklem yöntemiyle 1.839 öğrenci üzerine yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre 10-11 yaş grubunda bulunan kız ve erkek öğrencilerin aile kontrolü ve aile yakınlığının yüksek olduğu, ilerleyen yaşlardaki çocuklar için ise kontrol ve yakınlık azalma göstermiştir. Erkeklerde aile kontrolü ve yakınlığın 12 yaşından önemli ölçüde azaldığı, kızlarda ise bu durumun 14 yaşında azalmaya başladığı ve erkeklere göre kızlarda bu düşüşün iki yıl sonra gerçekleştiği saptanmıştır.

Şen, Sevim ve Artuç (2015), ilköğretim çağındaki çocukların internet kullanımlarının ebeveynlerinin görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesini amaçladıkları çalışmada, Elâzığ il merkezinde 5. sınıf öğrencisi olan öğrencilerin ebeveynlerinden oluşan 300 kişi ile çalışma yürütülmüştür. Araştırma bulgularına göre ebeveynlerin çoğunluğunun çocuklarının internette neler yaptığını denetlediği, çocukların en çok interneti ders araştırmak ve oyun oynamak, cinsiyete göre kız çocuklarının en çok ders çalışmak, erkek çocuklarının ise oyun oynamak amacıyla interneti kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aslan (2024) yapmış olduğu çalışmada, internet ve teknolojinin gelişimiyle birlikte insan yaşamında pek çok olgunun değişmeye başladığı, ebeveynlik kavramının da bu değişimden etkilendiğini ve dijital ebeveyn kavramının kullanılmaya başlandığına vurgu yapılmıştır. Çocukların bilinçli medya tüketicisi olmasında dijital ebeveynlerin rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak yürütülen çalışmada 15 ilkokul ve 15 lise çağında çocuğu olan toplam 30 ebeveyn ile yarı yapılandırılmış e-görüşme formu kullanılarak veriler elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre her iki ebeveyn grubunda dijital ebeveynlik farkındalık düzeylerinin birbirinden farklılık gösterdiği, ebeveynlerin sahip oldukları çocukların yaş aralığı ve ebeveynlerin eğitim durumlarının çocukların bilinçli medya tüketicisi olmalarında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Nohutcu (2024) yapmış olduğu çalışmada annelerin çocuk yetiştirme tutumları ve dijital ebeveynlik farkındalıkları arasındaki ilişkide gerçekçi olmayan iyimserliğin rolü ele alınmıştır. Çalışmaya 6 yaşında çocuğu olan 500 anne katılım sağlamış ve veriler Gerçekçi Olmayan İyimserlik Ölçeği, Ebeveyn Tutum Ölçeği ve Dijital Ebeveynlik Tutum Ölçeği ile elde edilmiştir. Araştırma bulgularına göre açıklayıcı otoriter tutum ile dijital ebeveynlik farkındalığı arasındaki ilişkide gerçekçi olmayan iyimserliğin kısmi aracılık rolü saptanmış ve izin verici tutum ile dijital ebeveynlik farkındalığına ait dijital medyanın etkin kullanımı boyutu arasındaki ilişkide gerçekçi olmayan iyimserliğin kısmi aracı değişken rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kay (2022) çalışmasında, erken çocuklukta oyun bağımlılığı, aile içi ilişkiler, dijital ebeveynlik ve sosyal yeterliliğin birbiriyle olan ilişkisini incelemiştir. Türkiye’de yaşayan 48-72 ay arası olan okul öncesi eğitim çağındaki çocukların ebeveynleri üzerine yürütölen çalışmada seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden olan uygun örnekleme yöntemi kullanılarak 557 katılımcının verileri analize dâhil edilmiş ve nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre dijital ebeveynlik farkındalığı; anne-baba çocuk ilişkisi ve çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde, dijital oyun bağımlılığını ise negatif yönde anlamlı düzeyde, evlilik yaşamını ise pozitif yönde anlamlı düzeyde doğrudan etkilediği görölmüştür.

Özsoy ve Atılgan (2019) Erzurum Bayburt ve Erzincan illerinde 0-8 yaş aralığında bulunan 20 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri ile mülakatlar yapılmıştır. Çalışmada çocukların ve ebeveynlerinin internet hakkındaki risk ve fırsatlar hakkındaki bilgi ve kanaatleri incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre hem ebeveyn ve çocukların internetin risklerine daha fazla odaklandıkları, riskler ve fırsatlar hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadıkları ve ebeveynlerin sahip oldukları en belirgin arabuluculuk biçiminin kısıtlayıcı arabuluculuk olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ersoy ve Yılmaz (2015) karma yöntemlerle yapmış oldukları çalışmada 4-5. Sınıf öğrencilerinin internet ortamında ödev yaparken karşılaşmış oldukları olumsuz deneyimleri ve bu deneyimlere göstermiş oldukları tepkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre çocukların internet ortamında ödev yaparken istemeden cinsel içeriklerle karşılaşma, terör konusunda bilgiler veren sitelere rastlama ve para karşılığında ödev yaptırma gibi deneyimlerinin evde internet erişimine sahip olma ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Nicel bulgularda çocukların

olumsuz bir durum ile karşılaştıklarında bu durumu öğretmen ya da polise bildirecekleri, nitel bulgularda ise internette yaşayacakları olumsuz bir durumu ailelerine paylaşacaklarını belirtmişlerdir.

Karahisar (2014) 8. sınıf öğrencilerinin interneti kullanma amaçları, internetin olası riskleri, ailelerin çocuklarını internetin olası risklerine karşı koruma ilgisi ve okuryazarlığın önemi üzerine yapmış olduğu araştırmada 150 çocukla anket kullanılarak veriler elde etmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre 8. sınıf öğrencilerinin internet ortamındaki risklere karşı yeteri kadar bilinçli olmadıkları ve ebeveynlerinin çocuklarını risklere karşı korumada ilgisiz oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

2. BÖLÜM: YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu bölümünde, araştırmanın yöntemi ortaya konulmuştur. Aile içi çocuk-ebeveyn iletişimi ve dijital ebeveynlik farkındalığının ortaokul öğrencilerinin internet kullanma biçimleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu amaçlayan bu çalışmada çocuk ve ebeveynlerin deneyimlerini derinlemesine anlamak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırmalarda elde edilen veriler, bireyin öznel doğasını ve algısal yapısını anlamaya yönelik yapılan çalışmalardır. Araştırmacı ve araştırılan arasında kurulan etkileşim sonucunda ortaya çıkar. Nitel veri, kişilerin, olguların, fikirlerin, hislerin ve inançların ayrıntılı olarak ifade edilmesidir. Araştırılan birey ya da grup hakkında derinlemesine çalışmalar yapılır. Yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen veriler, sayılamayan ve hesaplanamayan veriler olmaları nedeniyle nicel verilerden ayrılır. Nitel verilerde, bireylerin sosyal hayatı nasıl gördüğü ve nasıl değerlendirdikleri önemli bir konudur. Nitel araştırmalarda araştırmacı, katılımcılarla konuşarak, onları gözlemleyerek, sahada çektiği fotoğrafları ve tuttuğu günlükleri birleştirerek onlarla ilgili anlamlı ve bütüncül bir resim ortaya çıkarır (Kümbetoğlu, 2005). Nitel araştırma yöntemleri beş araştırma deseninden oluşur. Bunlar; biyografi, fenomenoloji, etnografi, örnek olay ve kuram oluşturma şeklinde sınıflandırılır (Creswell, 2013). Bu çalışmanın konusu ve amacına göre fenomenoloji modeli kullanılmıştır. Fenomenoloji araştırma modeli, bireysel tecrübelerle dayanarak, insanların bir deneyimi nasıl anlamlandırdıklarını keşfetmeye çalışır (Patton, 2013). Fenomenolojik araştırmalarda bir fenomeni deneyimleyen katılımcının ortak özellikleri üzerinde durulur. Fenomenolojik araştırma, birkaç kişinin bir fenomen ya da kavram hakkında ortak deneyimleri üzerinden kurulan anlama odaklanır. Fenomenolojik araştırmalarda genellikle derinlemesine yapılan mülakatla veriler toplanır (Bal, 2016).

2.2. Çalışma Grubu

Nicel çalışmalarda örneklem, evreni temsil etmeli ve evren-örneklem ilişkisi kurularak bir örneklem üzerinde çalışmaya yürütülür. Nitel çalışmalarda ise evrene genelleme yapılmadığından dolayı evrenin sayısal özelliği zorunlu bir konu değildir. Nitel

çalışmalarda örneklemeler türleri nicel çalışmalara göre daha özgüdür. Bu çalışmalarda, araştırmanın problemine uygun amaçlara hizmet edecek amaçlı örneklem tekniklerinden faydalanılır (Bal, 2016). Nitel olarak yrtlen bu çalışmada, olasılığa dayalı olmayan örneklemeler tekniklerinden olan amaçsal örneklemeler tekniğinden faydalanılmıştır. Amaca dayalı örneklemeler, yargısal örneklemeler ya da kriter temelli örneklemeler olarak da bilinir. Bu tekniğin temel mantığı, araştırmacının amacına göre katılımcı seçmesidir (Taylan, 2015). Bu çalışmanın rneklemi, ortaokul ğrencisi 18 ocuk ve 18 ebeveyn olmak üzere toplam 36 kişiden oluşmaktadır. Katılımcılara ait demografik bilgiler tablo 1 ve tablo 2’de gösterilmiştir. Katılımcıların isimleri yerine ebeveyn olanlar E-1’den başlanıp E-18’e kadar kodlanmıştır. Aynı şekilde çocuklar da -1 şeklinde birden başlanarak 18. ocuk katılımcıya kadar -18 şeklinde kodlanmıştır. ocuk ve ebeveynler aynı sayı ile kodlanmıştır. Yani; E-1, -1’in ebeveyni ve E-18 ise -18’in ebeveynidir. Katılımcıların isimleri yerine ebeveyn ise E, sıra numarası, cinsiyeti ve yaşı (E-1, Erkek, 48), ocuk ise isim yerine , cinsiyeti ve yaşı (-1, Erkek, 13) olacak şekilde kodlanmıştır. Ebeveynlerin yaşlarına bakıldığında, yaşı en küçük olan ebeveynin 30 yaşında, yaşı en büyük olan ebeveyn ise 48 yaşında olduğu, eğitim durumlarına bakıldığında birinin ilkokul, 7’sinin ortaokul, 5’inin lise, 2’sinin ön lisans ve 3’ünün lisans mezunu olduğu, cinsiyete göre 3’ünün erkek, 15’nin kadın olduğu, hanenin gelir durumuna 2’sinin yüksek gelir, 4’ünün orta gelir ve 12’sinin ise düşük gelir grubunda yer aldığı görülmektedir. ocuk katılımcıların cinsiyetleri; 10’u erkek, 8’i kadındır. Katılımcılardan 3’ 8. sınıf, 7’si, 7. sınıf, 3’ 6. sınıf ve 5’i 5. sınıf öğrencisidir. ocuk katılımcılardan 7’si 12 yaşında, 4’ 10 yaşında, 3’ 11 yaşında ve 4’ 13 yaşındadır. Çocuklardan 17’si devlet okulunda, 1’i ise son bir yıldır özel okula gitmektedir.

Katılımcı	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Medeni Hâl	Hanenin Ekonomik Durumu	Çalışma Durumu ve Meslek	18 Yaş Altı Çocuk Sayısı	Yaşı
E-1	Erkek	Ön lisans	Evli	Orta gelir	Kamu işçisi	4	48
E-2	Kadın	Ortaokul	Evli	Düşük gelir	Ev hanımı	3	36
E-3	Kadın	Ortaokul	Boşanmış	Düşük gelir	Ev hanımı	2	37
E-4	Kadın	Lisans	Evli	Yüksek gelir	Hemşire	2	46
E-5	Kadın	Ortaokul	Boşanmış	Düşük gelir	Ev hanımı	1	45
E-6	Kadın	Ortaokul	Boşanmış	Düşük gelir	Gündelik işler	2	36
E-7	Erkek	Ön lisans	Boşanmış	Orta gelir	Gündelik işler	3	47
E-8	Kadın	Ortaokul	Boşanmış	Düşük gelir	Gündelik işler	2	44
E-9	Kadın	Ortaokul	Boşanmış	Düşük gelir	Ev hanımı	1	30
E-10	Kadın	Lise	Boşanmış	Düşük gelir	Gündelik işler	3	46
E-11	Kadın	Lise	Evli	Düşük gelir	Ev hanımı	1	34
E-12	Kadın	Lise	Boşanmış	Düşük gelir	Gündelik işler	2	32
E-13	Kadın	Ortaokul	Boşanmış	Düşük gelir	İş arıyor	1	31
E-14	Kadın	Lisans	Evli	Orta gelir	Kamu işçisi	2	41
E-15	Kadın	Lise	Boşanmış	Düşük gelir	Ev hanımı	1	44
E-16	Kadın	Lisans	Evli	Yüksek gelir	Kamu işçisi	2	42
E-17	Erkek	İlkokul	Evli	Orta gelir	İnşaat işleri	2	41
E-18	Kadın	Lise	Evli	Düşük gelir	Ev hanımı	3	38

Tablo 1: Ebeveyn Demografik Bilgiler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çocuk Katılımcı	Cinsiyet	Sınıfı	Yaşı	Teknolojik Cihaz Sahipliği (telefon, tablet, bilgisayar)
Ç-1	Erkek	7.sınıf	13	Bir adet masaüstü bilgisayar, bir adet cep telefon, bir adet tablet
Ç-2	Erkek	5.sınıf	10	Tablet, cep telefon ve bilgisayarı yok. Annesinin telefonunu ortaklaşa kullanıyor.
Ç-3	Kadın	6.sınıf	11	Bir adet cep telefon ve bir adet masaüstü bilgisayar
Ç-4	Erkek	8.sınıf	13	Bir adet masaüstü bilgisayar ve bir adet cep telefon
Ç-5	Kadın	5.sınıf	10	Bir adet tablet, bir adet cep telefonu
Ç-6	Kadın	7.sınıf	12	Bir adet cep telefonu, bir adet tablet
Ç-7	Erkek	7.sınıf	12	Bir adet cep telefonu, bir adet dizüstü bilgisayar
Ç-8	Kadın	5.sınıf	11	Bir adet cep telefonu
Ç-9	Kadın	5.sınıf	10	Bir adet cep telefonu, bir adet dizüstü bilgisayar, bir adet tablet
Ç-10	Erkek	5.sınıf	10	Bir adet cep telefonu, bir adet masaüstü bilgisayar
Ç-11	Erkek	6.sınıf	11	Bir adet cep telefonu, bir adet dizüstü bilgisayar, bir adet tablet
Ç-12	Kadın	7.sınıf	12	Bir adet cep telefonu
Ç-13	Kadın	7.sınıf	12	Bir adet tablet, bir adet cep telefonu
Ç-14	Erkek	8.sınıf	13	Bir adet cep telefonu, bir adet dizüstü bilgisayar, bir adet tablet
Ç-15	Kadın	7.sınıf	12	Bir adet cep telefonu, bir adet tablet
Ç-16	Erkek	6.sınıf	12	Bir adet cep telefonu, bir adet masaüstü bilgisayar
Ç-17	Erkek	8.sınıf	13	Bir adet cep telefonu, bir adet masaüstü bilgisayar
Ç-18	Erkek	7.sınıf	12	Bir adet tablet, bir adet masaüstü bilgisayar, bir adet cep telefonu

Tablo 2: Çocuk Katılımcılar Demografik Bilgiler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Veri toplama süreci ilgili literatür incelendikten sonra derinlemesine mülakatlar (görüşme) yapmak için iki doçent, bir öğretim üyesi ve danışman hocanın uzman

görüşüne başvuru yapılarak yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. İçinde demografik bilgilerin de olduğu görüşme formu ile 18 çocuk ve bu çocukların ebeveynleri 18 kişi olmak üzere toplam 36 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme (mülakat) tekniği sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bir tekniktir. Derinlemesine görüşmeler, duyarlılık, beceri, konsantrasyon, karşımızdakini anlama gibi bazı özellikler gerektirir. Araştırmacı sorduğu sorularla görüşmeyi yönlendirir ve ayrıntılara ulaşmayı amaçlar. Bireyin dış dünyayı nasıl algıladığı ve sosyal çevreyi nasıl değerlendirdiğini belirleme imkânı verir (Bal, 2016).

Derinlemesine yapılan görüşmelerde, katılımcıya sorulan sorular karşısında alınan cevaplar kaydedilir. Araştırmacı, araştırma sorusunun bağlamına uygun gerektiği yerlerde görüşmeciye ek sorular yönlendirebilir. Böylelikle konu hakkında detaya inmiş olur. Derinlemesine görüşmelerde dikkat ve özen önemli bir konudur. Araştırmacı, konu çerçevesinde görüşmecinin dünyasına inmeye çalışır. Araştırmacı ve katılımcı arasında karşılıklı oluşacak güven ve sıcak diyalog araştırmanın güvenilirliğini artıracaktır (Kümbetoğlu, 2005).

Araştırma için Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulundan etik kurul onayı alınmıştır. Görüşmeler, Eylül-Ekim 2024 tarihinde Gölcük ve Karamürsel ilçelerinde katılımcıların hanelerinde çocuk ve bu çocukların ebeveynleri ile gönüllülük esasına göre yapılmıştır. Görüşmelere başlanmadan önce çocuklar ve ebeveynler için hazırlanmış olan aydınlatılmış gönüllü onam formu sesli olarak okunup araştırma hakkında katılımcılara bilgi verilmiş ve rızaları alındıktan sonra ses kayıt cihazı ile görüşmeler kaydedilmiştir. Görüşmecilerin yarısının çocuk olmasından dolayı görüşmeler yapılırken hassas davranılmış ve kendilerini rahat hissetmeleri için uygun bir ortam sağlanmıştır. Katılımcılara, istedikleri an görüşmeyi sonlandırabilecekleri bilgisi verilmiştir. Ebeveynlerle yapılan görüşmeler evin oturma odasında be baş başa, çocuklarla yapılan görüşmeler ise çocuğun odasında yapılmıştır. Böylelikle çocuğun hane içerisindeki sosyal alanı ve odası gözlemlenmiştir.

2.4. Veri Analizi

Nitel araştırma yöntemleri ile yürütülen bu çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile katılımcılardan bilgiler elde edilmiştir. Görüşmeler bittikten sonra görme esnasında tutulan ses kayıtlarının çözümlemesi yapılmıştır. Yapılan çözümlemeler

sonucunda elde edilen veriler Word yazı programında düz bir metin hâline getirilip MAXQDA nitel veri analizi yazılım programına aktarılmıştır. Elde edilen veriler karşılaştırma yöntemi ile benzer ortak kodlarda toplanarak anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi, dokümanlardan, mülakatlardan ya da kayıtlardan elde edilen verilerin karakterize ve karşılaştırılmasında elde edilen bir tekniktir. Bu teknikte amaç, katılımcının görüşlerinin içeriklerini sistematik olarak tanımlamaktır. Bu tekniğin temel düşüncesi, bir araştırma metnindeki çok sayıda kelimenin az sayıda içerik kategorisine indirgenmesidir (Coşkun ve ark., 2015). Nitel araştırmalarda içerik analizi kapsamında sıkça kullanılan analiz tematik içerik analizidir. Tematik içerik analizi, verileri açıklayabilmek için kavramlara ve temalara ulaşmayı amaçlar. Elde edilen temalar yardımıyla olgular daha iyi anlaşılır ve organize edilir. Böylece verilerin içinde saklı kalan gerçeklere ulaşılmış olur. Benzerlik gösteren kavramlar ve temalar bir araya getirilerek okuyucunun anlayacağı şekilde analiz edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2004). Araştırmada veriyi iyi tanımak için okuma ve tekrar okuma yapılarak veriler kodlanmış ve temalara ulaşarak veriler analiz edilmiştir.

3. BÖLÜM: BULGULAR

Bu bölümde çocuk ve ebeveynlerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler yorumlanmıştır. Ebeveyn ve çocuklarla yapılan görüşmeler sonucunda çözümlenen ses kayıtları sonrası elde edilen veriler, MAXQDA programında kodlanarak temalara ulaşılmıştır. Ebeveynlerin ebeveyn, içi ilişkiler ve dijital ebeveyn farkındalıklarına yönelik ulaşılan bilgiler bu bölümde sunulmuştur.

3.1. Ebeveynlerin Ebeveyn Kavramı Hakkındaki Düşünceleri ve Aile İçi İlişkileri

Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıklarının incelenmesine geçmeden önce bu tema altında ebeveynlerin “ebeveyn” kavramı hakkındaki düşünceleri ve çocukları ile aile içi ilişkilerinin nasıl olduğu üzerinde durulmuştur.

3.1.1. Ebeveyn Kavramı

Ebeveynlerin gözünden “ebeveyn” kavramının ne anlama geldiği ve bu kavramı açıklanmalarına yönelik sorulan soruya aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

“Çocuğa karşı büyük sorumluluk. Haklı da olsam, kendimi kötü de hissetmiş olsam. Benim bir şeye moralim bozuldu yani git başımdan, ekeyim şunu, öyle bir şey yok. İlgi gerekiyor. Çünkü o doğarken bana sormadı. Ben de ona sormadım. Çocuğun sorumluluğu var” (E-18, Kadın, 38)

“Ebeveyn ya da annelik gerçekten tarifi olmayan bir şey. Bir duygu, gerçekten yani iyi ki de anne olmuşum ama gerçekten bize düşen görevler gerçekten çok büyük. Anne ve baba olmak çok büyük bir sorumluluk gerektiriyor bence.” (E-9, Kadın, 30)

“Ebeveyn denilince çok büyük bir sorumluluk diyebilirim. Hele ki şu çağda ya da şu dönemde... Yani çocuğun her şeyiyle ilgilenmek... En başta korumak yani. Dışardaki hayata karşı çok büyük bir sorumluluk yani ebeveynlik.” (E-13, Kadın, 31)

“Çok büyük sorumluluk demek, aşırı derecede. Aşırı derecede sorumluluk demek. Bizim zamanımızla, günümüz arasında çok büyük fark var.” (E-7, Erkek, 47)

“Ebeveyn, bir çocuğun bakımından, eğitiminden her türlü sorumluluğundan sorumlu tutulan anne ve baba rolü.” (E-14, Kadın, 41)

Görüşmeciler, ebeveyn kavramı hakkında sorumluluk vurgusu yapmışlardır. Ebeveynlik çocuklara karşı ilgi gerektirmektedir. Ebeveynlerin, çocuklarının bakım ve

sorumluluğunu üstlenme, onlara rehberlik yapma, sosyal ve psikolojik gelişimlerini destekleme, eğitim, sağlık, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamada sorumlulukları bulunmaktadır (Manap, 2020). Görüşmecilerden, (E-13, Kadın, 31), (E-9, Kadın, 30), (E-7, Erkek, 47), (E-18, Kadın, 38) ve (E-14, Kadın, 41) ebeveynlik kavramını yani anne ve baba olmayı sorumluluk vurgusuyla açıklamışlardır. Ebeveynlerin, ebeveyn kavramına vermiş oldukları bu bilgiler, dijital ebeveynlik kavramının ortaya konulmasında önemlidir.

Katılımcılardan (E-8, Kadın, 44), (E-4, Kadın, 46), (E-5, Kadın, 45), (E-6, Kadın, 36) ve (E-17, Kadın, 41) ise ebeveynlik kavramını, çocuğun “korunup kollanması” olarak ifade etmişlerdir.

“Yani normal ebeveyn iken her annenin yapması gereken şeyi yapıyoruz. Yani mecburen, çocuğumuzu koruyup kollamak zorundayız. Ebeveynlik, çocuğunu koruyup kollamak, diyebilirim.” (E-8, Kadın, 44)

“Ebeveyn, dünyaya getirdiği varlığa bakan, koruyan, besleyen, ihtiyaçlarını fark edip koruyup gidermeye çalışan, gitmek istediği yola girmesi için gerekli destekleri temin eden, bir inşaat ustası kalfasıdır.” (E-4, Kadın, 46)

“Ebeveyn, çocuğu korumak. Yani bakıma ihtiyacı olduğu için takip etmek gerekiyor.” (E-5, Kadın, 45)

“Ebeveyn demek, çocuğunu korumak demek, sahip çıkmak, ona bakmak, sonuçta onun annesi. Ben çocuğuma elimden geldiği kadar bakarım.” (E-17, Kadın, 41)

“Ebeveyn, anne geliyor aklıma, ben anneyim çünkü. Tek bir cevabı yok sanırım. Yani birden fazla cevabı vardır. Aşçı, öğretmen, doktor, hemşire, yardımcı. Birçok şeyi kapsıyor... Koruyup kollama, kesinlikle en başta o. Ya zaten başta insan hayatta kendisinden daha iyi olmasını isteyeceği tek varlık evladı olduğu için korumacı içgüdüleriyle yaklaşıyorsunuz her zaman. Bazen bunu biz abartıyor olabiliriz.” (E-6, Kadın, 36)

Görüşmecilerin, ebeveynlik kavramını açıklarken, vurguladıkları kavramlardan biri ilgi olmuştur. Ebeveynlik, yani anne ve baba olma, aile içinde en temel statülerin başında gelmektedir. Bu statülere uygun ortaya konulan davranışlara ebeveynlik denir. Sevgi ve ilgi sadece annelik tutumu değildir. Aynı zamanda çocuk, babanın da ilgisine ve sevgisine ihtiyaç duymaktadır. Baba ve annenin ilgisini ve sevgisini alan çocuğun daha sağlıklı bir çocukluk dönemi geçirmesi beklenmektedir (Yıldırım ve Yıldırım, 2011). Bu noktada

ebeveynlerin bu kavrama vurgu yapması önemlidir. Görüşmecilerden (E-2, Kadın, 36) ve (E-3, Kadın, 37) ebeveyn kavramını “ilgi” üzerinden açıklamışlardır.

“Ebeveyn anne baba demek, çocukları sevmek, onların her şeyi ile ilgilenmektir.” (E-2, Kadın, 36)

“Aklıma ilgi gelir. Yani çocukla ilgilenmek... Çocuğumla çok ilgilenirim. Oğlum eve gelir ona her şeyi hazırlarım. Onunla bazen konuşurum.” (E-3, Kadın, 37)

Görüşmecilerden (E-11, Kadın, 34) ise ebeveynlik kavramını “duygu” kavramı üzerinden açıklamış ve (E-11, Kadın, 34), (E-8, Kadın, 44) ve (E-10, Kadın, 46) ise çocuk yetiştirme olarak ebeveynlik kavramını açıklamışlardır.

“Ebeveynlik, evde çocuğu koruyup kollayan kişi oluyor. Yani ben bulduğum süre boyunca çocuklarıma vakit harcamaya çalışıyorum. İşte bu ebeveyn oluyor. Çocuğunun yanında olan, çocuğunu yetiştirmeye çalışan kişidir ebeveyn.” (E-8, Kadın, 44)

“Kendi bedeninden önce başka bir bedeni, başka bir duyguyu düşünmek... Bir duygudur ebeveynlik. İlk önce çocuk, yani çocuk ne hisseder tok mu? Aç mı? Üşüdümü? Kendi canım acıdığı zaman ama ilk önce onun canını düşünürüm. Benim canım ikinci planda. Hayatta hiçbir insana, hiçbir bedene, hiçbir ruha, bu şekilde bir duygu besleyemem. Benim için annelik bu.” (E-11, Kadın, 34)

Bence ebeveyn kavramı, çocuğu yetiştirmektir. Bir öğretmen gibi. İlk rehber olacak kişidir. İlk rehber, ana ya da baba fark etmiyor bu. Ebeveyn olarak düşününce, çocuğuna rehberlik edip, çocuk nasıl bir dünyada yaşamak istiyorsa, ona o dünyanın kapılarını açmaktır. Çocuğun ihtiyaçlarını düşünüp onu yetiştirmektir.” (E-10, Kadın, 46)

Ebeveynlerin ebeveyn kavramı hakkında verdikleri bilgilere bakıldığında akademik anlamda yapılan ebeveynlik kavramıyla örtüştüğü ve ebeveynlik kavramını açıklarken çocuğun yüksek yararını gözetmeye yönelik açıklamalar yaptıkları, ebeveynliği, ilgi, çocuğu korumak ve kollamak, sorumluluk sahibi olmak ve duygusal yönüne vurgu yapmışlardır. Ebeveynler, ebeveyn kavramını en çok sorumluluk kavramı üzerinden açıklamışlardır.

"Sabah çocuklarımı uyandırmaya çalışıyorum. Kahvaltı hazırlıyorum. İşte yiyorlar, yemiyorlar... Çünkü bizim iş ve okula gitme saatimiz aynı olduğu için orada kısa bir zaman geçirebiliyoruz. Okul çıkış saatinde, eve gelince birlikte yemek yiyoruz. Yemek yerken video, video derken dizi izleriz yani. Bizim televizyon hiç izlenmez. Hatta ne zaman en son açıldığını bilmeyiz. Şöyle yaparız, orada hani telefonda, artık telefon bizim için de bir parçamız hâline geldiği için beraber orada açar, o gün kızım bir şey görmüşse, mesela çoğunlukla o bir şeyler önerir, biz onu izleriz. Beraber yemek yerken bir şeyler izliyoruz yani. Dizi olur, film olur, hafta sonları beraber işte yani o gün için evimizin temizliği işi gücü bittikten sonra oturup film gecesi yapıyoruz. Kitap okumayı olabildiğince hani bunu alışkanlık hâline getirdik. Ki büyük kızım çok seviyor kitap okumayı. Küçük kızım çok sevmese de ayak uydurmak zorunda kalıyoruz. Kesinlikle ben bir de şuna inanıyorum; sen yap çocuğun örnek alsın. Ben kitap okumuyorsam, çocuğuma neden kitap okumuyorsun? Sorusu sormak adil değil bence. Evet, adil gelmiyor. Mesela bunu tepki ile söylemek çok adil gelmiyor." (E-6, Kadın, 36)

Katılımcılardan (E-6, Kadın, 36) bir gün içinde iki çocuğuyla nasıl zaman geçirdiklerini, neleri birlikte yaptıklarını, çocuklarına nasıl rol model olduğunu ifade etmiştir. Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması, fikirlerine önem verilmesi ve çocuğun yapılan işin içine dâhil edilmesi olumlu ebeveyn tutumları arasındadır.

(E-2, Kadın, 36) çocuklarına karşı ilgili olduğunu, ihtiyaçlarını giderdiğini ve onlarla konuştuğunu, iletişimlerinin iyi olduğunu ifade etmiştir.

"Çocuklarımla ilgilenirim. Onların ihtiyaçları varsa bakarım ne eksik... Birlikte oturuyoruz, konuşuyoruz. Hafta sonları birlikte çocuklarla sahile gidiyoruz. Orada birlikte zaman geçiririz. Çocuklarım ile aram iyi. Onlar dışarda oyun oynuyor okul yoksa. Ben işleri bitiririm. Akşam evdeyiz birlikte." (E-2, Kadın, 36)

(E-10, Kadın, 46) ise çocuklarının hislerine, düşüncelerine ve isteklerine önem verdiğini, çocuklarıyla birlikte zaman geçirdiklerini, fiziksel olarak oyun oynadıklarını, kaybedene küçük cezalar verdiklerini, bunları yaparken bir kazanım sağlamaya çalıştıklarını ve birlikte evde film izlediklerini ifade etmiştir.

"Biz, birbirinin isteklerine, hislerine, düşüncelerine önem veren bir aileyiz. Atıyorum, siz burada oğlumla konuşurken, biz kızım ile içeride taş-kâğıt-makas oynadık. Sonra ben onu yendim, ceza aldı. İşte el arabası duruşuyla birden beşe kadar saydık, birden ona kadar saydık, yaşı itibarıyla kalabildiği kadar onu zorlayabilecek kadar ona zarar vermeden ama fiziksel olarak bir kazanım sağlayabilecek cezalar

uyguluyoruz. Başka beraber film izliyoruz, çocuklarımla iyi zaman geçirmek için diyorum ki aa! Bizim aradığımız film internette varmış, sinema gitmiyoruz... Evde mısır yapıyorum, perdeleri çekiyorum, minderden kendimize yer yapıyoruz. Kendimiz evde açıp hep beraber internetten o filmi bulup evde ailecek film izlemenin keyfini çıkartıyoruz. Hem film bedavaya geliyor hem de mısır bedavaya geliyor. Çocukların da paraları onlara kalmış oluyor... Yani birlikte bir şeyler yapmak önemli.” (E-10, Kadın, 46)

İdeal ebeveynlik, çocuğuna karşı esnek ve hoşgörülle yaklaşmaktır. İdeal ebeveynlik, çocuğunun ihtiyaçlarının farkında olmak, onlarla sağlıklı iletişim kurmak ve çocuğun sorumluluk duygusunun gelişmesinde ona örnek olmaktır (Çağdaş, 2020). Aile içinde, çocuğun karar ve düşüncelerine saygı duyulması, birlikte zaman geçirilmesi olumlu bir ebeveynlik tutumudur.

Yapılan görüşmede (E-14, Kadın, 41), çocuklarıyla konuştuğunu, evde aile içi iletişimlerini güçlü tutmak için bazı kuralların olduğunu, ödevlerin yapılmasında çocuklarına yardımcı olduğunu, küçük çocuğunun yaşına uygun oyunlar oynadıklarını, çocuklarını tanıdıklarını ve bir sorun yaşadıklarında kendilerine ulaşabilecekleri bir kanal açtıklarını ifade etmiştir.

“Çocuğumu alırım kendisiyle konuşurum. Çocukların dersleri, ödevleri bittikten sonra otururuz hep birlikte sohbet ederiz. Telefonları bırakırız. İletişimimizi, etkileşimimizi kurmaya çalışırız. Çünkü herkes önüne baktığında, telefona odaklandığında iletişim bozuluyor. Aile içi ilişkiler de zarar görmüş oluyor hâliyle. Öncelikle akşam evde buluştuğumuzda, akşam yemeklerimiz hep birlikte yenilir. Birinin karnı tok olsa da o masaya oturmak zorunda. Onun dışında yemekten sonra bazı günler oğlumla oturur konuşuruz. Ben ya da eşim yardımcı oluruz, birimiz ona yardımcı olurken, diğeri beş yaşındaki kızımızla etkinlikler yapar. Oyun katılımı yaparız. O bittikten sonra yiyecek, içecek yenilir, hep birlikte oturulur, konuşulur. Bazen kutu oyunu oynarız, bazen sohbet ederiz, bazen de televizyon izleriz. Birlikte, mutlaka zaman geçiririz, o şekilde yani. Çocuklarımı çok iyi tanırım, onların bir sorun karşısında bize ulaşabilecekleri bir yol, bir kanal, bir iletişimi her zaman sağladık.” (E-14, Kadın, 41)

Katılımcılardan (E-1, Erkek, 48), (E-16, Kadın, 42), (E-5, Kadın, 45), (E-3, Kadın, 37), (E-4, Kadın, 46) ve (E-15, Kadın, 44) ise çocuklarına zaman ayırdıklarını, fikirlerinin alındığını, birlikte çeşitli etkinlikler yaptıklarını, ev içinde ve ev dışında zaman geçirdiklerini ve çocuklarını tanıdıklarını ifade etmişlerdir.

“İş saatlerimin dışında, evde, çocuklarımla zaman geçirmeye özen gösteririm. Ailece gezmeyi, çocuklarımla sohbet etmeyi, birlikte aile sıcaklığında zaman geçirmeyi, spor ve yürüyüş yapmaya özen gösteririm.” (E-1, Erkek, 48)

“Çocuk okuldan sonra eve gelir mesela. Çocuk dinlenir. Ders yapar. Ben de varsa sorarım ihtiyacını, ders çalışırken çocuğumun yanında oluyorum. Mutfakta, geliyor anne yardıma ihtiyacın var mı?... Anne ve çocuk hafta sonları AVM’ye, alışverişe gideriz mesela. Çocukla zaman geçiririm, bir yerlere gideriz.” (E-5, Kadın, 45)

“Dış ortamda zaman geçirmesi için teşvik yapmak, dışarda birlikte zaman geçirmek, onun ilgisini başka yöne çekmek istiyorum. Hafta sonları kurslara gidiyoruz. Hafta sonu tiyatrolara gidiyoruz, ailece. Elimizden geldiği kadar çocuklarımızla verimli zaman geçirmeye çalışıyoruz.” (E-4, Kadın, 46)

“Çocuğum ile birlikte zaman geçiriyoruz. Ona yardımcı olurum. Onun dediği şeylere bakarım. Okul dışında ben işlerime bakarım. Ama çocuğum geldikten sonra çocuğumla zaman geçiririz. Film izleriz, ödev yaparız, birlikte dışarda gezeriz. Elimizden geldiği her şeyi yapmaya çalışırız.” (E-16, Kadın, 42)

“Biz genelde hep evde zaman geçiririz. Onunla kız günleri yaparız. Hep evdeyiz. Hep beraber zaman geçiririz. Kızım bir şey merak etti mi hep birlikte bakarız. Bir film izlemek istiyor mesela. Birlikte film izliyoruz ya da gel şunu yapalım birlikte deyip oyun oynuyoruz. Ev içinde, yani fiziksel olarak oyun oynuyoruz. Bu bizi eğlendiriyor.” (E-15, Kadın, 44)

“Ben çocuğumla zaman geçiririm. Zaten evde iki kişiyiz. Oğlumun okuması için her şeyi yaparım. Onun ihtiyaçlarını karşılarım. Okula götürürüm, sabah. Bir ihtiyacı varsa yaparım. Okuldan sonra ödevlerini yapması için kendisine söylerim, çalış diye. Varsa eksikliği oğlumun, tamamlarım. Birlikte çarşıya gideriz. Akrabalarımı ziyaret ederiz. Sorunun var mı, bana söylemek istediğin bir şey var mı? Diye sorarım, konuşurum kendisiyle.” (E-3, Kadın, 37)

Katılımcı (E-9, Kadın, 30) ile yapılan görüşmede çocuğu ile bazı konularda tartışmalarının olduğunu, bu tartışmalarla baş etmek için çocuğuna YouTube bakmasını istediğini, oradan bir şeyler izleyerek doğruyu bulmasını ve ebeveyn olarak nasıl zorluk yaşadıklarını öğretmek istediğini belirtmiştir. Ebeveyn ve çocuk iletişimlerinin zayıf olduğu, aslında çocuğuna doğru rol model olamadığı ve çocuğuyla sağlıklı iletişim kuramadığı görülmektedir. Sağlıklı bir iletişim ile çocuğa yaklaşılması gerektiği, çocuğa saygı ve sevginin ya da ebeveynlerin yaşadıkları sorunların bu şekilde anlatılmaması gerekmektedir. Bu konuda çocuğun internet ya da sosyal medyadan öğreneceği saygı

sevgi ile ilgili bilgilerden önce ebeveynin çocuğuna öncelikli olarak doğru bir yaklaşımla iletişim kurması gerekmektedir.

“Hani bazen tartışıyoruz falan. Bazen bayağı bir ağır konuşuyor benimle. Diyorum ki, bak diyorum! YouTube'dan aç anneye babaya hani saygı sevgi olmadığı zaman hani çocukların nasıl sevgisiz olduğunu, hani bazı şeyleri, hani kaybediyor çocuklar. Hani anne baba çok iyi davranıyor ama çocuk her zaman tersini yaptığı zaman o ailenin de hani eskisi gibi çocuğuna daha böyle şey olmuyor. Sıcak olmuyor. Bunları gör ki bizim neler yaptığımızı ya da nasıl çabaladığımızı oradan fark et diyorum.”

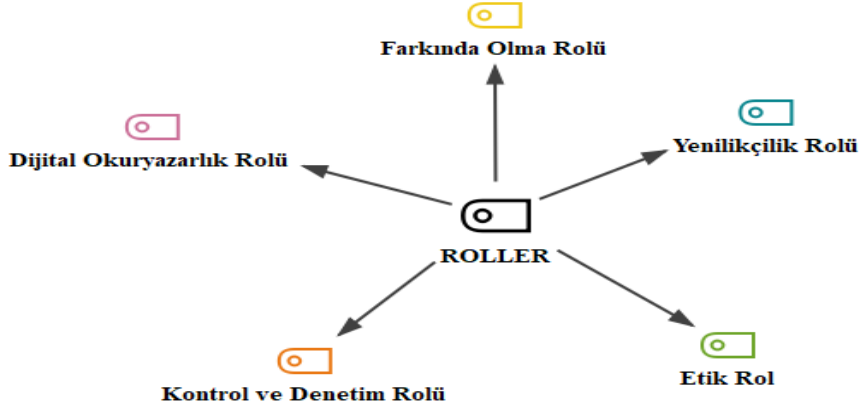
(E-9, Kadın, 30)

Katılımcı (E-7, Erkek, 47) ise çocuklarına birlikte zaman geçirmek için onları çağırdığını ancak çocukların büyük çoğunlukla bu davete uymadıkları dile getirilmiştir. Aslında çocuklarıyla iletişim kurmaya çalıştığını ancak çocukların bu iletişim kurmaya cevap vermediklerini, defalarca çocuklarını çağırdığını ifade etmiştir. Çocuklarıyla kurulan bu iletişimin yanlış olduğu görülmektedir. Sürekli çağırma ve çocukların bu duruma uymamaları çatışmayı getirmiştir. Çocukların ailenin birlikte zaman geçirdiği mekânda durmak yerine daha çok odalarında oldukları belirtilmiştir. Çocuklarla doğru iletişimin kurulabilmesi için sürekli salona/oturma odasına çağırma yerine, onların odalarına gidip daha nazik bir şekilde iletişim kurulması gerekmektedir.

“Biz maalesef bir araya gelemiyoruz. Ben içeriden zorla çağırıyorum. Gelin buraya konuşalım, edelim diyorum. Sohbet edelim diyorum. Bir şekilde çağırıyorum... Tamam baba geliyoruz, geleceğiz falan diyorlar, bir şekilde oyalıyorlar gelmiyorlar. Odalarında duruyorlar, her zaman bir arada olmuyoruz. Dün çağırdığım, bir saat konuştum. Mesela ben çağırıyorum, soruyorum ne olmak istiyorsunuz? Bu soruları soruyorum, bunları sık soruyorum. Muhakkak onların yanına gidip kontrol yapıyorum, ne yapıyorlar diye. Kızım zaten geliyor da oğlanla da arada sırada bir iletişim sağlamaya çalışıyorum gel buraya diyorum. Çatışma oluyor, çatışma şöyle oluyor; bir uyarıyorsun, rica ediyorsun, iki oluyor, üç oluyor, dört oluyor, beş oluyor, artık sekiz ve onlardan sonra artık çatışmaya gidiyorsunuz.” (E-7, Erkek, 47)

3.2. Farkındalık ve Roller

Farkındalık ve roller teması altında; dijital okuryazarlık rolü, farkında olma rolü, yenilikçilik rolü, etik rol, kontrol ve denetim rolü alt temalarına ulaşılmıştır. Bu tema altında katılımcılardan elde edinilen bulgular üzerinden dijital ebeveynlik rol ve farkındalıkları incelenmiştir.

Şekil 3: Roller MAXQDA Kod-Alt Kod Modeli ile Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2.1. Dijital Okuryazarlık Rolü

Dijital dünya ile çocuk ve ebeveynlerin dijital teknolojiyi kullanma biçimleri değişmiş ve dijital okuryazarlık kavramı da literatüre girmeye başlamıştır. Bu kavram kısaca teknolojiyi kullanabilme becerilerine sahip olmayı ifade etmektedir (Aktan ve Akcaoglu Erdem, 2023). Dijital okuryazarlıkları yüksek olan ebeveynlerin, çocuklarına doğru internet kullanma konusunda rehberlik edebilecekleri ve çocuklarına internetin olumlu ve olumsuz yönlerini aktarma noktasında yardımcı olabileceklerdir. İnternetin sınırsız ve problemli kullanılması durumunda aile içi ilişkiler de etkilenmektedir. Bu noktada, dijital okuryazarlık becerileri yüksek olan ebeveynlerin çocuklarına yapacakları doğru yönlendirme ile aile içi ilişkilerinin olumlu etkilenmesi beklenmektedir (Karaboğa, 2019). Katılımcıların internet kavramı hakkında verdikleri cevapların dijital okuryazarlık hakkındaki bilgilerinin ortaya konulmasında önemli bir veri olduğu düşünülmektedir. Yapılan görüşmelerde ebeveynlerin internet kavramı hakkında açıklamaları aşağıda verilmiştir.

“İnterneti ben şöyle görüyorum: Google demek aslında, bilgiye bakmak, tariflere bakmak, YouTube tarif bakmak gibi internet bunlar geliyor şimdi aklıma.” (E-2, Erkek, 36)

“İnternet mesela denilince, bilgiye daha kolay ulaşım veya insanlarla daha hızlı iletişim şekli ve telefon geliyor yani aklıma.” (E-11, Kadın, 34)

“İnternet denilince aklıma, benim için iletişim geliyor. Araştırma yapmak, bilgi elde etmek, telefon, tablet gibi araçları kullanmak.” (E-8, Kadın,44)

“İnternet demek, araştırma demek, telefonda, her şeyi araştırmak demek.” (E-3, Kadın, 37)

“İnternet, bilgi almak mesela bir şeye bakmak, bir şeyi araştırmak. Mesela çocuklar araştırma yapar, ödev yapar, internet o oluyor bana göre.” (E-17, Erkek, 41)

“Ya internet hani gerçekten bazı şeylerin cevabını bulamıyor insan yani. Araştırma olsun ya da herhangi bir şey ya da ne bileyim? Kafamıza takılan bir şeyi en basitinden bakıp buluyoruz. Yani internet, bu yüzden araştırma demek bence.” (E-9, Kadın, 30)

“İnternet denilince benim aklıma ilk olarak araştırma yapmak geliyor. İş yerinde kullanmak, uygulamaları kullanmak için bir araç.” (E-14, Kadın, 41)

Katılımcılardan (E-2, Erkek, 36), (E-11, Kadın, 34), (E-8, Kadın, 44), (E-3, Kadın, 37), (E-3, Kadın, 37), (E-5, Kadın, 45), (E-9, Kadın, 30) ve (E-14, Kadın, 41)’in internet kavramını bilgi, bilgi edinme ve araştırma yapmak şeklinde açıkladıkları görülmektedir. İnternet kavramına verdikleri cevaplar, dijital okuryazarlık bağlamında incelendiğinde, dijital ve teknoloji okuryazarlığı noktasında bilinçli olduklarını göstermektedir. İnternet, bilgisayar veya akıllı cihazlarla veri ve bilgi iletmeyi ve almayı sağlayan, bütün dünyada kullanılan iletişim ağıdır (SİBERAY, 2024). Günümüzde internet insanların hayatında önemli bir yer edinmiştir. İnternet, aile kurumu üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. İnternetin doğru ya da yanlış kullanımı sonucunda bazı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Çocuklar, günümüzde internet dünyasına doğmaktadır. Çocuklar, aile içinde ebeveynlerini taklit ederler. Ebeveynlerinin internet kullanma biçimleri ve dijital ebeveynlik farkındalıkları çocukların doğru ya da yanlış internet kullanımı üzerinde etkili olmaktadır. Bu noktada ebeveynlere büyük sorumluluklar düşmektedir (Arıcak, 2015). Katılımcıların internet kavramına verdikleri cevapların genlikle bilgi, bilgi edinme ve araştırma olarak ortaya çıkması, dijital okuryazarlık rolü gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Katılımcılardan (E-12, K, 44), (E-7, Erkek, 47), (E-15, Kadın, 44) ve (E-16, Kadın, 42) ise internet kavramını farklı kavramlar üzerinden açıklamış ve temkinli yaklaşılması gereken bir şey olduğuna vurgu yapmışlardır. Örneğin Ebeveyn (E-12, K, 44), internet kavramını bir bıçak olarak açıklamış ve bıçağın doğru ya da dikkatli kullanılmaması hâlinde kullanıcısının kendisine zarar verebileceğini, eğer doğru kullanırsa da gündelik

yaşantımızı sürdürmede bizlere yardımcı olabileceğini ifade etmiştir. Bir bıçağın gündelik hayatta işimize yadağını aynı şekilde yanlış kullanılması hâlinde hayatımızı olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Burada vurgulamaya çalıştığı, internetin olumlu ve olumsuz yönleri olmuştur. İnternetin de doğru ya da yanlış kullanılması hâlinde sonuçlarının olabileceğine vurgu yapılmış ve ikinci olarak da internetin haberleşme olduğunu belirtmiştir.

“İnternet denilince benim aklıma bıçak geliyor. Bıçakla bir yemek yapabiliyoruz, ekmek kesebiliyoruz, meyve kesebiliyoruz ama tehlikeli yani. Bıçak, evet çok lazım ama tehlikeli de olabilir. Yanlış kullandığınızda birine zarar verebilir, birinin karnına, gözüne bataabilir. Bunlar gibi şeyler getiriyor aklıma. Bir de internet dediğimiz şey, aslında bir de haberleşmedir. Hayatımızı rahatlatıyor.” (E-12, Kadın, 44)

Katılımcılardan (E-7, Erkek, 47) ise internet denilince aklına pimi çekilmiş bir bomba geldiğini ve internetin doğru kullanılmaması hâlinde bu pimi çekilmiş bomba gibi patlayabileceğini ve olası sonuçlarının olabileceğine vurgu yapmıştır.

“İnternet denilince, pimi çekilmiş el bombası aklıma geliyor. Mesela eğer pimi çektikten sonra onu elinizde sıkı tutarsanız, yani bunu doğru kullanma manasında söylüyorum, bomba patlamaz. Ama siz onu yanlış yönde kullanırsanız, o eldeki mandalı bıraktığınız anda, patlamaya hazır bir bomba pozisyonundasınız. O yüzden internet denilince aklıma pimi çekilmiş, elde patlamaya hazır bir bomba geliyor aklıma.” (E-7, Erkek, 47)

Katılımcılardan (E-18, Kadın, 38) ve (E-16, Kadın, 42) ise internetin kontrollü kullanılması gerektiğini, sınırsız bir mecra olduğunu, ince bir sınır olduğunu, olumlu ve olumsuz yönlerinin olduğuna dikkat çekmişlerdir.

“Satın alınan ulaşım, sınırı olmayan, kontrollü kullanılması gereken erişim.” (E-18, Kadın, 38)

“İnternet, uçsuz bucaksız bir mecra. İyi ve kötü her şey var. İnce bir sınır.” (E-16, Kadın, 42)

Katılımcıların internet kavramı hakkında verdikleri cevapların kelime bulutu şekil 4’te gösterilmiştir.

medya ya da dijital oyunlar hakkında bilginin olması gerektiğini ve bu uygulamaları kullanabilme becerilerinin olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu noktada, dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu, çocuklarına da olumlu yönlendirmeleri yapabilecek gerekli bilgi düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Eğitim seviyesi ve teknolojik araca daha fazla sahip olan ebeveynlerin, dijital ebeveynlik kavramına verdikleri cevaplar literatürdeki kavramın açıklamasına daha yakın olmuş ve okuryazarlık rolleri daha yüksek olmuştur.

“Ya dijital ebeveynlik, çağımız teknoloji çağı, çocuklarımız bunları kullanıyor. Şimdi benim Instagram hesabım olmazsa ya da oyunların içeriğini bilmesem bunun kontrolünü sağlayamam. Çocuğumun kontrolünü sağlayabilmek için dijitalde olan, yani teknolojiye olan birçok şeyi bilmeliyim ki ona göre önlemler ve yönlendirmeler yapmalıyım. Dijital ebeveynlik, biraz sanki şey gibi hani bilip uygularsın, uygulamazsın ama bilmek demek sonuç olarak. Dijital ortamı bilmek demek.” (E-14, Kadın, 41)

“Dijital ebeveyn kavramını daha önce duydum. Yani bence bunun programları var. Zaten çocukların telefonlarına kuruluyor. Belli bir yerlere girmiyorlar. Ben bunu yapmadım. Ben, Google geçmişlerine bakıyorum, ne bileyim neler arattığına bakıyorum, kimlerle sohbet ettiğine bakıyorum. Yani bu kavram da aslında denetim diyebilirim. Yani internette çocuğu korumak.” (E-13, Kadın,31)

“Dijital ebeveyn, ben bir şeyleri bilmeliyim ki çocuklarıma da doğru kullanmayı, doğru sayfalara girmeyi ve onlara odaklanmayı öğretebilmeliyim. Bu anlamda dijital ebeveynlik budur diye düşünüyorum. Dijital ebeveynlik, yani dijital annelik; artık teknoloji çağ deniliyor ya bu çağda dijital ebeveynlik çocuğunu yönlendirmektir. Mecburuz dijital ebeveynlik yapmaya.” (E-10, Kadın, 46)

(E-8, Kadın, 44) ise aslında yaşadığımız çağın dijital bir çağ olduğunu, çocuklara yardımcı olmak için arama motorlarında ya da dijital ortamlarda araştırma yaptıklarını ve insanların artık dijital çevrede yaşadığını belirterek yaşanan bu gelişmelerden sonra dijital ebeveyn olunduğuna vurgu yapmıştır.

“Biz artık bu neslin çocuklarına dijital ebeveyn olduk diyebiliriz. Çünkü dijital çocuk çağında yaşıyoruz. Çocuklarımız için interneti açıyoruz, sayfalara bakıyoruz. Google'dan bakıyoruz. Hoca söylüyor, hangi hoca daha iyi, konuyu anlatıyor. Ona göre biz de çocuğumuza yardımcı oluyoruz. Artık dijital bir çevreye girdik. Dijital çağda olduğumuz için biz de dijital ebeveyn olduk gibi.” (E-8, Kadın, 44)

Katılımcılardan (E-12, Kadın, 32), (E-2, Kadın, 36), (E-5, Kadın, 45) ve (E-3, Kadın, 37) ise dijital ebeveynlik kavramlarını daha önce duymadıklarını ifade etmişlerdir.

“Açıkçası duymadım, çok da bilgi sahibi değilim” (E-12, Kadın, 32)

“Dijital ebeveyn bilmiyorum. Hiç duymadım.” (E-2, Kadın, 36)

“Dijital ebeveyn bilmiyorum, tam olarak şu an nasıl açıklarım bilemedim daha önce duymadım.” (E-5, Kadın, 45)

“Dijital ebeveyn bilmiyorum tam olarak daha önce duymadım.” (E-3, Kadın, 37)

(E-1, Erkek, 48), (E-7, Erkek, 47), (E-4, Kadın, 46), (E-6, Kadın, 36) ve (E-11, Kadın, 34) ise kavramı açıklarken yanlış bir şekilde açıklamış veya ebeveynlerin dijitalleşmemesine değinmişlerdir. Dijital ebeveynlik farkındalıkları yüksek olmasına rağmen kavram olarak dijital ebeveynliği olumsuz görenler de olmuştur. (E-1, Erkek, 48), ebeveynliğin büyüklerinden öğretildiği gibi olması gerektiğini ve ebeveynlik kavramının dijitalleşmemesi gerektiğini belirtmiştir. (E-7, Erkek, 47) ise bu kavramı daha önce duymadığını belirterek kavram hakkında tahminde bulunmuştur. Tahminine göre bu kavramın olumsuz olduğunu, ebeveynlerinin çocuklarıyla baş edemediği süreçlerde başvurdukları araçlar olarak açıklamıştır.

“Her ortamın sanallaştığı bu devirde, ebeveynlik kavramının dijitalleşmemesi gerektiğini düşünmekteyim. Ebeveynlik bizlere büyüklerimizden öğretilen anne ve babalık seviyesindeki gibi çocuklarımıza yansıtılması gerektiğini düşünmekteyim.” (E-1, Erkek, 48)

“Duymadım ama tahmin edebilirim. Dijital ebeveyn, çocuklarına ya hükmedemeyen ya da kendisinin çok fazla bağımlı olduğu zamanlarda, çocuklarına ya al, evladım kullan, kullan da yeter ki benim başımı ağrıtsın, dediği bir ebeveyn düşüncesi. Olumsuz bir kavram, o kesin.” (E-7, Erkek, 47)

(E-6, Kadın, 36) dijital ebeveynlik kavramını daha önce duymadığını, kendisini “ürküten” ve sorumsuzluk içerdiğini, (E-11, Kadın, 34) ise dijital ebeveynliğin tek tip çocuk yetiştirme stili olduğunu ve çocukların duygu ve düşüncelerinin hesaba katılmaması olarak belirtmiştir.

“Daha önce duymadım ama beni biraz ürküten, yani nasıl desem yani sanki sorumsuz bir ebeveyn gibi geliyor.” (E-6, Kadın, 36)

“Başkası başka çocuk yetiştirir, farklıyız yani. Ama dijital ebeveynlikte açıyorsun tek sistem, tek tip çocuk yetiştirme şeyi var. Ama o çocuğun duygularını, düşüncelerini hesaba katmıyorlar.” (E-11, Kadın, 34)

İnternet ve internet teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bazı kavramlar hayatımıza girmeye başlamıştır. Bu kavramlar çocuklar için dijital yerli, dijital çocuk gibi ebeveynler için ise dijital göçmen, dijital ebeveyn, dijital anne ya da baba gibi kavramlar olmuştur. Dijital ebeveyn rolleri ve farkındalıklarına geçmeden önce katılımcı ebeveynlerin bu kavramlar hakkındaki açıklamaları ya da bilgilerinin olup olmadığı değerlendirilmiştir. Katılımcılardan dördünün literatürde açıklanan dijital ebeveynlik kavramına yakın açıklamalar ve tanımlamalar yaptıkları, bazı ebeveynlerin bu kavramı bilmedikleri ve bazılarının ise bu kavramı yanlış olarak tanımladıkları görülmüştür.

Bazı katılımcılar kavramsal olarak dijital ebeveynlik kavramını doğru olarak bilmeseler de diğer bazı konularda okuryazarlık durumlarının yüksek olduğu görülmüştür. Örneğin ön lisans bilgisayar programcısı olan (E-7, Erkek, 47) dijital ebeveynlik kavramını olumsuz bir kavram olarak bilse de çocuklarının oynadıkları oyunlar ve takip ettiği haberlerin içeriğini sorgulama noktasında okuryazarlık rolünün yüksek olduğu görülmüştür.

“Şimdiki oyunlar tehlikeli, birer silah tamamen. Strateji, silah değiştiriyorsun, silah alıyorsun. Ama aslında strateji değil. Orada bir vahşet görüyor çocuklar. Öyle oyunlar var. Onlar maalesef çocukları şiddete yönlendiriyor. PUBG gibi mesela... Geçenlerde Eskişehir'de çocuk almış, gitmiş, 4-5 kişi yaralamış. Bir tane daha olmuş yine artık o kadar etkilenmiş, onun etkisi altında kalmış ki gidiyor artık sokak ortasında onu fiiliyata dökmeye başlamış. Başlıyorlar yani. O kadar etkileniyor çocuklar maalesef. Çocukların gelişim aşamasında bunların etkisi çok fazla oluyor. İşte, biz bunları çocuklardan korumaya çalışıyoruz ama işte ne kadar başarılı olursak... Maalesef günümüz şartlarındaki oyunlar kötü. Kendi gelişimini sağlayan, mantıksal olan, ne bileyim mesela bizim zamanımızda satrançtı, damaydı gibi oyunlar vardı. Sokak oyunları vardı. Hareketli olanlar. Bu tarz oyunlar olsa mesela tamam. Hareketli oyunlar varken bizim zamanımızda hareketliydiniz. Bu tarz oyunlarda bir sıkıntı olmazdı. Ama şu an güncel ne bileyim Roblox'tu ne bileyim ya da başka bir şeydi... İnternet ortamında genelde haberlere bakarım, doğruluğuna, şeyine de bakarım. Onun haricinde, genelde iş konusunda bakarım. E-ticaret yapmaya çalışıyorum onun için bilgisayardan takip yani. Onun haricinde yani haftada bir dizi bakarım. Ona da internet üzerinden bakarım, televizyondan

bakmam... Teknoloji devri diye kavram çıktı, çocuklar Z kuşağı diye kendilerini adlandırmaya başladı. Teknoloji çocukları oldu yani. Kavramlar bunlar aklıma geliyor. Başka da kavramlar şu an aklıma gelmiyor.” (E-7, Erkek, 47)

Görüldüğü gibi (E-7, Erkek, 47) medyada haber takip ettiğini, internet ortamında iş takip ettiğini ve e-ticaret yaptığını, hanede bilgisayar ve telefon kullandığını, teknolojik gelişmelerle beraber yeni kavramların ortaya çıktığına, çocukların oynadığı oyunların strateji içermediğini, oyun kültürünün değiştiğini, çocukların oynadıkları oyundan olumsuz etkilendiklerini ve etkilendikleri olumsuzlukları hayatlarında uyguladıklarına değinmiştir. Ancak çocukları ile ilişkilerinde bir şeylerin de yolunda gitmediğini, çocuklarının çok fazla internet kullandığını, özellikle ortaokula giden çocuğunun günde 7-8 saat dijital oyun oynadığını belirtmiştir. Dijital okuryazarlık düzeyi yüksek olsa da aile içi ebeveyn çocuk iletişiminin zayıf olduğu görülmüştür.

Görüşmecilerden (E-6, Kadın, 36) dijital ebeveynlik kavramını, “daha önce duymadım. Ama beni biraz ürküten, yani nasıl desem, yani sanki sorumsuz bir ebeveyn gibi geliyor” şeklinde belirtmiştir. Ancak hane içinde çocukları ile ilişkisinin iyi olduğu, çocuklarının olumlu internet kullanma konusunda yönlendirdiği, dijital okuryazarlık konusunda eğitim almak ve bilgi seviyesini yükseltmek istediğini, haber ya da bilgilerin kaynaklarını sorguladığını, doğru bilgiye ulaşma noktasında dijital ortamlar için çocuklarına yardımcı olmak istediğini, sosyal medya ve interneti kullandığını ifade etmiştir.

“Hayır, bu konuda daha önce eğitim almadım ama eğitim almak isterim... Evet, haber ya da bilginin kaynağını sorgularım, çünkü hemen inanmak istemiyorum. Birçok şey çoğu zaman doğru çıkmıyor. Onun için doğru kaynaktan bakmak isterim. Yani ben doğruyu bilmesem, bir sürü sorun olur mesela. Örneğin çocuklar gördükleri her şeye inanır... Sosyal medya ve internet kullanıyorum, Whatsapp ile Instagram kullanıyorum, Whatsapp zaten artık bizim olmazsa olmazımız mecburi bir hâlde... Whatsapp ile çocuklarımla iletişim kurmak için kullanıyorum. Instagram’ı da çok uzun yıllardır aslında, ilk çıktığı yıllarda kullanmaya başladım. Bilgilendirici şeyler var. Ben de daha önce Instagram’da evde yaptığım pasta vb şeyleri paylaştım satabilmek için.” (E-6, Kadın, 36)

Katılımcılardan (E-5, Kadın, 45) teknolojik gelişmelerle beraber internet ve sosyal medya gibi şeylerin çıktığını, internette bilgiye ulaşıldığını, sosyal medya araçlarını kullandığını, iletişim kurmak ve çocuklarının ödevlerinin yapılmasında yardımcı olmak için kendisinin de bu aletleri kullandığını belirtmiştir.

"İnternet, sosyal medya falan çıktı bunlar eskiden yoktu. Şimdi hayatımızın her yerinde bunlar var. İnternette araştırma yapmak, bilgi elde etmek, telefon, tablet gibi araçları kullanarak bunları yapıyoruz. Sosyal medya hesabım var, yok değil. Sosyal medya, teknolojik aletleri genellikle ders çalışmak için kullanıyorum. Çocuklarımın ödevlerini takip etmek ve insanlarla iletişim kurmak için genellikle bu aletleri kullanıyoruz. Yani artık bizim çağımız teknoloji çağı. Çocuklara hep artık ödevler internet üzerinden veriliyor. Öğretmenler artık bize internet üzerinden atıyor dosyaları, ödevlerimizi. Biz o amaçla kullanıyoruz. Hep ders için ödev için bize çok yardımcı oluyor. Yeri geliyor bizim, benim bilmediğim konular oluyor. İnterneti açıp oradan bakıyorum, daha sonra yapıyoruz. Ben öğrenmeye çalışıyorum ki çocuğa da bir faydam olsun diye. Gerçekten, ders konuları bizim zamanımızdaki gibi değil. Birçok konuyu biz bile artık anlamıyoruz. Onun için internette faydalıyoruz, çocuklarımız için. Instagram kullanıyorum, Whatsapp, Youtube da var. Genellikle iletişim ve eğitim için çocuklarıma faydam dokunsun diye. Günde 3 saat kullanıyorum, herhâlde hepsi birlikte hesaplarsak." (E-5, Kadın, 45)

Katılımcılardan (E-14, Kadın, 41) dijital okuryazarlığının yüksek olduğu, dijital okuryazarlığa sahip olmanın sonucunda da çocuklarına yardımcı oldukları görülmüştür.

"Telefon ve bilgisayar olacak şekilde genellikle bu iki aracı en çok kullanırım. Bilgisayar üzerinde genelde çocuklarıma, kızım küçük olduğu için 5 yaşında ona etkinlikler çıkartmak, oğlum için ekstra sorular çıkartmak ya da iş yerinde kullanımda bilgisayardan destek alıyorum, bilgisayarı kullanıyorum. Telefonu da günlük bir saatlik kullanımı var diyebilirim. Alışveriş siteleri, artı Instagram olmak üzere kullanıyorum. Sadece Instagram kullanıyorum. Onu da genelde yani arkadaşlarımla bağımı koparmamak için. Bir de gerçekten güzel paylaşımlar oluyor. Onları kaydedip kendi hayatında uygulayabilmek için kullanıyorum. Paylaşım sıklığım da iki ayda bir falandır. Yani açıkçası bir yıl öncesine kadar özel günlerimizi ve anılarımızı, aile fotoğraflarımızı evet paylaşıyordum. Son bir yıldır özellikle çocuklarımla paylaşımını kesinlikle yapmıyorum. Güzel bir söz görürsem ya da özel gün ve haftalarda paylaşım yapıyorum. Onun dışında özel hayatıyla ilgili resim ve video paylaşımı yapmıyorum. Oğlum 12 yaşında ve geçen yılın sonunda bana şunu söyledi: Anne benim fotoğraflarımı kendi hesabından paylaşma, yani ben paylaşılmayı sevmiyorum dedi. Sonra araştırdım bu konuları, çocuğuma hak verdim. Çocukların resimlerini kopyalanması, sonra farklı yerlerde kullanılması. Bunları duyduktan sonra özellikle cinsel içerikli sayfalarda kullanılmasını duyduktan sonra da özellikle itina ettim. Özellikle, özel günlerimizde, çocuklarımızın fotoğraflarını

paylaşmıyorum artık. Başka fotoğraf paylaşmıyorum ve benim hesabımda tanıdıklar ve akrabalar var. Evde, bir bilgisayarımız var. Ortak kullanıyoruz, dediğim gibi. Dijital bağımlılık, zorbalık gibi genel olarak duyduğumuz kavramlar bunlar. İnternet ortamı için. Kendim internette araştırmalar yaptım. Sonra izlediğimiz haberler aynı zamanda söylediğim gibi Instagram'da takip ettiğim pedagoglar, uzmanlar bu dijitalin zararlarını anlatan birtakım uzmanlar var. Kendi kişisel sayfaları var. Onları takip edip ben de çocuklarıma nasıl faydalı olabilirim diye çabalıyorum.” (Ebeveyn 14, Konum 17)

Katılımcılardan (E-10, Kadın, 46) teknolojiyi kullandığını, çocuklarıyla beraber araştırma yaptıklarını, çocuklarının kendisine sordukları sorular karşısında cevapsız kalmak istemediği için araştırmalar yaptığını, sadece bir kaynaktan değil, farklı kaynaklardan edindiği bilgilerle kıyaslama yaptığını ifade etmiştir. Göstermiş olduğu çaba ve yaptığı araştırmalarla çocuklarına yönlendirme yapması dijital okuryazarlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

“Teknolojiyi tabii ki de kullanıyorum. Evet, internet, bilgisayar da kullanıyorum. Çizim yapıyorum. Yapabildiğim yerde atıyorum, işte çocuğumla beraber, oğullarımla beraber arada kodlamalar vesaire yapıyoruz. Bunun yanında internette araştırma vesaire yapıyoruz çok sayıda. Çok fazla araştırmayı ve okumayı seviyorum. Değişik makaleler, değişik okumalar yapmayı seviyorum. Kendimi yetiştirmeyi seviyorum. Çocuklarımin bana soracakları sorular karşısında donup kalmak istemiyorum. Onlara verecek, mutlaka bilimsel bir açıklaması olan bir açıklamayla gitmem lazım. Onun için internet benim için en çok başvurulan doğru yer. Ama işte tek kaynak değil. Farklı farklı kaynaklar, farklı farklı siteler gibi. Instagram ve YouTube’dan haber takibi yaparım. Whatsapp üzerinden iletişim kurarım, bu şekilde kullanırım genelde” (E-10, Kadın, 46).

Katılımcılardan (E-4, Kadın, 46) ise teknolojinin iyi bir haberleşme ortamı sağladığını, alışveriş yapma ve bireysel gelişime katkı sağladığını, internet ve sosyal medya araçları sayesinde bazı toplumsal ve çevresel olaylara karşı duygularını ifade etmenin aracı olarak kullandığını, haber ve bilginin kaynağını sorguladığını, sosyal medya araçlarını ve interneti aktif kullandığını, çocuklarının ve kendisinin akademik başarısı için teknolojiyi kullandığını ifade etmiştir.

“Teknoloji; haberleşme, alışveriş yapma, Zoom’da konferansa katılma, eğitim alma amaçlı, kendimi geliştirmeye yönelik kullanırım. Dünya ve ülke gündemini takip ederim. Sokak köpeklerine dikkat çekmek için internet sitesinde kampanya

başlatmak için bazen kullanırım. Sadece kendime değil, çocuklarıma da nasıl yardımcı olurum diye araştırma yapıyorum. İnternet ve sosyal medyayı aktif kullanırım yani. İnternette gördüğüm haberlerin doğruluğunu araştırırım. Farklı kanallardan da haberleri araştırırım, karşılaştırma yaparım. Bazı haberleri doğru değil çünkü. Bazı sitelerdeki bilgiler yanlış oluyor. Onları mutlaka araştırırım. Bakarım, hangi kanallarda ne var, ne olmuş, ne bitmiş diye kontrolleri sağlarım.” (E-4, Kadın, 46).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde internet ve mobil telefon başta olmak üzere hanelerinde birden çok teknolojik aracın olduğu, tüm katılımcıların evinde sabit internet hattının olduğu, tüm ebeveynlerin cep telefonlarında internete girme, mesajlaşma ve konuşma paketlerinin olduğu, hanesinde kendisine ait ya da aile bireylerine ait 9 masaüstü ve dizüstü bilgisayarların olduğu, 9 ebeveynin hanesinde çocuğuna ait tablet olduğu ve bu ebeveynlerden sadece birinin çocuğunun cep telefonun maddi imkânlardan dolayı olmadığı bilgisi edinilmiştir. Katılımcılardan üçünün daha önce dijital okuryazarlık ve doğru internet kullanımı hakkında eğitim, kurs, seminere katıldığı, diğerlerinin herhangi bir eğitime katılmadığı, 5’inin ise internet ortamında ve sosyal medyada bu konularda uzman kişi ve kurumları takip ettikleri, doğru internet kullanımı ve dijital okuryazarlık konusunda bir eğitime katılım sağlamak istediklerini ifade etmişlerdir. Eğitim ve gelir seviyesi diğerlerine göre yüksek olan ebeveynlerin dijital okuryazarlık durumlarının da yüksek olduğu görülmüştür. Tüm katılımcıların internetin risk ve fırsatları hakkında bazı bilgilere sahip oldukları, internet ve sosyal medya kullandıkları, internetin çocuklar üzerinde bazı sonuçlarının olabileceği ve bu sonuçların sadece çocuklara değil aynı şekilde yetişkinleri de etkileyebilecek düzeyde olduğuna dair açıklamaları olmuştur. Ancak internet ve teknolojik araçları kullanırken iyi kullanmak gerekiyor, doğru kullanırsak olumlu yönleri var, olumsuz yönleri daha fazla şekilde hep bir risk faktörünü de eklemişlerdir.

3.2.2. Farkında Olma Rolü

İnternet günümüzde hem bireysel hem de aile ortamında çokça kullanılan bir araç hâline gelmiş ve ailenin birlikte geçirdiği zaman üzerinde etkili olmaya başlamıştır. İnternet ve teknolojik araçların olumlu ve olumsuz yönleri bulunmakta, özellikle dijital ebeveynlerin internetin risk ve faydaları hakkında bilgi sahibi olmaları ve çocuklarına doğru internet kullanımı konusunda örnek davranışlarda bulunmalıdırlar (Yay, 2019). Ebeveynlerin

farkında olma rolleri alt teması altında, riskler konusunda farkında olma ve fırsatlar hakkında farkında olma bulguları aşağıda sunulmuştur.

3.2.2.1. Riskler

İnternet ortamının risk ve fırsatları bulunmaktadır. Dijital ortamların risk ve fırsatlarının farkında olan bireyler günümüzde interneti doğru kullanabilme fırsatına sahip olmakta ve olası risklerden kendilerini muhafaza edebilmektedirler. İnternetin olumsuz etkilerinden etkilenen grubun başında çocuklar gelmektedir. Çocuk ve gençler günümüzde internette en çok zaman geçirenlerin başında gelmektedir (Goodwin, 2021). Uyan (2021) interneti çocuklara yasaklanamayacak kadar çekici ve denetimsiz bırakamayacak kadar risk olduğuna dikkat çekerek, ebeveynlere ciddi sorumluluklar düştüğünü, uygun bir denetim mekanizması geliştirmek gerektiğini ve çocuklara internet ortamından tamamen soyutlamak yerine, uygun yöntemlerle çocukların olası risklerden korunması için geliştirici ve yönlendirici adımların atılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Bu noktada ebeveynlerin öncelikli olarak internetin risklerini bilmesi gerekmektedir. Riskleri ve fırsatları bilen bir ebeveynin, farkında olma rolü kapsamında çocuğuna daha iyi yol göstermesi beklenmektedir. Katılımcılara yöneltilen internetin olası riskleri nelerdir? Sorusuna karşılık alınan cevapların bir bölümü aşağıda sunulmuştur.

“Şöyle, bağımlılık yapar. Çocuklar o kadar çok Instagram’da paylaşımlara baktıkça bağımlı oluyorlar... Özeniyorlar birilerine. Kendilerini beğenmiyorlar falan. Bunlar hani bence kötü etkiliyor. Sosyal medyada çıkan kötü haberlerin yayılması, onların hayata karşı güven problemi yaşamasına sebep oluyor. İnsanların vücutlarını teşhir etmesi ve bu artık çocukların gözünde normal gelmeye başlıyor. Ama bu kesinlikle normal değil. Bu çok normalleşiyor, hatta bunu yapmayanlar, çocuklar ve gençler arasında dışlanıyor. Akran zorbalığına uğruyor çocuklar. Yani çocuk onu yapmak zorunda bırakılıyor. İnternetin riskleri işte kesinlikle bunlar. Olumsuz şeyler görebilir, duyabilir, etkilenebilir. Özellikle bu sanal oyunlarda falan... Göz ve duruş gibi fiziksel zararları olabilir.” (E-6, Kadın, 36)

Katılımcı (E-6, Kadın, 36) internetin fazla kullanılması sonucunda bağımlılık olabileceğini, birilerinden etkilenerken onlar gibi olmaya istediklerini, kötü içerikli haberlerin olabileceğini, insanların vücutlarını teşhir etmesi ve bu durumun özellikle çocuklar tarafından normal olarak görülmeye başladığını, internet kullanırken ve oyun

oyarken olumsuz içeriklere maruz kalacağını ve fiziksel birtakım zararlarının olabileceğine vurgu yapmıştır.

Katılımcı (E-13, Kadın, 31) çocukların özellikle tanımadığı kişiler tarafından zorbalığa maruz kalabileceğini, cinsel ve şiddet içerikli mesaj ve söylemlere maruz kalabileceğini, fazla internet kullanılması sonucunda bağımlı hâle gelinebileceğini ve psikolojik sorunların yaşanabileceğine vurgu yapmıştır.

“Çocuğuma Instagram'dan mesaj atan oluyor, tanışalım diye. Kim oldukları belli değil. Profilleri falan da olmuyor. İstenmeyen bir fotoğraf görebilir yani. Biz ya da çocuğumuz aynı şekilde mesajlaşmada güvenmediği bir insanla tanışıp konuşabilir. Farklı bir şeyler yapabilirler. Kandırılabilir, kötü söz söyleyebilirler, onlardan fotoğraf isteyebilirler, cinsel içerik şeyler söyleyebilirler. Psikolojik olarak bizi kötü etkileyebilir. Artık telefon sürekli elimizde mesela. O da kötü bir şey, bağımlılık yapıyor.” (E-13, Kadın, 31)

Katılımcı (E-1, Erkek, 48) özellikle çocuk ve kırılgan grupların büyük risk grupları içerisinde yer aldığını, kandırılmaya müsait olduklarını, fazla dijital araç kullanmaları hâlinde aile bağlarının zayıflayabileceğine vurgu yapmıştır. “Çocuklar ve korumasız insanlar için çok büyük riskleri var. Kandırılmaya açık durumdalar. Dijitalle fazla zaman ayırarak aile bağlarının zayıflamasına sebebiyet vermekte.” Katılımcı (E-3, Kadın, 37), internetin risklerini “yanlış bilgiler çıkıyor, internette insanları kandırıyorlar. Yani çocuklar çok kullanınca ödevlerini yapamıyorlar. Bizim bir komşumuz dolandırıldı, yani insanlar kötü olmuş.” Katılımcı (E-16, Kadın, 42), “şiddet, cinsel içerikli oyun ya da video olabilir, tanımadıkları insanlar tarafından kandırılabilirler, aşırı internet ve oyun kullanma sonucunda bağımlı olabilirler.” Katılımcı (E-12, Kadın, 32), “mesela benim biraz önce anlatmak istediğim o yüzden ben çocuğuma bir şey söylüyorum böyle bakıyor yüzüme. Sonra be sinirlenince çocuklarıma; internet sizi uyutuyor, uyuşturuyor, bağımlı yapıyor. Uyuşturmuş sizi, o yüzden anlamıyorsunuz diyorum.” Katılımcı (E-5, Kadın, 45), “radyasyona çok maruz kalınıyor. Aile kontrolü sağlanmalı. Oyunlarda katil olmayı öğreniyor çocuklar.” Katılımcı (E-15, Kadın, 44) ise “dolandırılma, bilgilerin ele geçirilmesi, adınızı kullanıp insanları dolandırabilirler. Çok kullanılırsa bağımlı olabilir insanlar ama en çok çocuklar.”

Katılımcıların verdikleri cevaplar genellikle internetin risklerinin, fazla ve problemlili kullanılması hâlinde aile bağlarının zayıflayacağı, kandırılmaya açık grupların başında geldikleri, yanlış bilgilerin bulunduğu, dolandırılma, cinsellik içerikli video ve oyunların

olabileceği, oyunlardan olumsuz içeriklere maruz kalabileceği ve bunun sonucunda bazı davranışlarda bulunabilecekleri, fiziksel, ruhsal ve psikolojik olarak bazı risklerin olabileceğine vurgu yapmışlardır.

Beşir'e göre (2020) dijital ortamlarda birden fazla risk türü bulunmaktadır. Bunlar: İçerik riskleri; pornografi, şiddet, ırkçı ve nefret içerikli söylemler gibi uygun olmayan zararlı ve yasa dışı içeriklere maruz kalma gibi riskler, davranış riskleri; cinsel içerikli mesajlaşma, ısrarlı takip, siber zorbalık ve tehlikeli içeriklere teşvik gibi riskleri, temas riskleri; kasıtlı olarak zarar verme, zorbalık yapma ve taciz etme girişimi, tüketiciyle ilgili riskler; çocukların ekonomik riskler ve tehlikeli kodlara maruz kalmasıdır. Bu çalışmada da görüldüğü çok sayıda risk türünün olduğu görülmektedir.

“Yani insanlar kandırılabilirler. Çocuklar daha çok kandırılabilir, çünkü küçükler. Bilgileri istenebilir. Taciz var, görüyoruz taciz olayları var. Hani bu sadece temas hâlinde değil. Bir fotoğrafa da mesela yorum yaparlar. Hani o yüzden zaten diyorum ya, yani her şey olabilir. Şiddet içerikler falan. Mesela bağımlılık yapıyor. İnsanlar çok meraktan bakıyor, merak ve özenti çok var.” (E-9, Kadın, 30)

“Risklere, hırsızlık, özelin ifşa olması, ekran bağımlılığı, kumar, oyun bağımlılığı, sosyal medyadan emek vermeden para kazanmanın özendirilmesini söyleyebilirim. Özellikle gençler, artık okumak istemiyor. Sanki sürekli bir özenti hayatı var. Cinsellik, çıplaklık, şiddet içeren videolar, yaşanan kötü olayların sürekli görülmesi, sürekli insan psikolojisi üzerinde olumsuz etki yaratıyor. Oyunlarda, Youtube’da, şiddet ve sağlığa zararlı şeyler özendiriliyor. Yanlış bilgi çıkabilir. Bu çok var mesela, yanlış bilgi çok var. Özellikle dini bilgileri yanlış kişiler verebilir. Doğru bilgi alınmalı, özellikle dini bilgilerde yanlış kişilerden alınmamalı. Çocuklar yanlış kaynaklardan bilgi edinebilirler. Dijital ortam, para istemek dâhil pek çok risk içeriyor. İstenmeyen gruplara dâhil olma, paralı oyun kumar vb. riskler var. Oyun bağımlılığı yapıyor. Çocuğum internette video izlerken cinsellik ve şiddet ile karşılaşırsa ancak anlatırsa anlarım. Bir kere kızım ilkokuldayken bir arkadaşımın evinde kafa kesme türü bir şey izlemişler. Eve geldiklerinde zombi görmüş gibiydiler. Sonra ağlamaya başladılar. Şimdi şiddet görseller ancak bir sohbet sırasında öğrenirim. Yani ancak onlar anlatırsa veya davranışlarında bir değişiklik olursa, tek başına odada kalmama gibi şüpheli durumlarda anlarım.” (E-4, Kadın, 46)

“Dijital ortam çok büyük bir risk barındırıyor. Birincisi; dolandırılma riski yüksek, kandırılma riski yüksek. Küçük çocukların yönlendiriyorlar. Çocuklar etkileniyor,

bazen biz de etkileniyoruz. Parasal olarak dolandırıcılık ondan sonra işte özel bilgilerin açığa çıkması, ele geçirilmesi var. Tüm bilgiler, bunlar resim olabilir, özel banka bilgileri olabilir veya bilgileri olabilir. Bunları bir şekilde kötü amaçlı kişilerin kullanması söz konusu olabilir. Sizin üzerinizden, ne bileyim paravan şirket kurulabilir. Fiziki olarak göz yormasıdır, beyin hücrelerinin zedelenmesi özellikle çocuklarda, beyin hücrelerinin zayıflaması. Aynı zamanda çocukların, tamamen oraya odaklanarak, asosyal olması.” (E-7, Erkek, 47)

Katılımcı (E-11, Kadın,34) ve (E-8, Kadın, 44) ise dijital ortamların çok fazla risklerinin olduğunu, çocuklarının oyun ortamında zorbalığa, cinsel içerikli mesajlara maruz kaldıklarını, yaşlarını küçük gibi gösterip ancak büyük olan ve çocukları kandırmaya yönelik davranışlarda bulunan kişilerin çocuklarını rahatsız ettiklerini ifade etmişlerdir. (E-11, Kadın, 34) çocuğunun cinsel içerikli içeriklere maruz kalması nedeniyle davranışlarında anormalliklerin olduğunu ve bu durumu bu şekilde öğrendiğini ifade etmiştir. Aslında üzerinde durulması gereken bir konuya değinmiştir. Çünkü çocukların internetin olumsuz yönleri karşısında en hassas grupların başında geldiğini daha önce belirtmiştir. Korku yaşayan çocuk bunu en yakını olsa dahi anlatmayabilir, bu yüzden çocukları dijital ortamda kontrol ederken ya da denetlerken sadece teknik denetim ve kontrollerle değil çocukların fiziki olarak da gözetilmesi, davranışlarında bir anormallik hissedildiğinde onlarla sağlıklı bir iletişim kurularak sorunlarının tespit edilmesi önemlidir.

Goodwin (2021), çocukların siber zorbalık karşısında genellikle sessiz ve tepkisiz kaldığını, eğer çocuk zorbalığı anlatıyorsa kendisinin dinlenilmesi gerektiğini ve hatta zorbalığı anlattığı için kendisine ödül verilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

“Çok fazla riskleri barındırıyor, hatta bunu biz konu olarak oğlum yaşadı. Bir olay yaşadık, zaten ben şu bilgisayar ve telefon oyunlarına çok fazla yumuşak bakmıyorum. Biri sanal ortamda benim çocuğuma yazmış. Zaten bir tedirgin oldu, aşağıya inmek istedi (evin alt katı). Ben anladım bir şey olduğunu. Ben anladım, oğlum ne oldu dedim. Bir oyunda yazmış ama ben şu an ismini hatırlayamadım. Mesajlı oyunlarda. Oğlum çok ısrar etmişti o oyun çok güzel diye ben de izin vermiştim. Başka bir kullanıcı cinsel yönden bir şeyler yazmış, korkmuş çocuk. Çocuğum hemen aşağı inmek istedi, zaten oyun konusunda da çok güvende hissetmiyorum.” (E-11, Kadın, 34)

“Çocuğa kendi yaşattıymış gibi gösterip konuşup arkadaş olmak isteyebilir. Kandırabilir çocuğu. Başıma geldi mi? Büyük kızımın başına geldi. Roblox diye bir

oyun vardı. Kızım anne çok güzel, çok güzel dedi. Baktım evet güzel bir oyun. Çocuğun bilgisayarına yükledim. Baktım yazışmalarla gidiyor oyun. İnceledim oyunu, birisi kızıma kendisini 15 yaşında tanıtmış. Ancak başka hesaplarına baktık, 32 yaşında olduğunu gördük. Kızıma mesaj atıyor, arkadaş olmak istiyor. Ben o kişinin sayfasını ve oyun adını başka bir oyundan aldım. Yazışmaya baktık ama hâlbuki bu kişi 32 yaşındaymış. Ama kızıma kendisini 15 yaşındaymış gibi gösterip oyunda karakter oluşturuyor. Çocuğumu kandırıp o şekilde arkadaşlık kurmaya çalışmış. Çocuğum korktu böyle bir şey olunca. Ben böyle yazışmalarını bile aldım, bende duruyor. Küçük yaşta bir çocuğa kendini küçük gösterip bir çocuğu kandırıyorsun. Seni polise şikâyet edeceğim diye uyardım. Ben ona söyleyince zaten bu hesap kayboldu. Çocuğumu kandırılabilirdi, çocuğum istemeyerek bir suça sürüklenebilirdi, bir problem yaşayabilirdi. Çocuğumu çok kolay kaybedebilirdim. Bir erkeğin en ufak bir samimiyetine, yalan yanlış bilgisine çocuklarının kapılmasını istemiyorum.” (E-8, Kadın, 44)

Aydın ve Çelik (2019) yapmış oldukları nitel çalışmada velilerin gözünden sosyal medyanın ortaokul öğrencileri açısından risk ve zararlarını ele almışlardır. Çalışmada elde ettikleri verilere göre sosyal medya ve internetin riskleri olarak psikolojik sorunlar, hayatın zorlaşması, değerlerin yozlaşması, şiddete-suça maruz kalma ve sağlık açısından bazı risklerin olduğu veliler tarafından dile getirilmiştir. Bu kapsamda bu çalışmada da ebeveynlerin gözünden ortak risklere ulaşılmıştır. Aynı şekilde bir başka çalışmada Aslan (2024) ebeveynlerin gözünden internetin risklerini şiddet içeriklerine maruz kalma, dolandırıcılık, küfür, zorbalık, bağımlılık gibi sonuçlar olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada da çok sayıda risk grubuna rastlanmış ve katılımcılar tarafından bu risklerin genel olarak bilindiği ve çocuklarının da bu risklerle karşı karşıya kaldığı durumların olduğu görülmüştür.

3.2.2.2. Fırsatlar

Dijitalin insanlara sunduğu fırsatlar çeşitlilik göstermektedir. İnsanlar bu fırsatlar hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olmayabilirler. Ancak çocuklar dijital bir dünyaya doğmakta ve ebeveynlerin çocuklarına dijital teknolojilerin kullanması yönünde rol model olmaları gereken bir dönemde yaşamaktayız (Hassamancıoğlu, 2022). Bu noktada fırsatlar alt teması altında ebeveynlerin gözünden internetin fırsatlarının ne olduğuna yönelik bulgular aşağıda sunulmuştur.

“Şimdi en basit örneği ile araştırma, eğitim, iletişim gibi fırsatlar sunuyor. Çocuklarla evde internetten film izleme, bizim için büyük bir fırsat. Perdeleri çekiyorum, minderden kendimize yer yapıyoruz. Kendimiz evde açıp hep beraber internetten o filmi bulup evde ailecek film izlemenin keyfini çıkartıyoruz. Ailece bir şey yapma fırsatı sunuyor ve aramız cebimizde kalıyor, yani bu iyi bir şey.” (E-10, Kadın, 46)

Katılımcı (E-10, Kadın, 46), internetin fırsatlarından yararlandıklarını, çocuklarının eğitim, araştırma ve iletişim için çok kullandıklarını, her zaman sinemaya gidemediklerini, bazen internetten film açıp aile ortamında film izlediklerini ve maddi olarak da zorluk altına girmediklerini ifade etmiştir. Bu durum hem aile içi ilişkilerin güçlenmesine katkı sunmakta hem de parasal kazanç sağlamaktadır. Eğitim, bilgi ve iletişimin içinde internetin kullanılması çocuğun internetin fırsatlarından faydalanması için olumlu bir gelişmedir. Katılımcı (E-13, Kadın, 31), internetin eğitim için iyi bir fırsat olduğunu, çocuğun eksikliklerinin telafi edildiğini, bilgiye ulaşmanın hızlı gerçekleştiğini, çocuğun uzaktaki kişilerle yaptığı görüntülü görüşmelerle sosyalleşmesini devam ettirdiğini belirtmiştir. “Okul için çocuklar için düşünürsek çok önemli eğitime ulaşabiliyorlar, bizim yetmediğimiz konularda çok yardımcı oluyor, hemen bilgileri ulaşabiliyorlar. Mesela görüntülü konuşma çok güzel bir şey uzakta olan birisini arayabiliyoruz, çocuğumuz bizimle, arkadaşlarıyla ya da biz başkasıyla konuşabiliyoruz.”

“Mesela kızımın daha iyi resim çizmesi için YouTube üzerinden resim nasıl çizilir ona baktık. Kızım çizemiyordu, morali bozuluyordu. Sonra gel bak burada videolar var dedim, yavaş yavaş resim yapması için daha da yardımcı oldum. Güzel resim çizmesi için ona yardımcı oldum. Araştırma yaptık mesela, resim nasıl çizilir öğreniyor... Mesela hocalarla konuşuyorum hangi kitaplar daha iyi, hangi siteleri takip edelim? Hocalar eğitim için Tonguç Akademi güzel diyor. Yani biz de onu takip ediyoruz. Çocuğuma söylüyorum, şu kitaplara bak, şu videolara bak diyorum. Onun internetin güzelliklerinden yararlanması için yönlendiriyorum.” (E-12, Kadın, 32)

Katılımcı (E-12, Kadın, 32) ise kızının başta resim çizemediğini, ancak videolar izlemesini önererek kızının resim çizmeye başladığını, çocukları için yardımcı kaynak aldıklarını, bunları araştırdıklarını ve videolar izlediklerini belirtmiştir. Bu durum ailenin organize olmasını ve hayatlarını kolaylaştırmayı sağlamıştır.

Aşağıda yer alan katılımcılar da internetin çocuklar için eğitim ve araştırma, dil öğrenme, sosyalleşme, projeler üretme, mesleki kariyer belirleme, uzakları yakına getirme, başka kültür ve toplumları öğrenme ve mekânların dışına çıkma gibi fırsatlar sunduklarına değinmişlerdir. Aslan (2024) çalışmasında ebeveynlerin gözünden çocuklar açısından internetin fırsatlarını bu çalışmada bulunan sonuçlarla benzerlikler göstermektedir.

“Kızımın sınavı için diğer ülkelerin araştırması vardı. Diğer ülkelerin özellikleri ve kültürlerini araştırdık, rahatlıkla öğrendi. Mesela biz o ülkeleri gezmediğimiz için tek tek onu çocuğuma anlatamam. Ama araştırarak bulduk, çocuklar böyle birçok şey öğrenebiliyor. Youtube ve Google’da olmak istedikleri meslekleri araştırıp ona göre projeler üretebiliyorlar.” (E-8, Kadın, 44)

“Bilgi edinimi, sonra dil öğrenme, resim öğrenme, hiç bilmediğin konuları öğrenme, sohbet olanağı, her şeyin anlatımlı videoları var, bu fırsatlardan yararlanmaları için çocuklarımızı yönlendiriyoruz... Arkadaşlarına soru sorabiliyor mesela Whatsapp grubunda arkadaşları ile konuşabiliyorlar. Bizim zamanımızda bilgiye kolay erişemiyorduk” (E-4, Kadın, 46)

“Çocuğumun ödev ya da sınav için zorlandığı yerlerde farklı öğretmenlerin şeyinden videolarından dersleri dinlemesi, takıldığı yeri tekrardan dinlemesi, bu noktada internet ve teknoloji çok faydalı oluyor. YouTube’da mesela bizim öğretmenlerimiz öneriyor. YouTube’da öğretmenler var işte. Şu kanalları takip edebilirsiniz diye. Biz de oradan daha çok takip ediyoruz çocuğum orada derslerini çalışıyor.” (E-18, Kadın, 38)

“Şimdi oğlumun mesela internet üzerinden bir kodlama eğitimi aldı. Kodlama öğrenmeyi çok istiyordu, kodlama eğitimi aldı internet üzerinden ona o şekilde olanak sağladık, yol gösterdik. Onun dışında, dediğim gibi dijital okullar var internet üzerinden. Ücretli alınan birçok soruya ve konu anlatımına ulaşabilir. Kızım için de mesela İngilizce kursları falan aldık, İngilizcesini geliştirmesi için yaşına uygun bir eğitim seti aldık.” (Ebeveyn 14, Konum 34)

“Çocuğumla görüntü konuşuruz mesela. Babasının yanına gittiğinde, sonra eğitim konusunda bilinçli akrabalarımız var. Onlar, bize yardımcı oluyorlar. Eğitim için kızıma kurslar alıyorum. Google ve YouTube üzerinden dersler öneriyorum. Öğreniyor güzel oluyor onun için. Öğretmenler ödevleri Whatsapp üzerinden atıyor mesela.” (E-15, Kadın, 16)

Katılımcıların internet ve dijital ortamların fırsatlarından bahsederken en çok eğitim konusundaki fırsatlara, daha sonra iletişim, haberleşme, sosyalleşme, aile bağlarının güçlenmesi gibi konular ön plana çıkmıştır. Aydın ve Çelik (2019) yaptıkları çalışmada

ebeveynlerin gözünden ortaokul öğrencileri için internetin fırsatları çalışmasında; iletişim, sosyalleşme, eğitime katılım, bilgi kaynaklarına erişim, duyarlılık kazanma gibi temalara ulaşılmıştır. Ancak hiçbir ebeveyn çocuklar için dijital oyunların fırsatlarına değinmemiştir. Zaten fakında olma teması altında bulunan risklerin farkında olunması teması üzerinde daha çok oyunların risklerine ve zararlarına değinmişlerdir. Ancak video oyunların doğru içerikte ve çocuğun yaşına uygun olması hâlinde çocukların akıl yürütme, hayal gücünü kullanma ve problem çözme gibi pek çok olumlu yönünün olduğu gözden kaçmaktadır. Goodwin'e göre (2021) teknoloji çocuklara ileri yaşlardan itibaren çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Görsel tercih ihtiyaçlarına katkı sunmakta, ilave öğrenme ihtiyaçları olan çocuklara imkân tanımakta, çeşitlilik ve farkı tercihler sunmakta, bilgiye hızlı erişim ve geri bildirim sunmakta, interaktif ve katılımlı bir alan oluşturmaktadır.

3.2.3. Kontrol ve Denetim Rolü

Dijital ebeveynlik farkındalığı yüksek olan bireyler çocuklarını internet ortamında kontrol eden ve onları olası risklere karşı koruyabilen ebeveynleridir. Bu bilince sahip ebeveynler çocuklarını uzun süre internet ortamında bırakmaz, zararlı erişimlere girişlerini önler ve doğru internet kullanımı için çocuğa doğru bilgi aktararak kontrol görevi yürütür. Bu rolü yerine getirirken, çocuklarına karşı olabildiğince sakın ve neden böyle bir kontrol yaptıklarını anlatmalıdırlar. Bu kapsamda ebeveyn katılımcılara sorulan sorular çerçevesinde kontrol ve denetim rolü teması altında alınan cevaplara yer verilmiştir. Katılımcı (E-14, Kadın, 41)'ün verdiği cevap, dijital ebeveynlik kontrol ve denetim adına olumlu bir davranış örneği olmuştur.

“Şimdi şöyle haberimiz olur. Oğlum büyük olduğu için oğlumla direkt konuşuyoruz. Kızımın yaşı küçük olduğu için onunla daha konuşmuyoruz. Yani onun yaşına uygun cümleler kurarak ona bir şeyler anlatmaya çalışıyoruz. Kızım şöyle bir video izlerken ya babasının yanında ya da benim yanımda olur. Kontrolümüz altında oluyor. YouTube'da video izlemeleri, çocuk kısmı yani YouTube Kids'i yükledik. Yani çocuk için bazen orada bile otomatik olarak uygunsuz videolar çıkabiliyor. Yani cinsel içerikli olmazsa dahi yaşına uygun olmayan içerikler çıkıyor. O kanalları engelliyoruz. Onun dışında oğlumla da açıkça konuşuyoruz. Oyunlarda özellikle sohbet odalarını çok riskli olduğunu biliyoruz. Oyun oynanırken bazen odası kapalı olsa bile yani çocuk odadayken, çocuğun odasına çeşitli bahanelerle girerek, meyve götürerek, çamaşırlarını katladım onları koyacağım diyerek kontrolünü sağlıyoruz.

Çocuğa diyoruz ki birisi seni bir şeyle tehdit ediyorsa, sanal ortamda seninle tanışmak istiyor ya da seni tehdit ediyorsa hiçbir şekilde, hiçbir şeyden korkmayacaksın. Bu hayatta seni koruyup kollayabilecek, kanat gelebilecek sadece biziz. Anında haberimiz olursa, anında müdahale ederiz, olayı büyüzmez. Psikolojik olarak da zarar görmezsin şekilde uyarıyoruz. Çocuğumuzla konuştuğumuz için tablet ve telefonunun ya da bilgisayarın geçmişine bakarak girdiği sitelerin takibini de yapıyoruz.” (E-14, Kadın, 41)

Katılımcının yapmış olduğu bu kontrol ve denetim şekli çocukların sürece dâhil edilerek kararların alınması, çocuğun yaşına göre bir iletişim şekli geliştirilmesi, çocuklara internet ortamlarının olası risklerinin uygun bir dille anlatılması, denetimin hem fiziksel hem de kullanılan teknolojik cihazlar üzerinden yapılması dijital ebeveynliğin kontrol ve denetim rolü kapsamında olumlu bir tutum olmuştur.

“Çocuklarımın Google geçmişini takip ediyorum. Çocuklarım için farkındayız ve onları özellikle denetlerim. Fiziki olarak aramız iyi olduğu için benim gözümünden kaçan bir şey olmaz. Zaten onun telefonunda hat yok. Sadece internet kullanıyor. Evde Wi-Fi internetine bağlanınca o zaman internet kullanmış oluyor. Yani onun telefonunda internet yok. Güvenlik için de korumuş oluyoruz.” (E-6, Kadın, 36)

“Ben bakıyorum, ebeveyn denetim kontrolü var bende. Onun için nereye girerlerse biliyorum. Benden şifre izni almak zorundalar. Bana uyarı şifresi geliyor ona göre ben görüyorum. Ben şimdi hangi programı kaç saatte girmiş, WhatsApp'ta ne kadar süre geçirmişler? Benim telefonumda gözüktüyor. Bir oyun dahi indirse görüyorum.” (E-8, Kadın, 44)

“Çocuğumla çok iyi bir iletişimim var. Yıllardır ebeveyn kontrollü ile tablet ve telefonu kullanıyor. YouTube'da, internette ne yapmışsa, her şeye benim hesabımdan bakıyorum. Benim iznim olmadan oyun indiremiyor. Normal internet paketi kullanıyoruz. Tablette aile koruma aktifleştirdim kendi mailimle. Mesela YouTube'u kaldırdık, YouTube Kids kullandık büyüyünceye kadar” (E-11, Kadın, 34)

“Fiziki kontroller haricinde, kısıtlanmış internet kullanarak ve ebeveyn ayarlarını aktif ederek önlem almaya çalışırım. Fiziksel kontrol yani çocuğuma bakarım. Çalışma odasında sürekli internet kullanıyorsa arada bakarım. Aldığımız internetti aile paketi yaptım. Ebeveyn ayarlarını yaptım.” (E-1, Erkek, 48)

“Çocuğumu başta ben takip ediyorum. Ne yapıyor ne ediyor? Bir sorun sıkıntısı varsa bana söylemesini istiyorum. Arama geçmişi, buna bakıyorum Google'da bakıyorum,

YouTube'da da bakıyorum, silinenlere bakıyorum. Neyi araştırmış? Neye bakmış?” (E-13, Kadın, 31)

“Yapıp ettiklerini önce fiziki olarak takip ediyorum. Yani tek başına odasında fazla kalmaz, gözlemliyorum. Bakıyorum takip ediyorum. Mesela YouTube Kids diye bir şey var. Ben normal Youtube’u kaldırdım telefonda onu yükledim. Ondan başka bir şey izleyemiyor.” (E-9, Kadın, 9)

Görüldüğü gibi yukarıda bazı katılımcıların çocuklarını internet ortamında takip etmek ve denetimlerini sağlamak için çeşitli yöntemler kullandıklarını, güvenli aile paketleri kullandıklarını, arama motorları ve sosyal medya hesapları geçmişlerinin takip edildiğini, çocuklarını fiziki olarak takip ettiklerini belirtmişlerdir. Genel olarak diğer katılımcılar da ilk önlem olarak ebeveyn kilidi, aile paketi internet tarifesini, çocukların yaşına uygun internet ve sosyal medya uygulamalarını kullandıkları, genel olarak fiziki takibin ve kontrolün sağlanmasında çocuğa açıklayıcı bir bilginin verilmediği görülmüştür. Katılımcılardan (E-9, Kadın, 9), (E-6, Kadın, 36) ve (E-14-Kadın, 41) kontrol ve denetim adına çocuklarına açıklama yaparak, onları bilgisayar başında fazla yalnız bırakmadan ve gerekli denetim programlarını kullanarak olumlu bir iletişim tarzı ile kontrol ettikleri görülmüştür.

“Bir şey yapmıyorum, dürüst olacağım. Hiçbir denetim yapmıyorum. Daha çok onlar benim yanımda, onları daha çok yüz yüze ya da onlara bakarak onların daha iyi takip edebilirim. Çocuklarımı internette aile paketi olarak değil daha çok ev içinde bir şeyler yaparak takip ediyorum. Evde bir şeyler yapacaksam onlara danışıyorum, soruyorum.” (E-12, Kadın, 32)

“Risklerden korunmak için maalesef ben engel olamıyorum. Ebeveyn internet paketi yaptık ama yine de engel olamıyoruz. Mesela arada gidiyorum yanına, bırak oğlum, bırak evladım, bırak şunu diyorum. Getir buraya diyorum, yanıma geliyor. Arkamı dönüyorum ya uyuyorum ya bir şey oluyor. Bir bakıyorum tekrar almış gitmiş.” (E-7, Erkek, 47)

Katılımcı (E-12, Kadın, 3) herhangi bir güvenli internet paketi, arama motorları geçmişlerinin kontrol edilmesi ya da internet ortamında neler yaptıklarını denetlemediğini, çocuklarıyla daha çok yana yana olup birlikte bir şeyler yaptıklarını, çocuklarını bu şekilde denetlediğini belirtmiştir. Katılımcı (E-7, Erkek, 47) ise çocuklarını internetin olası risklerinden korumak için bir çözüm bulamadığını, başta ebeveyn denetim paketi kullandığını ancak bir çözüm bulamadığını, çocuğuyla iletişim

kurmaya çalıştığını, çocuğunu internetin olası risklerine karşı korumak istediğini ancak çocuğun alışkanlıklarına devam etmesi nedeniyle bir çözüm bulamadığını ifade etmiştir.

3.2.4. Etik Rol

Teknolojinin ve internetin insanlar arasında yaygın bir şekilde kullanılmasıyla birlikte etik konusunun da bu alanlarda tartışılmaya başlanmıştır (Bayrak, 2017). Etik konusu medya ve internet konusunda tartışılan konuların başında gelmektedir. Etik rolü kişi hak ve hürriyetlerine saygılı olmayı, özel hayatın gizliliğine saygılı olmayı gerektirmektedir (Yay, 2019). Çocuklarını internetin olası risklerinden korumak ve fırsatlarından faydalanmaları için çocuklarına yol gösterici olan ebeveynlerin dikkat etmeleri gereken bir konu da çocuklarını dijital ortamlarda üretilen içeriklere saygılı olmayı, fikri mülkiyete saygılı olmayı, dinilen bilgilerin güvenliğini araştırma ve hak sahiplerini dikkate almayı öğretmelidirler. Bu noktada bu alt tema altında ebeveynlerin dijital ortamda etik ilkelere uymaları için etik rolleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bazı katılımcıları etik rollerine yönelik görüşleri aşağıda sunulmuştur.

“Sosyal medyayı kullanıyorum, bugün içinde tanımadığım insanlardan bir sürü istek mesaj alıyorum, bakıyorum diyorum ya ben seni tanımıyorum ki... Eklemiyorum ve çocuğuma da diyorum birileri sana böyle mesaj atar, istek atar, sen de kabul etme. Ama başka insanlara da bunu yapma diyorum mesela.” (E-11, Kadın, 34)

“Güncel hayatta olduğu gibi öğrendiğim ve gördüğüm hiçbir haberi araştırıp emin olmadan paylaşmam. İnternete bakarım, televizyona bakarım. Bir açıklama var mı? Bu haber doğru mu? Çocuklarıma söylüyorum. Yalan haber, bilgilerin çalınması, insanlarla kötü konuşulmasının kötü bir şey diye söylüyorum tabii.” (E-14, Kadın, 41)

“Çocuğuma anlatırım, insanları dolandırmak kötü mesela. Bilmedik sitelere girip para istemek, vermek suç diyorum mesela. Yaptığın siber suçlar kapsamında kaldığını, takip edildiğini, başkalarına zarar verici şeyler yapmak istersen bunun bir bedeli var. Sen zarar görürsün diyorum.” (E-16, Kadın, 44)

“Güvenilir kaynaklara bakarız. Evde kızlarımla birlikte bir şeyler yapıp öğreniriz. Ona söylerim, interneti doğru kullan. İnsanlara saygılı ol, bizim kimseyle işimiz olmaz zaten ama internet ortamı riskli, bunun için bilmediğiniz kişileri eklemeyin, mesaj atmayın, başımız ağrır.” (E-6, Kadın, 36)

“Oğlum doğru bilgiyi bulsun diye onu yönlendiriyorum, Her bilgiyi de tabii ki doğru değil. Bulduğun şeyi oku diyorum. Bana bir oku bakalım, ne araştırmışsın diyorum. Mesela bazı bilgiler eğer çok yeterli gelmezse oğluma diyorum ki başka bir kaynaktan daha bakalım, başkaları ne demiş... Okulda, her yerde çocuklarının saygılı olmasını isterim, bu internette olabilir. Oyunlarda, WhatsApp’da küfürli konuşma diyorum mesela... Ben çocuklarımla çok konuşurum. Yani böyle onları önüme alırım, bir şeyler paylaşıyorum. Hep bir şeyler anlatmaya çalışırım. Bu noktada onları korumaya yönelik elimden ne geliyorsa onları yaparım. Başkalarının hoşlanmadığı şeyleri yapmamalarını istiyorum. İleride büyüyeceksiniz, hep çocuk olarak kalmayacaksınız, üslupsuz konuşamazsınız diyorum. YouTube’da videoları izlerken, kızım yazmayı öğrendikten sonra işte geçtiğimiz yıl, yorum yapmış, en sevdiğim kişi annem diye. YouTube’da yorum yapmaya başlamış. Bak, kızım sen bunu yapamazsın, önüne gelen her yere yorum yapamazsın dedim.” (E-10, Kadın, 47)

Katılımcıların etik rol kapsamında çocuklarına uyarılarda bulundukları, internetin olası risklerinin olduğu, tanımadığı kişilere mesaj atmamaları, sosyal medya ve internet ortamında küfür ve hakarete varacak mesaj ya da içerikleri birilerine atmamaları gerektiğini, internetteki kaynakların güvenliğini sorgulamalarını istedikleri, yapacakları yanlış bir durumda, o davranışlarının cezai sorumluluklarının olabileceği, sahte hesaplar açmamaları gerektiği noktasında yol gösterici davrandıkları ve kişilerin hak ve hürriyetlerine saygılı olmayı öğrettikleri görülmüştür. Ancak yapılan görüşmelerde ebeveynlerin etik roller kapsamında en çok üstünde durdukları hususlar daha çok internetin olumsuz yönleri, bu yönleri dikkat edilmezse bazı sonuçlarının olabileceği vurgulanmıştır. İnternetin olumlu yönleri ve çocukların fırsatlardan yararlanmaları noktasında ebeveynlerin rollerinin zayıf olduğu görülmüştür. Aslan (2024), yaptığı çalışmada ebeveynlerin etik roller bağlamında çocuklarına; küfretmemek saygısızlık yapmamak, dolandırıcılık yapmamak, yalan söylememek, kişilerin haklarını korumak ve müstehcen fotoğraflar paylaşmamak gibi toplumda yer alan etik kalıplar çerçevesinde dijital ortamlarda çocuklarını yönlendirdikleri görülmüştür.

3.2.5. Yenilikçilik Rolü

Yenilikçi olmak; değişime açık olmak, risk almak ve bilinenin dışına çıkmaktır. Teknolojiyi iyi kullanma, eğitilmiş ve vizyon sahibi olma ve yeni bilgiye ulaşma

noktasında istekli olmayı ifade eder (Özgür, 2013). Yenilikçilik, bireyin öğrenmeye açık olması, yeni olan şeylere karşı ilgili olması ve yenilikleri takip etmesidir (Yay, 2019). Bu noktada yenilikçilik teması altında ebeveyn katılımcıların yenilikçilik rolü kapsamında verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur.

“Çocuklar bizden daha iyiler. Çok çok daha iyiler. Yani çevreden de görüp duyuyorlar. Biz ne kadar iyi anne ve baba olmaya çalışırsak da ne kadar onların her durumuna hâkimiz desek de hâkim olmadığımız şeyler vardır diye düşünüyorum. Çevreden görüyorlar, duyuyorlar, öğreniyorlar... Birçok şeyi ben onlardan duyup öğreniyorum mesela. Ben de sosyal medya kullanıyorum, internet kullanıyorum. Eğitim olursa bu konularda katılmak isterim.” (E-6, Kadın, 36)

“Hep bir şeyler öğrenmeyi seviyorum, öğrenmeye çok açığım. Halk eğitimden farklı kurslar da aldım. Onları da aldım hani, bir gün bir yerde karşıma çıkacak belki bir şeyler yapacağım. Öğrendiğim şeyleri çocuklarıma düzgün anlatabilmek adına bir şeyler öğreniyorum. Çünkü ben 3 tane insan yetiştirdiğimi düşünüyorum. Okulda defalarca seminerler düzenlendi, internet kullanımıyla ilgili. Bize de yapıyorlar, biz talep ediyoruz. Birileri bir şeyleri öğrensin diye okuldan talep ediyoruz.” (E-10, Kadın, 46)

“Snapchat’i kızım için açmak zorunda kaldım. Çünkü onun hattı olmadığı için onunla iletişim kurmak için. Instagram’da çocuğumu takip etmek için... Narkotik şube bize eğitim verdi, internet ve riskler nelerdir diye. Bir psikolog vardı internette olan bitenler anlatıldı mesela. Bir çocuk vardı odada oturmuş internet kullanıyor, morali bozuk, psikolojisi bozulmuş ama kimse onunla konuşmuyor. Anne ya da babası ilgilenmiyor işte böyle bir şeydi. O çocuğu yalnız bırakmamak konusunda verilen bir eğitimdi. İnternet bağımlılığıyla ilgili.” (E-12, Kadın, 32)

“Instagram’ı güncel kullanıyorum, yani günde bir saat, bazen iki saati bulur. Kullanma amacım, iş bulmak için tamamen, iş için kullanıyorum. Ben paylaşım yapmam genelde, paylaşımlara bakarım. Oradaki paylaşımlarda yeniliklere bakarım. Genelde iş icabı olan kısımlara bakarım. Onun haricinde, yani haftada bir dizi bakarım ona da internet üzerinden bakarım, televizyondan bakmam.” (E-7, Erkek, 47)

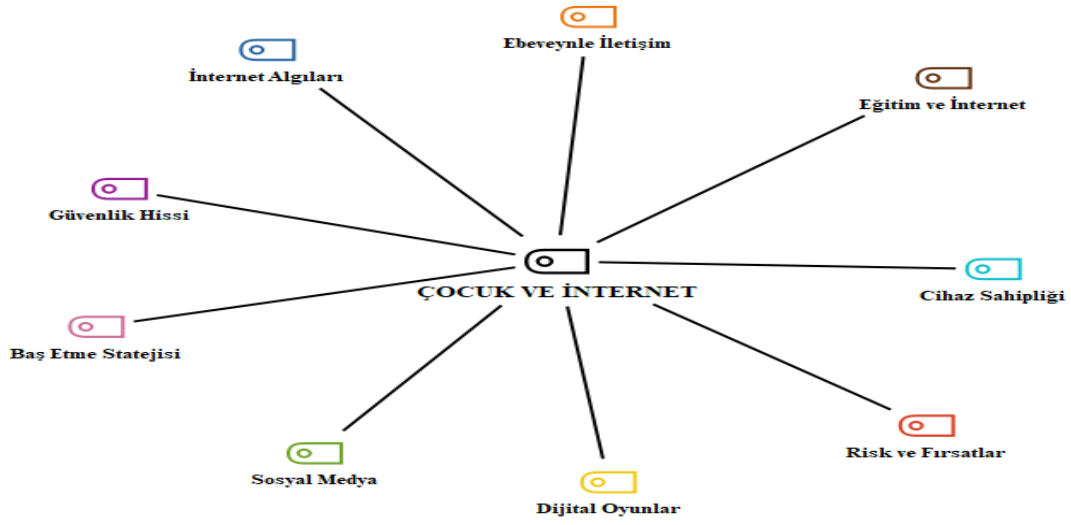
“Kendim internette araştırmalar yaptım, artı izlediğimiz haberler aynı zamanda söylediğim gibi Instagram’da takip ettiğim pedagoglar, uzmanlar, bu dijitalin zararlarını anlatan birtakım uzmanlar var. Kendi kişisel sayfaları, onları takip ederek öğrenmek için çabalıyorum.” (E-14, Kadın, 42)

“Belediye ve okul eğitimlerine katıldım. YouTube üzerinden dersler almaya çalışıyorum. Haber takibi yaparım, zamana ayak uydurmak lazım... Instagram ve YouTube kullanıyorum, aslında bu hesapları çocuğumla birlikte kullanıyorum.” (E-15, Kadın, 44)

“Dijital ortamlardan yararlanmak için bazen de dil öğrenmek için adresler buluyorum. Çocuğuma gel beraber seninle dil öğrenelim diyorum, bak burada dil kursu var diyorum. Ama canı oyun istiyor, o başka konu. Onun öğrenmesi için ben de yardımcı olmaya çalışıyorum, hep birlikte yapmak için.” (E-4, Kadın, 46)

Katılımcıların yaş ve cinsiyetleri fark edilmeksizin internet ortamından öğrendikleri çok şeyin olduğunu, hem kendileri için hem de çocukları için öğretici bilgi ve içeriklere ulaşabildiklerini, eskiden bilgiye ulaşımın zor olduğunu, ebeveyn katılımcılar arasında dört katılımcının internet bağımlılığı ve medya okuryazarlığı eğitimi aldıkları, çocuklarına ayak uydurabilmek ya da tanıdıkları ile iletişim kurmak için dijital medya ve teknolojileri kullandıkları ve genel olarak bilgi edinmeye istekli oldukları görülmüştür. Bu noktada özellikle politika geliştiricilerin ve sorumlu kurumların doğru internet kullanımı, dijital ebeveynlik, internet, birey, aile ve toplum gibi konular üzerine eğitim ve bilgilendirilmelerin yapılması gerekmektedir. Ebeveyn katılımcılarla yapılan görüşmelerde, tüm ebeveynlerin başta mobil telefonlar olmak üzere internet erişimlerinin olduğu, sosyal medya ve internet teknolojilerinden en az birini kullandıkları, bir kısmının sosyal medya ortamlarında çocuklarını takip ettiği, arkadaş olduğu ve birbirleriyle bu mecralar üzerinden iletişime geçtikleri, aile içi iletişimlerinin iyi olduğu ve birlikte zaman geçiren ebeveyn ve çocukların aile içi ilişkilerinin daha iyi olduğu ve çocuklarının interneti daha olumlu anlamda kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Turgut ve Aslan’ın (2016) çalışmasında ebeveynlerin teknik açıdan çocuklarına internet ortamında arabuluculukları artıkça çocukların internette karşılaştıkları risklerin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada da çocuklarına rol model olan ve dijital ebeveynlik tutumları yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının risklerde daha az etkilendikleri ve olumlu internet kullanımına sahip oldukları görülmüştür.

3.3. Çocuk ve İnternet

Şekil 5: Çocuk ve İnternet Tema-Alt Tema Gösterimi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çocuk katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler çözümlenerek çocuk ve internet teması altında, internet algıları, ebeveynle iletişim, sosyal medya, dijital oyunlar, baş etme stratejileri, güvenlik hissi, risk ve fırsatlar, cihaz sahipliği ve eğitim ve internet alt temalara ulaşılmıştır. Ulaşılan alt temalar doğrultusunda bulgular yorumlanmıştır.

Günümüzde çocuklar artık dijital bir dünyaya doğmaktadır. Çocukların teknolojiden uzak durmaları neredeyse imkânsız hâle gelmektedir. Çocukluğun mukaddesliğini korurken, onların teknolojiyi daha etkin, daha sağlıklı ve faydalı kullanmaları için çeşitli yöntemler aranmalıdır (Goodwin, 2021, s. 21). Bu noktada başta ebeveynlerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Ebeveynler, dijital ebeveynlik farkındalığına sahip olduklarında, çocuklarını dijital ortamların olası risklerine karşı koruma ve fırsatlarından faydalanmaları noktasında rol model olacaklardır. Çocuklar, önceki nesillerinden farklı öğrenme ve deneyimleme davranışına sahiptir. Günümüz gençleri ve çocuklarının oyun oynama şekilleri değişmiş, mobil telefon, tablet ya da bilgisayar gibi araçlarla bilgiye ulaşma ve sosyal medya platformlarında zaman geçirmektedirler. Çocuklar, önceki nesillere göre internet ortamında farklı davranışlar öğrenseler de yani yeni nesil ve ebeveynler arasında farklılıklar olsa da aynı toplum içerisinde yaşamlarını devam ettirmektedirler. Bu noktada her iki neslin arasında köprüler kurulmalı, yeni nesil hor

görülmemelidir. Önceki nesiller, bilgi ve deneyimlerini yeni nesle aktarırken çocukları tanımalı, dijital çağın onları nasıl etkilediğini anlayarak hareket etmelidir.

3.3.1. İnternet Algıları

Çocuklarla yapılan görüşmelerde internet kavramının onlar için ne anlama geldiği ve internet hakkındaki görüşlerini sorulmuştur. Çocukların internet kavramı hakkında verdikleri cevapların başında ilk olarak bilgi, araştırma, yapmak, bilgiye ulaşmak, teknolojik araç, eğlence, sosyal medya, genel ağ, sanal dünya, oyun, teknolojik araç (telefon, tablet, bilgisayar gibi) ve uygulamalar gelmiştir. Çocuk katılımcılar, internetin bilgi, ağ, genel ağ, bilgiye ulaşmak için kullanılan araç, araştırma yapmak, teknolojik cihaz, sosyal medya ve dijital oyunlar gibi kavramlar üzerinden açıklamışlardır. Çocuk katılımcıların internet algılarını ortaya koymak için yapılan veri analizinde en çok kodlanan veri bilgi, araştırma yapmak, teknolojik cihaz ve oyun olmuştur. Çocuk katılımcıların internet algılarına yönelik bazı açıklamalar aşağıda verilmiştir.

“İnternet denilince ilk aklıma gelen şey bilgi almak, bir şeylerden hakkında bilgi almak, bir şeyler öğrenmek, mesela bir şeyin tarifini öğrenmek, bir yemeğin yapılışını şey yapmak, dersleri öğrenmek... Bir sürü şey bilgi barındırıyor.” (Ç-11, Erkek, 11)

“İnternet Google gibi öyle şeyler mesela ne biliyim, araştırmalar geliyor çünkü araştırma ödevlerimi yapıyorum.” (Ç-15, Kadın, 12)

“Telefon, tablet, bilgisayar falan geliyor.” (Ç-7, Erkek, 12)

“İnternet denilince; telefon, tablet, bilgisayar gibi şeyler diyebilirim.” (Ç-9, Kadın, 10)

“İnternet denilince oyun geliyor aklıma.” (Ç-18, Erkek, 12)

“İnternet eğlence demek, yani eğlence amacıyla kullanılabilir. İnterneti daha çok eğlenceli amaçlı, arkadaşlarımla falan konuşmak için kullanıyorum.” (Ç-4, Erkek, 13)

“Genel ağ tarzı şeyler, internet daha çok böyle herkesle görüşmemizi sağlayan bir şey olarak geliyor aklıma. İnternet denilince, sosyal medya falan düşünüyorum daha çok” (Ç-12, Kadın, 12)

“Instagram, YouTube gibi TikTok mesela TikTok olabilir.” (Ç-13, Erkek, 12)

“Bence internet, genel bir ağ üzerinden konuştuğumuz, paylaşım yaptığımız ve araştırma yaptığımız genel bir ağ.” (Ç-16, Erkek, 12)

“Araştırmalarda bize yardım edebiliyor. Mesela sözcükten bir şey araştırıyorsun, bulabiliyorsun. Araştırmalarda iyi şeyler öğretebilirler. Araştırma, ödevlerimde araştırma yapmak için araştırıyorum. Google aratıp son anda onları çıkan bilgileri

kâğıtlara falan aktarıyorum, son anda ya da kitaplara gerekirse... Classroom var, Classroom'dan ödevler geliyor, ben de sanaldan ödevlerimi evden yapıyorum, ödevleri evden yollayabiliyorum. Öğretmenime gönderiyorum. Sınıflar falan da var.” (Ç-10, Erkek, 10)

Görüldüğü gibi çocuk katılımcıların büyük çoğunluğu internet kavramını daha çok bilgi, araştırma, ağ, oyun ve sosyal medya ve araştırma yapmak olarak açıklamışlardır. Çocukların internet ortamında daha çok ilgilendikleri ve yaptıkları şeyler üzerinden bu açıklamaları yaptıkları görülmüştür. Örneğin araştırma yapan çocukların daha çok internet kavramı hakkında araştırma, bilgi edinmeye ulaşmaya çalıştıkları için bilgi, sosyal medya araçlarını ve dijital oyunları oynayanların ise daha çok bu kavramı oyun ve eğlence olarak açıkladıkları görülmüştür. Teknoloji ve internet çağında yaşayan çocukların internet kavramı hakkında yaptıkları açıklamalar, teknolojik yeniliklere açık oldukları, genel olarak internet kavramından anladıkları, araştırma, bilgiye ulaşma, oyun oynamak, sosyalleşmek ve birileriyle iletişime geçme noktasında bilinçli oldukları ve ebeveynlerinin yapmış oldukları internet kavramıyla örtüşen açıklamalar yaptıkları görülmüştür.

3.3.2. Teknolojik Cihaz Sahipliği

Teknolojik cihaz sahipliği alt teması altında ortaokul döneminde olan çocukların kullanmış oldukları mobil telefon, dizüstü bilgisayar, masaüstü bilgisayar ve tablet kullanıp kullanmama, bu cihazlara sahip olma ve internetten faydalanıp faydalanmadıkları ele alınmıştır. Bu alt tema altında çocuklardan 14'ünün mobil telefon, tablet ve bilgisayar kullandığı, yalnızca bir çocuğun telefonun olmadığı, ailenin maddi şartları ve yaşının küçük olmasından dolayı henüz kendisine telefon alınmadığı, ileriki zamanlarda kendisine telefon alınacağı bilgisi edinilmiştir. Beş çocuğun masaüstü bilgisayarını olduğu, kardeş ya da diğer aile bireyleri ile bu ortak kullanıldığı, 4 çocuğun dizüstü bilgisayarının olduğu, çocukların genellikle ders ve ödevlerini yaparken daha çok telefon kullandıkları, daha sonra bilgisayar ve üçüncü sırada tableti kullandıkları, çocuklar için en cazip cihazın cep telefonu olduğu belirtilmiştir. Çocuklara telefonun ya doğum günü gibi özel günlerinde ya da aile bireyleri tarafından daha önce kullanılan cep telefonlarının verildiği ya da direkt onlar için satın alındığı, bazılarının telefonlarında SIM hattının olmadığı, sadece evdeki Wi-Fi'ye bağlandıkları, telefonu genellikle iletişim kurmak, oyun oynamak ve araştırma yapmak için kullandıkları bilgisi edinilmiştir.

Çocukların büyük çoğunluğunun cep telefonunu ortaokula başladıkları beşinci sınıfta aldıkları, ortalama 3-5 yıldır cep telefonu kullandıkları, tablet bilgisayarları daha da önce kullandıkları ifade edilmiştir. Çocuk katılımcıların teknolojik cihaz kullanma durumları ile ilgili bazı görüşleri aşağıda sunulmuştur.

“Araştırma ödevlerimi yapıyorum. Telefonda ondan bakıyorum, hatta siz gelmeden önce araştırma ödevim vardı, onlara bakıyordum. Ablamla bir tane oyunumuz var. Onu oynuyoruz beraber, o kadar. Tabletım vardı ama kırıldı, kullanmıyorum. Tabletım güzeldi, güzel oynuyordum. Ben zaten oyunlardan çıkmaya başlamıştım. Tamamen bozuldu. O yüzden artık tablet kullanmıyorum. Kullansam da çok alışmam.” (Ç-8, Kadın, 10)

“Bilgisayarı (Laptop) robotik kodlama üzerine bir kurs alıyorum ve orada kod yazarak, orada yaptığım robotu arabaya ya da birazdan getiririm onu hareket ettiririm. Telefonu da o yüzden kullanıyorum. Tabletım oldu daha önce onu şu an çok sıklıkla kullanmıyorum. Zaten o zamanlarda da çok sıklıkla kullanmadım. Yani şu an duruyor var tablet.” (Ç-11, Erkek, 11)

“Telefonu okula götürmüyorum, çünkü bilgisayar var okulda. Bilgisayarım yok evde, okulda var. Hayır, bilgisayarım olmadı. Bence bilgisayar kullanmak çok saçma. Tablete ekstra kalem al veya klavye al aynı. Zaten kitap yazıyorum. Tablette onun için aynı bilgisayarla.” (Ç-5, Kadın, 10)

“Telefon, tablet ve bazen bilgisayar kullanıyorum, bilgisayarı kışın değil yazın kullanıyorum.” (Ç-14, Erkek, 13)

“Bilgisayar ya da telefonum yok benim, annem telefonunu veriyor bazen.” (Ç-2, Erkek, 10)

“Şu an 10 yaşındayım, sonra doğum günü hediyem de telefon alındı. Şu an telefonum var, hattım da var. İnternet kullanıyorum. Bilgisayarım, dizüstü, bunları bana babam aldı.” (Ç-9, Kadın, 10)

“Üçü de var. Yani bana bir tane tablet küçükken alınmıştı. Sonra o tablet bozulunca yeni bir tablet alındı, sonra ben o tabletle sekiz yaşıma kadar veya dokuz yaşıma kadar oynadım.” (Ç-9, Kadın, 10)

“Tablet var ama hiç açmadım 5. sınıftan beri bozuk kullanılmıyor.” (Ç-12, Kadın, 12)

“Ama şu an tablet çalışmıyor bozuldu yapmadık daha.” (Ç-1, Erkek, 13)

“Bizde dizüstü var, benim telefonum var, tablet var ama kullanmam çok.” (Ç-16, Erkek, 12)

Günümüzde dünya çağında milyarlarca internet ve mobil cihaz kullanıcı sayısı bulunmaktadır. Dünya çapında 5,68 milyar benzersiz mobil kullanıcının olduğu ve dünya nüfusunun %70'ine tekabül ettiği ve 5,17 milyar sosyal medya kullanıcısının ise dünya nüfusunun %63,7'sine denk geldiği görülmektedir (We Are Social, 2024). Türkiye'de ise 2024 yılı ilk çeyreğinde 92.900,137 mobil cepten internet kullanıcının olduğu bu sayının her geçen gün arttığı belirtilmektedir (BTK, 2024).

UNICEF (2017) Dünya Çocuklarının Durumu-2017 raporuna göre interneti en çok kullanan grubun gençlerden oluştuğu ve genç nüfus arasında %70'lik bir oranın çevrimiçi olduğuna vurgu yapılmaktadır. Çocukların internetin olası riskleri ile karşı karşıya kaldıkları, eşit ve güvenli bir şekilde interneti kullanamadıkları belirtilerek, çocukları risklerden korunmak ve güvenli online içeriklere ulaşmalarının sağlanması gerektiğine değinilmektedir. Raporda, çocukları dijital teknolojiler karşısında güvenli hâle getirmek için politikaların geliştirilmesi ve çocukların uygun maliyetlerle, kaliteli çevrimiçi kaynaklara erişimlere katılımlarının sağlanması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Çocuk katılımcıların ikisinin telefonun olmaması, diğer katılımcıların genellikle telefon kullanması, ders çalışırken cep telefonları kullanmaları ve yarısının ders çalışma masasının olmaması bu çocukların doğru cihaz ve kullanma ortamına sahip olmadıklarını göstermektedir. Ebeveynleri, çocuklarının genellikle cep telefonu kullandıklarını ve kullanım amaçlarının ise bilgiye ulaşma, sosyal medya kullanma ve oyun oynama olduklarını açıklamışlardır.

3.3.3. Risk ve Fırsatlar

Çocuklar günümüzde teknoloji ile ileri yaşlarda tanışmaktadır. Teknoloji ve interneti en çok kullanan grubun başında çocuk ve gençler gelmekte ve özellikle çocukların gelişim süreçleri üzerinde doğru kullanılmadığı durumda bazı riskleri beraberinde getirmektedir (Goodwin, 2021). Bu noktada ebeveynlerine büyük sorumluluklar düşmektedir. İnternetin çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz bazı yönleri bulunmaktadır. Örneğin, iletişim kurma, eğitime katkı sağlama, becerilerini geliştirme vb. gibi olumlu yönleri bulunurken, oyun bağımlılığı, çocuğun cinsel istismarı, siber zorbalık, izinsiz paylaşımlar ve kişisel bilgilerin paylaşılması gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır (UNICEF, 2017). Risk ve fırsatlar alt teması altında çocukların gözünden internetin ve dijital teknolojilerin risk ve fırsatları araştırılmıştır. Çocuklar internetin ve teknolojik araçların risklerini en

çok göz bozulmaları, baş ve boyun ağrısı, bağımlılık, dolandırma, özel bilgilerin ele geçirilmesi, akademik başarının düşmesi, tehdit, şantaj, yanlış bilginin yayılması, şiddet, istenmeyen resim ve içeriklerin paylaşılması, korku, sinir ve öfkeye neden olması gibi olumsuz durumlar üzerinden açıklamışlardır. Çocuklarla yapılan görüşmede internetin olumlu ve olumsuz yönlerini açıklamada ebeveynlerine göre daha bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Ebeveynler daha çok olumsuz yönlerine vurgu yaparken çocuklar olumsuz ya da riskli yönlerinin yanında faydalı taraflarına daha çok değinmişlerdir.

“Mesele dolandırıcılık çok yaygın oldu artık. Ben hiç yaşamadım. Birisi beni aradığında, tanıımıyorsam üzerinde olası dolandırıcılık yazıyor, ben de açmıyorum. Direkt kapatıyorum veya telefonu kapatıyorum, hat meşgule atıyor direkt öyle... Mesela dolandırıcılık vakaları bu aralar çok yaşıyor. Telefonda mesela yaşlı kişiler, bunlardan haberleri olmayan birileri banka bilgilerini kolayca verebiliyorlar, dolandırıcılar alabildikleri için yaşlıları dolandırıyorlar. Bu, internetin, telefonun olumsuz yönlerine gidiyor.” (Ç-11, Erkek, 11)

“Kendini fazla kaptırınca, örnek benim bir tane kuzenim vardı. O çok oynuyordu. PUBG falan, bilgisayarda falan hep oynuyor. Kendini oyunlara çok kaptırmıştı... 1-2 yıldır mesela şu an kafası falan gidik, kimseye acımıyor artık. O kadar oynanmış ki insanlara zarar verecek kadar... Bu yüzden kuzenin bağımlı mesela.” (Ç-12, Kadın, 12)

“Yaşıtlarına uygun olmayan videoların açıkça paylaşılması... Nasıl desem böyle kötü kişiler falan, böyle şey yapabiliyor, fotoğraf alabiliyorlar ya da ne biliyim özel bilgiler falan da oluyor. Mesela derslerde falan gördüğümünden biliyorum. Çocuklarda falan öfke ve korku gibi sorunlar ortaya çıkıyor.” (Ç-6, Kadın, 12)

Aşırı sinirlenme mesela. Çok sinirlenebiliriz, çok fazla kullanırsak, biri seni böyle dürttüğünde hemen sinirlenebilirsin, ona bir şeyler diyebilirsiniz. Kızarız, neden böyle yaptın deriz. Sinir olur ve interneti kötü şekilde kullanıyorlar. Mesela çok fazla YouTuber diyim küfür, ayıptır söylemesi cinsel içerik böyle şeyler paylaştıkları için zararlı.” (Ç-11, Erkek, 11)

“Discord gibi uygulamalar, orada mesajlaşmalar falan olabilir. O uygulamayı hiç kullanmadım ama arkadaşlarımdan biliyorum. O uygulamada mesajlaşma var. Yani orada, arama ve ses vardır. Büyük ihtimalle, WhatsApp gibi bir şeymiş. Örnek Discord içinde kötü insanlar olabilir yani, kandırma amaçlı, taciz falan olabilir.” (Ç-12, Kadın, 12)

“İnternetin en olumsuz yönü, tanımadığım birisi gelip sana bir şey yazabilir. Seni tehdit edebilir. Mesela benim öyle bir olayım oldu geçen gün. Birisi bana yazmış

Instagram'da okulda tartıştığım bir kız, bir hesap açmış beni tehdit etmeye çalıştı. İşte senin görüntülerin var elimde falan filan. Bir şeyler söylüyordu, anneme söyledim kıza mesaj attı öyle korktu ve kapattı.” (Ç-13, Kadın, 12)

“Oyuna bakıyorsun, sonra dakikan dolduğunda diyorsun ki az daha oynayayım, ondan sonra o sonsuz bir döngüye devam ediyor, kısır döngüsünü oluşturuyor. Oyun ihtiyacımız tabii ki de var. Yapmamız lazım ama bir süreyle. Sonuçta hayatta yapabileceğimiz daha çok şey, daha faydalı şeyler varken, sürekli bir oyunda takılı kalmak doğru değil... Sonra derslerimiz aksıyor.” (Ç-5, Kadın, 12)

Çocuk katılımcılara internetin fırsatları sorulduğunda ise genellikle bilgiye ulaşmak, iletişim kurmak, haberleşmek, görüntülü konuşmak, araştırma yapmak, ödev yapmak, oyun oynamak, alışveriş yapmak ve eğlenmek gibi olumlu yönlerinin olduğuna vurgu yapmışlardır.

“Olumlu yönleri var internetin. Çok işimize yarıyor. Eskiden çok böyle eskiden herkes bilgi amacıyla kütüphanelere gider kitaplar okurdu ama artık şimdi bir tane yani şunun içinde telefonda yani yazıyorsun ne öğrenmek istiyorsun bir tık diye kolay çıkıyor.” (Ç-11, Erkek, 11)

“Eskiden şöyle kullanılıyormuş: Sosyal öğretmenimiz demişti, böyle eski tarihlerde bazıları, kuşları mektup gibi bir şey yazıyormuşsun, kuşlar alıp gidiyormuş. Öyle yapmışlar. Şimdi ise telefonlarımız var. Alo nasılsın diyoruz? Ben sadece WhatsApp ve Snapchat kullanıyorum. Artık öyle birbirimizle iletişim kuruyoruz.” (Ç-8, Kadın, 11)

“Mesela görüntülü konuşma, o çok güzel bir şey. Mesela telefonların üzerinde kamera var, şeyler var, o kamerayla tıpatıp yüz yüze konuşuyormuş gibi... Öyle tepki yapıyorsun, o senin telefonundan görebiliyor. Ama mesajlaşma ile yaptığında onu göremiyorsun. Mesela ses kaydı yaptığımda, o senin sesini duyuyor ama yazdığında duymuyor.” (Ç-16, Erkek, 12)

“İnternette biletler falan alabilirsin, internette oyun oynayabilirsin, internette sipariş verebilirsin. Ama ben alışveriş yapmadım, yaşıma küçük annem ya da abim sipariş veriyor. Kitaptaki testleri çözüyorum, daha sonra çözemediğim soruları kitabın üzerinde QR kod var. O kodu okutarak okuyorum ve soruları çözüyorum.” (Ç-10, Erkek, 10)

Diğer çocuk katılımcıların da açıklamaları incelendiğinde, internetin fırsatları konusunda genel olarak bilgi sahibi oldukları ancak riskleri konusunda daha fazla örnek verebildikleri görülmüştür. Fırsatlar konusundaki görüşleri genel olarak eğitim, bilgiye

ulaşmak, haberleşmek, eğlenme ve iletişim olmuştur. Ebeveynleri ile yapılan görüşmelerde, internetin zararları konusunda daha çok örnek verdikleri ancak fırsatları konusunda daha az bilgi sahibi oldukları, internetin olumlu ve olumsuz yönlerine değinirken temkinli olunması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bu noktada ebeveynlerin farkında olma rolü kapsamında dijital ebeveynlik farkındalıklarının düşük olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin, internet ve dijital teknolojilerin fırsatları konusunda daha fazla yönlendirme yapmaları gerekmektedir. Özsoy ve Atılđan (2018) alışmalarında ebeveyn ve çocukların internetin risk ve fırsatları hakkındaki düşüncelerini değerlendirmiş ve ebeveynlerin internetin risklerine daha çok değindiklerini ve fırsatları hakkında daha az bilgi sahibi oldukları sonucuna ulaşmıştır.

3.3.4. Sosyal Medya

Sosyal medya alt teması altında ocuk katılımcıların hangi sosyal medya aracını kullandıkları, kullanım amaçları ve kullanım şekilleri değerlendirilmiştir. ocuk katılımcıların sosyal medya aracı olarak en çok YouTube, WhatsApp, Instagram, Snapcaht, TikTok ve Discord kullandıkları, kullanım amaçlarının ise aile bireyleri ve arkadaşları ile iletişim olduğu görülmüştür. Sosyal medya araçlarını kullanırken, hesaplarının gizlilik durumları, kullanım sıklığı, profillerinin açık ya da kapalı olma durumları da sorulmuş ve ocuk katılımcıların sosyal medya kullanım pratikleri değerlendirilmiştir.

“Sosyal medya, mesela Google, Facebook, Instagram, Youtube, Whatsapp mesela Tiktok var... Instagram, Google, Whatsapp, Youtube kullanıyorum.” (-14, Erkek, 13)

“Ben sosyal medya olarak Youtube kullanıyorum. Bazı kişileri takip ediyorum, bazılarını takip etmiyorum. Genel olarak çok şeyi YouTube’dan izliyorum.” (-1, Erkek, 13)

“Ben Facebook kullanmıyorum, dediğim gibi sosyal medya aralarında sadece WhatsApp’ı kullanıyorum. O da her telefonda vardı. Bir de YouTube var. Çünkü diğerleri annem ve babamın gözetiminde kullandığım için yaşım daha gelmedi ve ben de bilmiyorum.” (-11, Erkek, 11)

“Sosyal medya denilince aklıma platformalar geliyor. Arkadaşlarıma konuşmak, işte Discord, Instagram ama Discord kullanıyorum sadece.” (-7, Erkek, 12)

“Instagram ve YouTube kullanıyorum, telefondan girerek kullanıyorum.” (-15, Kadın, 12)

Çocukların sosyal medya araçlarını kullanma amaçları sorulduğunda en çok bilgiye ulaşmak, aile bireyleri ve arkadaşlarıyla iletişime geçmek ve eğitim videolarını takip etmek şeklinde cevaplar alınmıştır.

“Arkadaşımla genellikle iletişim kuruyorum ama daha çok Whatsapp’ta konuşuyoruz. Sınıf kuruyoruz ve sınıfta küfür konuşulmuyor. Arkadaş çevremde genelde böyle okul birincileri oluyor. Çok güzel, tatlı arkadaşlarım var.” (Ç-11, Erkek, 11)

“Ben Snapchat kullanıyorum, arkadaşlarımla sadece Snapchat üzerinden konuşuyorum. Başka bir aracım yok. Genellikle konuşmak, sohbet etmek için birbirimizle konuşuyoruz. Arkadaşlarımla okul dersleri falan hakkında konuşuyoruz.” (Ç-4, Erkek, 13)

“Arkadaşlarımla iletişim kurmak için daha çok Snapchat kullanırım. Eskiden WhatsApp’ta arkadaşlarımla konuşuyordum ama WhatsApp’ta ses kayma, falan oluyor ya da virüs tarzı şeyler oluyor o yüzden daha çok Snapchat kullanıyorum. Daha çok arkadaşlarımla Snapchat’te okulda olan olayları konuşuyorum. Okula gitmediğim günler hakkında arkadaşlarımdan bilgi alırım ya da onlar okula gelmediği zaman onlara bilgi veririm. Dersler şöyle oldu böyle oldu, öğretmen şöyle söyledi diye. Bir de daha çok ödevleri falan soruyoruz birbirimize. Okula gitmediğimiz günler ya da bazen nöbetçi oluyoruz okulda, onu soruyoruz. Böyle birbirimizle arkadaşlarımızla konuşuyoruz. Biz buraya taşınıp geldik, İstanbul’da kalan arkadaşlarımla falan konuşuyoruz, görüntülü olarak falan.” (Ç-12, Kadın,12)

Karahisar (2014) yapmış olduğu çalışmada, görüşme yaptığı 8.sınıf öğrencilerinin büyük çoğunluğunun internet kullanma amaçları olarak sırasıyla ödev ve araştırma yapmak, oyun oynamak/müzik dinlemek/video seyretmek ve sosyal paylaşım sitelerinde gezinmek olmuştur. Bu araştırmanın bulguları da Karahisar’ın (2014) bulguları ile paralellik göstermiş ve çocukların internet kullanma amaçları çeşitlilik göstermiştir.

Çocuğun internet ortamında denetlenmesi adına dijital ebeveynlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Ebeveynlerin bu noktada kontrol ve denetim rolleri ön plana çıkmaktadır. Ebeveynlerin bu rollerinden biri de dijital teknolojileri birlikte kullanma ve çocukların sosyal medya ortamlarında takibi de önemli bir konudur. Bu noktada görüşme yapılan çocukların çok azı dijital ortamlarda ve sosyal medya mecralarında ebeveynini takip ettiği ve kendisiyle iletişime geçtiği görülmüştür. Örneğin WhatsApp üzerinden ebeveyn-çocuk iletişimi sağlanırken, çok az ebeveyn Tiktok, Discord ve Instagram gibi yerlerde çocuklarını takip etmektedir. Ya ebeveynin hesabı bulunmamakta ya da çocuk ve ebeveyn birbirini takip etmemektedir. Bu noktada çocukla doğru iletişim kurularak dijital

ortamlarda birbirini takip etme ile iletişime geçmenin önemi anlatılarak çocuğun takip edilmesi sağlanmalıdır. Böylelikle ebeveyn çocuğunu sosyal medya üzerinden de takip etmiş olacak, kimlerle arkadaş olduğunu bilecek ve içeriklerini kontrol edebilecektir. Ancak ebeveynin de bu platformları kullanabilecek düzeyde olması ve dijital ebeveynlik rollerini bilmesi gerekmektedir.

3.3.5. Dijital Oyun

Oyun canlılar dünyasında önemli bir yere sahiptir. Oyun, oyuncusuna kazandırdığı beceriler hayati öneme sahiptir. TDK (2024) oyunu, “yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence” olarak tanımlanmaktadır. Eski nesillerin oynadığı oyunlar ile günümüzün oyun türleri ve oynama biçimleri farklılık göstermektedir. Günümüzde oyun denildiğinde çocuklar açısından ilk olarak dijital oyunlar akla gelmektedir. Günümüzdeki oyunların büyük çoğunluğu dijital cihazlarla oynanan çevrim içi çevrim dışı oyunlar olarak kategorilere ayrılan dijital oyunlardır. Amerika nüfusunun %61’inin haftada en az bir saat video oyun oynadığı, video oyun onama nedenlerinin ise %68’inin zaman geçirmek/rahatlamak, %67’sinin eğlenmek ve %37’sinin zihnini canlı tutmak için bu oyunları oynamayı tercih ettiği, oyuncuların %67’sinin mobil cihazları kullanarak, %53’nün bilgisayardan, %36’sının konsollarla ve %12’sinin ise sanal gerçeklik aletleriyle oyun oynadığı sonucuna ulaşılmıştır (Entertainment Software Association, 2024). Dijital oyun alt teması altında ulaşılan bulgulara göre çocuk katılımcıların büyük çoğunluğunun cep telefonu ile oyun oynadığı, bilgisayar ve tabletlerle oynadıkları görülmüştür. Bu çalışmada yer alan çocuk katılımcıların hiçbirinin oyun konsolu ile oyun oynamadığı, oyunların çoğunlukla cep telefonundan oynandığı bunun nedeninin ise cep telefonlarının rahat taşınabilir ve her an çevrim içi ve çevrim dışı olarak erişilebilir olmasıdır. Çocuk katılımcıların en çok oynadığı oyunların başında Brawl Stars, Minecraft, Roblox, araba oyunları, PUBG, Clash Royale ve kız çocuklarının daha çok Toca Life World oynadıkları, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha çok savaş ve strateji oyunu oynadığı görülmüştür. Çocuk katılımcıların oynadıkları oyunlar ve oyun deneyimlerine yönelik bazı görüşleri aşağıda sunulmuştur.

“Brawl Stars en çok oynadığım oyun. Bunu tek başıma da oynuyorum, arkadaşlarımla da oynuyorum. Onlar evlerinde, ben de kendi evimde oyun oynayabiliyoruz, uzaktan. Oyunda yaş sınırlaması var. Oyunda, sohbeti öyle

yapıyorsun, yazabiliyorsun yani ben genelde kapatıyorum sohbeti. Diyor ki 6 yaşındasın sen konuşamazsın (yaş sınırlaması var). Konuşma mesela senin yaşına uygun değil, 20 yaşında gösteriyorsun ama oyun buna da izin vermiyor... Annem bu oyunu oynadığımı biliyor, ben günde en fazla iki saat oynuyorum, çok fazla zaman harcamıyorum ama güzel bir oyun bence” (Ç-11, Erkek, 11)

“Genellikle oyun oynuyorum, mesela bir tanesi var. Brawl Stars oynuyorum ben. Mesela internette online oyunlar da var, onları bazen oynuyorum. Bazılarını telefona indiriyorsun, bazılarını da dediğim gibi online oynuyorsun. Orada isim bile yazama gerek yok. Orada direkt sitenin ismini yazıyorsun, oraya giriş yapıyorsun, oyunlar çıkıyor. Sonra bazıları işte bazen yüklemeli oluyor. Brawl Stars böyle bir savaş oyunu gibi bir şey. Savaşyorsun ve kazandığında nasıl desem? Böyle bir ödül alıyorsun. Onun dışında böyle ödülün yanında böyle sana para da veriyor, onla gidip karakter falan alabiliyorsun ya da kostüm alabiliyorsun. Karakterlerin kostümleri var öyle yani. Hem tek başına oynayabiliyorsun hem de arkadaşlarınla oynayabiliyorsun. Yani yakın arkadaşım ile eşli olarak oynadım. Sohbet kısmı var ama sesimiz gitmiyor, biz sadece klavyeden yazıyoruz. Ortaokulda neredeyse herkes bu oyunu oynuyor (gülerek).” (Ç-6, Kadın, 12)

Katılımcılardan (Ç-11, Erkek, 11) Brawl Stars oyununu hem tek başına hem de arkadaşları ile oynadığını, uzaktan da olsa birbirleriyle oyunun oynayabildiklerini, oyunda yaş sınırlaması olduğunu, sohbet kısmının olduğunu, sohbet kısmını genellikle kapalı olduğunu, annesinin bu oyunu oynadığını bildiğini ve günlük en fazla iki saat oyun oynadığını belirtmiştir. Katılımcı (Ç-6, Kadın, 12) ise dijital oyun oynadığını, genellikle Brawl Stars oyununu oynadığını, oyunu telefona yükleyebildiğini ya da direk oyunun sitesinden oynadığını, oyunun savaş oyunu olduğunu, oyunda ilerlediğinde bazı ödüller alındığını, arkadaşlarıyla bu oyunu oynadığını, sohbet kısmını kullanmadığını, ortaokul çağında bulunan neredeyse herkesin bu oyunu oynadığını, günde 1,5-2 saat bu oyunu oynadığını belirtmiştir. Her iki katılımcı da oyunların içeriklerinde şiddet, küfür, hakaret olmadığını, oyunda filtreleme yönteminin olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcılardan (Ç-7, Erkek, 12) ise Minecraft isimli oyunda chat bölümünde bir oyuncu tarafından tehdit edildiğini belirterek oyun deneyimini şu şekilde açıklamıştır:

“Yani tehdit edildim ama umursamadım. Çünkü bir şey yapamazdı. Mesela bir oyunda adam bana dedi ki işte aileni bulurum, falan öyle şeyler dedi. Oyunda işte özelden bana yazdı, dedi aileni bulurum... Oyunun Chat bölümünde, Minecraft diye bir oyun. Yani iyi bir oyun aslında, hayatta kalıyorsun işte sonra birileriyle

savaşıyorsun, ev yapıyorsun, maden yapıyorsun. Ama işte bazıları öyle yapabiliyor, umursamamak lazım bulamazlar. Minecraft, kılıç, balta var işte. Odun toplamak için, kazma var, sonra maden yapmak için. Balta ile birini vurabiliyorum. Zombi geliyor mesela vurabiliyorsun, gerçekçi değil zaten. Beni olumsuz etkilemez bu oyun. Beni tehdit eden adama hiçbir şey demedim. Oyundaki karakterim var işte. Onunla savaştığımız için ben de onu yendim, herhâlde o da onun için beni tehdit etti. Dedi ki aileni bulurum senin işte, rahat yok işte, arkadaşşıma söyleyeceğim şimdi onunla seni bulurum dedi... Yani genelde oyunu büyükler oynuyor. O beni korkutmak için böyle söyledi... Ben günde 7-8 saat oyun oynarım” (Ç-7, Erkek, 12)

İnterneti günde dört saatin üzerinde kullananlar aşırı kullanım grubunda yer alırken, internet kullanmadıkları zaman fiziksel ve duygusal yoksunluk çekenler ise bağımlı grubunda yer alırlar (Uyan, 2021, s. 37). Aşırı internet ve ekran kullanımı çocuklarda huzursuzluk, sinir, depresif davranma, iştahsızlık, uyku problemi vb. bazı davranışların oluşmasına neden olur (Sayar ve Benli, 2020). Young (1996), internetin aşırı kullanımı sonucunda, sosyal çevre, iş, eğitim veya kariyerle ilgili sorunların ortaya çıktığını belirtmektedir. İnternete olan bağlılığı saklamak için aile, terapist ya da başkalarına yalan söyleme ve interneti sorunlardan veya duygulanım değişikliklerden kaçınmanın bir yolu olarak görülmesini internet bağımlılığının göstergesi olarak saymaktadır. Katılımcı (Ç-7, Erkek, 12) günde sadece dijital oyunlarda 8 saat geçirdiğini belirtmiştir. Çocuk katılımcının (Ç-7, Erkek, 12) babası (E-7, Erkek, 47) oğlu için şu açıklamayı yapmıştır: “Çocuğum çok kullanıyor, bazen 13 saat, bazen 12 saat bazen de 14 saat kullanıyor. Hafta içerisinde de 8 saat. Çocuğum için büyük risk engel olamıyoruz işte. Elimizden geldiği kadar almaya çalışıyoruz ama engel olamıyoruz.” Katılımcının (E-7, Erkek, 47) belirttiği gibi çocuğun aşırı kullanım gösterdiği ve bağımlılık seviyesinde olduğu görülmektedir. (Ç-7, Erkek, 12) ayrıca eğitim ve okul hayatıyla ilgili olumsuz şeylerden söylemiştir.

“Devamsızlık yapıyorum bu sene 11 gün devamsızlık yapıyorum.... Bilmiyorum sıkılıyorum okuldan, okuldan sıkılıyorum. Okulu sevmiyorum. Ödev bazen yapıyorum bazen sıkılınca yapmıyorum. Yapmayınca bir şey olmuyor. Yapmayınca hoca eksi veriyor. Matematik zor mesela.” (Ç-7, Erkek, 12)

Araştırmacı: “Eğitim neden sana zor geliyor?”

“Çok gereksiz bilgiyi dolduruyorlar yani beynimize, hayatımızda kullanmayacağımız bilgiyi dolduruyorlar. Yüzde doksanı gereksiz. Gereksiz bilgiler beni okuldan soğuttu.” (Ç-7, Erkek, 12)

Yapılan araştırmalar; sorunlu internet kullanımı olan gençlerin interneti çoğunlukla sohbet etmek, oyun oynamak, dizi ve film izlemek için kullandığı buna karşın, interneti problemli kullanmayanların ise daha çok bilgi edinmek, haber almak, alışveriş yapmak gibi amaçlar için kullandıklarını ortaya koymaktadır. Bireyin özgüven eksikliği gibi nedenlerden dolayı internete yönelmesi internet bağımlılığına yöneltten etkenler arasındadır. Bağımlılıkta bir maddeye ya da davranışa yönelim vardır. Örneğin heyecan vermeyen derslere odaklanmak, ev ödevlerini yapmak ve her gün kalkıp okula gitmek zor gelebilir. Buna karşılık sürekli çocukların elinin altında bulunan teknolojik cihazlar istedikleri zaman beynin haz hormonu olan dopamini üretebilmektedir. İnsan beyni uzun süre çalışıp bir ödül almak yerine sık sık ve kolay ödüller almayı tercih eder. Bu noktada teknolojinin cazibesine daha kolay kapılabilmektedir (Sayar ve Benli, 2020).

Katılımcı (Ç-7, Erkek, 12) çok fazla dijital oyun ve internet kullanmakta, okula gitmeyi sevmemekte, gereksiz bilgilerin kendisini okuldan soğuttuğunu, ödev yapmanın bazen sıkıcı geldiğini ve sıkılınca ödevlerini yapmadığını, oyun ortamında kendisinin zorbalığa maruz kaldığını ancak bu durumu çok önemsemediğini belirtmiştir. Dijital oyun piyasası dünya çapında büyük bir sermaye hâline gelmiş ve oyun tasarımında oyuncularının ilgisini çekecek düzeyde yapıldıkları bilinmektedir. İnternet bağımlılığını tanımlamak için sadece ekran başında geçen süreyi kriter olarak almak sorunu çözmeyecektir. Bağımlılık gibi davranışlar pek çok faktörün birleşmesiyle oluşur. Problemli internet kullanımı konusunda çocuklara yardımcı olmak için ilişkilerin kuvvetli olması, ortak bir dil kullanılması ve onları anlamak gerekmektedir (Sayar ve Benli, 2020).

3.3.6. Baş Etme Stratejisi

Bu alt tema altında çocukların dijital oyun, internet, sosyal medya gibi mecralarda karşılaşacağı herhangi bir olumsuz durumda baş etme stratejilerinin ne olacağı üzerinde durulmuştur. Katılımcı çocukların büyük çoğunluğu internet ortamında bir problem ile karşılaşsam ilk olarak ebeveynime söylerim, ilk önce engellerim, abime söylerim, hesap/oyun/uygulama ise silerim, ebeveynime söylemem, şikâyet ederim, susarım gibi yolları deneyeceklerini belirtmişlerdir. Çocukların olumsuz bir durum ile karşılaşmaları hâlinde ilk olarak ebeveynlerine başvuru yapacaklarını belirtmeleri olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Çocuğunun internet ortamında karşılaşacağı riskleri ve bu risklerin yaşanması hâlinde nasıl bir adım atılacağını bilen dijital

ebeveynler, çocuklarına hem yardımcı olabilecekler hem de çocuklarının gözünde güvenecekleri kişi konumuna geleceklerdir. Bir sorun karşısında yalnız olmadıklarını çocuklarına hissedebileceklerdir. Çocuk katılımcıların bir sorun ile karşılaştıklarında baş etme stratejileri şu şekilde açıklanmıştır:

“Anneme ve babama gider söylerim, şu kişi beni mesela şu platformda rahatsız ediyor diye. Söylerim yani onların haberinin olması gerekiyor.” (Ç-14, Erkek, 13)

“Hesabı özele almak, aileden birilerinin de beni takip etmesi beni rahatlatıyor.” (Ç-16, Erkek, 12)

“Kötü bir şey görürsem anneme söylerim, annemden yardım isterim. Mesela anne birisi sürekli birisi bana mesaj atıyor. Anne telefonda sürekli böyle bir şey görüyorum yardım eder misin? Falan derim. Çünkü annemiz bizden daha bilgili, onun için annemizse söylememiz gerekiyor.” (Ç-10, Erkek, 10)

“Gidip hemen anneme söylerim, olumsuz bir durumla karşı karşıya kalırsam. Çözebileceğim bir konuysa, kendim çözerim ama eğer çözebileceğim bir konu değil ise gider hemen aileme söylerim. Başka belki hemen engellerim direkt.” (Ç-13, Kadın, 12)

“Anneme anlatırım yani bütün durumu anlatırım, yani gösteririm. Mesela birisi beni tehdit ettiğinde giderim hemen anneme söylerim.” (Ç-9, Kadın, 10)

“Bir sorun olursa anneme söylerim, babama söylerim. Genelde annem bana bir şey söylerdi, “söz gümüşse sükût altındır” diye. Ya annemden yardım alırım ya da hiç cevap vermem, söyledığım gibi. Ekran görüntüsü alınır mesela konuşma çok uzadı seni dava mı etti? Hemen çıkartırsın ekran görüntüsü... Telefon bilgilerini mi temizledi? Alırsın SS’ni (Screen Shot) gösterirsin yani ekran görüntüsünü gösterirsin.” (Ç-11, Erkek, 11)

İnternet ortamında siber zorbalığa maruz kalma bireysel olaylarla mücadele etmeye indirgenemez. Ekolojik Sistemler Kuramı’na göre bireyin etkileşimde bulunduğu tüm ekosistem dikkate alınmadan bireyin gelişimi ve davranışları hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi olunamaz. Bu durumda da bireyin zorbalık deneyimleri sırasında dâhil oldukları farklı etkileşimlerin dikkate alınması gerekmektedir. Siber zorbalık ya da kurbanlık deneyimlerine bakıldığında ekolojik sistem içerisinde geliştiği, engelleme ve müdahale boyutunda bu sistemin alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Siber zorbalık genellikle bireysel özelliklere, mikrosistem ve egzosisteme ait olgular içermektedir. Bu kapsamda siber zorbalıkla mücadelede, bireysel özellikler, okul-aile gibi mikro sistemle ilgili olan kavramlar, medya ve yakın komşu çevresi gibi bireyin yakınındaki çevresel

özelliklerin dikkate alınması gerekmektedir (Campbell ve Akbulut, 2022). Bu noktada siber zorbalık ya da internet ortamının diğer zorluklarına karşı çocukların korunması kokasında çocuk ve aile ve okul gibi mikrosistemlerin yanında, toplum, medya, hukuk gibi egzosistemlerin de mücadelede dikkate alınması gerekmektedir. Ersoy ve Yılmaz'ın (2015) çalışmasında çocukların olumsuz bir durum ile karşılaşmaları halinde genel olarak öğretmenime söylerim şeklinde beyanda bulundukları görülmüştür. Ancak bu çalışmalarda internet ortamında bir sorun ile karşılaştığında öğretmenime söylerim şeklinde herhangi bir veriye ulaşılmamıştır.

3.3.7. Güvenlik Hissi

Güvenlik hissi alt temasında çocuğun internet ve dijital teknolojilerini kullanırken kendisini nasıl hissettiği? Bu ortamları güvenli buluyor mu? Soruları çerçevesinde ne hissettikleri öğrenmeye çalışılmıştır. Çocuklardan bazıları internet teknolojilerini kullanırken kendimi güvende hissederim, bazen hissederim bazen hissetmem ve hissetmem şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

“İnternet bazen kötü olabiliyor mesela. Oynadığım bir oyun vardı eskiden. Onun içine giriyordum saçma saçma konuşmalar vardı. Anlamıyordum bazen ne konuştuklarını, eskiden herhangi bir oyun işte, ismini unuttum. İşte oyunu yükledim, bir şey olmaz diye anlamıyordum pek. Girdim ona zaten o zaman annemin telefonuydu, girdim ona baktım oyunları inceliyordum. Annem de izin vermişti telefonuyla oynamaya. Baktım, bir baktım garip garip şeyler konuşuyorlar. Ara beni mara beni diye bir şey konuşuyorlardı. Ben de anneme söyledim. Annem de dedi ki o oyunu sil güvenli değil dedi, ben de sildim. Onun için bazen güvenli olmayabilir.”

(Ç-8, Kadın, 11)

Katılımcı (Ç-8, Kadın, 11) dijital bir oyunda kendisinin konuşulanlardan rahatsız olduğunu, bu durumu annesine anlattığını ve annesinin yönlendirmesi üzerine oyunu telefonundan sildiğini belirtmiştir. Yaşamış olduğu bir deneyim üzerinden internet ortamının güvenli olmadığını açıklamaktadır. Ancak bu yaş grubunun bir olumsuz durum yaşadktan sonra riskleri öğrenmesi yerine, önceden bazı risklerin farkında olması gerekmektedir. Hem çocuğun hem de ebeveynlerin bu noktada bilgi sahibi olması hem de eğitim alması önemlidir.

“Snapchat'te mesela konum açma var ama ben konum açmayı kapatıyorum. Eğer konum açık olsaydı yani bir şekilde, yani reddetme, kabul etme modu olmasaydı

kendime güvende hissetmezdim ve kullanmazdım uygulamayı. Silerdim, kardeşimle oyun oynarken kendimi rahat ve güvende hissederim ama başkaları ile oynarken kendime güvende hissetmem. Çünkü yabancı kişileri tanımıyorum, birileri bize zarar verebilir bilgilerimizi çalabilir. Yani bu noktada da aslında biraz çekiniyorum.” (Ç-12, Kadın, 12)

“Yani niye çünkü biliyorum elbette böyle yapmadığım bir yerde bir açığım var, vardır elbet biliyorum. Bu acaba ne? Virüs mü kapacak? Hacklenecek miyim? Mesela şey hacklediler Juventus’un bir tane hesabını. Bir tane Instagram hesabı mı? Youtube hesabı mı? Bilmiyorum. Türk bir tane kullanıcı tarafından hacklendi. Arda Güler’i daha Juventus’a gitmeden Juventus’ta gibi gösterdiler, hackleniyor mesela. Bak koskoca Juventus futbol kulübü, adamlar bilmem ne kadar büyük bir futbol kulübü... YouTube ya da Brawl Stars’a giriyorum ya böyle biri bana buradan bir şey yaparsa? Bir yerde açık varsa? Yani onun için kaygılıyım. Telefonda, internette her şeyin kapalı olduğunu düşünürsün ama illa bir yerde bir açıklık vardır diye düşünüyorum. Bilgi kaçağı verip mesela doğum tarihinden hangi saatte doğduğuna kadar ayak numarana kadar yani açık verirsene her şey elde alınabilir. Güvenli ortamlar değil, yani internet biz kendimizi hemencik, kendimizi başkalarına tanıtarak... İnternet o kadar fazla gelişmiş ki bir de kendimizi internette yani bize montaj yaparak bizi kötü gösterebilirler. Bu yüzden internette kendimi güvende hissetmiyorum.” (Ç-10, Erkek, 10)

Katılımcı (Ç-10, Erkek, 10) ile yapılan görüşmede ebeveyniyle iletişiminin iyi olduğu, bilimsel konulara meraklı olduğu, annesinin dijital ebeveynlik rollerine uygun yönlendirmeler yaptığı ve çocuğuyla iyi zaman geçirdiği gözlemlenmiştir. Bu kapsamda aile içi ilişkilerinin güçlü olması ve çocuğun internet ortamında doğru yönlendirilmesi neticesinde çocukta eleştirel okuma alışkanlığı kazandırmıştır. İnternetin risk ve fırsatları hakkında bilgisinin olduğu ancak vermiş olduğu örnekler üzerinden kendisini güvende hissetmediğini belirtmiştir.

“Kullanabiliyorum, bir risk olmadı, zaten hesabım annem ve babam denetliyorlar, Gmail onlar adına hesapla giriyorum kendimi güvende hissediyorum.” (Ç-14, Erkek, 13)

Çocukların internet ortamının olası risklerini bilmeleri, yapıp ettikleri hakkında acaba? Sorusunu kendilerine sormaları, risklerden korunmaları açısından olumlu bir yaklaşımdır. Katılımcı (Ç-14, Erkek, 13)’ün annem ve babam hesabımı denetliyor bu nedenle kendimi güvende hissediyorum açıklaması, anne ve babasının kendisine bu noktada güven vererek hesaplarını denetlediklerini göstermektedir. Çocuğun aile bireylerine güvenmesi, şimdiye

kadar bir risk yaşamaması ve ebeveynlerinin kendisini koruduğunu hissetmesi olumlu internet kullanmasına kendisini yönlendirecektir.

3.3.8. Ebeveynle İletişim

Ebeveynle iletişim alt teması altında, çocuğun internet ve dijital teknolojileri kullanırken ebeveyninin kendisiyle iletişim kurması hâlinde nasıl tepki verdiği, iletişimlerinin nasıl olduğu, sürekli ekran başında duyarsız mı davrandığı yoksa ebeveyniyle iletişime mi geçtiği değerlendirilmiştir. Çocuk katılımcılardan 12 tanesi ebeveynim bana bir şey sorduğunda ya bir şey talep ettiğinde oyun oynarken ya da sosyal medya kullanırken ebeveyniyle ilgilendiğini, 3'ü oyunum bitsin sonra cevap veririm, 3'ü bazen cevap veririm duruma göre değişir diye açıklamalarda bulunmuştur.

“Ben telefona bakarken annem bir şey sorarsa güzel cevap veririm. Ama oyun ortasında annem bana bir şey söylerse anne oyun oynuyorum, oyun bitsin sonra bakarım diyorum. Annem kızıyor diyor sen çok oyun oynuyorsun. Oyun bitince annemin dediği şeye bakarım.” (Ç-3, Kadın, 11)

“Babam bir şey dediğinde tamam diyorum ama yapmıyorum.” (Ç-7, Erkek, 12)

“Annemi dinlerim, bırakırım telefonu, çünkü hayatta hiçbir şey geri alamazsın ama telefonlarda falan alabilirsin, annemi dinlemem gerekiyor annemiz sonuçta.” (Ç-10, Erkek, 10)

“Yarın da oynayabilirim, oyun her zaman var, yani oyunu bırakıp göz teması kurabilmek önemli, yani bir daha senle güzel iletişim kurmaz, ben eve geldiğimde annem elinde telefon varsa benle ilgileniyor,” (Ç-11, Erkek, 11)

“İki gün önce annem telefonla oynarken beni çağırdı. Hemen gittim yanına. Hatta gerekirse telefonumu kapatıp annemin yanına giderim. Annemin yanında çok telefon kullanmam. Anneme, efendim derim önce annemin dediğini yaparım.” (Ç-12, Kadın, 12)

“Mesela geçen gün oyunda oynuyordum. Annem beni çağırdı. Oyunu bırakıp annemin yanına gittim, kupayı kaybettim en fazla ne olacak ki?” (Ç-4, Erkek, 13)

“Mesela annem bana yardım eder misin? Diyor. Tablet ya da telefonu bırakıyorum, işte yardıma gidiyorum. Annem ya da babam bir şey söylediğinde yapmaya çalışırım. Onların bir şey demesini önemsiyorum. Oyun her zaman oynanır ama onların bir şey demesi daha önemli benim için. Mesela telefonu alıyorum, kullanma sürem dolunca onlar da kitap alır, sen de okur musun? Diyorlar. Tamam diyorum ben de telefonu bırakıp okumaya başlıyorum.” (Ç-14, Erkek, 13)

“Annemle ilgilenirim tabii, hemen oyunu bırakırım, kapatırım kenara koyarım. Annemin dediğini yaparım, sonra alıp elime oynarım. Zaten kısıtlı bir sürem olduğu için çok oynayamıyorum, az oynuyorum... Annem bizimle iletişim kurar, zaten biz genellikle hafta sonları marketten bir şeyler alırız. Otururuz, burada film açarız film izleriz. Hep birlikte, herkes telefonu buraya koyar, sessize alır, ailecek böyle otururuz güzelce film izleriz. Annem geldiğinde telefonu bırakırım, onunla ilgilenirim. Zaten annem telefonu bırak deyince ben hemen telefonu bırakırım. Zaten siz gittikten sonra ben ders çalışacağım, kitap okuyacağız. Annemden süre istersem telefonla oynayacağım.” (Ç-8, Kadın, 11)

Aile içi iletişim, eşlerin birbirleriyle, annenin çocuğuyla/çocuklarıyla, babanın çocuğuyla/çocuklarıyla, çocuğun anne ve babasıyla ve kardeşleri ile kurduğu iletişim olarak değerlendirilmekte ve aile içi iletişimin çocuğun kişiliğinin gelişiminde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ebeveynlerin tutumları, aile içi iletişimde etkilidir. Demokratik ailede ebeveyn çocuğa yol gösterir, çocuk tüm yönleri ile kabul edilir, alacağı kararlar konusunda serbest bırakılır. Kurallar ve sınırlar herkes için hep birlikte alınır ve alınan sınırlar içinde çocuk özgürdür. Ancak alınan karar ve çizilen sınırların mantıklı açıklaması yapılır. Etkili aile içi iletişim için ebeveynlerin kontrolcü bir tavır yerine, çocukla yapılan iletişim ortamının rahatlatıcı ve iletişim dilinin ise sevgi dolu olması gerekmektedir. Çocuğun probleminin çözümünde etkili dinleme önemlidir. Bir kişiyi dinlemek ona değer verildiğinin göstergesidir. Çocukla konuşurken onun anlayabileceği, sözcük ve cümlelerin kurulması, göz kontağının kurulması ve çocuğa uygun mesafeden konuşulması gerekmektedir (Şahin ve Aral, 2012).

Ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kurarken kullanmış oldukları emir cümleleri, emir komuta zincirine uymakta güçlük çeken çocuğu itaatsizliğe sevk eder ve bu durum sorumsuzluğu ve otoritesizliği beraberinde getirir. Otorite ve otoriterlik farklı şeylerdir. Otorite; çocuğun sorumluluk yüklenmesini ve disiplin kazanmasını sağlarken, otoriterlik ise çocuğu baskı altına alan gereksiz emirleri kapsamaktadır (Yıldırım ve Yıldırım, 2011). Ebeveynlerin çocuklarını dengeli ve sağlıklı yetiştirmeleri için onlarla iyi bir iletişim kurmaları ve ebeveynlik rollerini iyi bir şekilde yerine getirmeleri gerektirmektedir. Yukarda çocukların büyük çoğunluğunun teknolojik araç, internet ve sosyal medya ve dijital oyun oynarken ebeveynlerinin kendileriyle iletişime geçmesi üzerine telefonu bırakırım, oyunu kapatırım, annem ya da ebeveynim benim için önemli, oyun daha sonra da oynanabilir şeklinde açıklamaları, ebeveynleriyle olan iletişimlerinin güçlü olduğunu

göstermektedir. Bu çocukların ebeveynleriyle de yapılan görüşmelerde internet ve teknolojik araç kullanırken çocuğum benimle iletişime geçerse önceliğim çocuğum olur şeklinde cevaplar verilmiştir. Çocuklarıyla iletişimleri kısmen zayıf olan ebeveynlerin çocuklarının ise ebeveynim benimle iletişime geçince, oyunumun bitmesini beklerim, ebeveynim bir şey istediğinde tamam deyip yapmadığını ifade etmişlerdir.

3.3.9. Eğitim ve İnternet

Bu alt tema altında, çocukların eğitim gördükleri okullarda teknoloji ve internetin imkânlarından faydalanıp, faydalanmadıkları ya da okullarda internet ve teknoloji adına neleri kullandıkları ve internetin eğitim süreçleri üzerinde ne kadar etkili olduğu araştırılmıştır. Katılımcı çocukların tamamı, okullarda teknoloji adına verdikleri ilk örnek akıllı tahta olmuştur. İnternet ve teknoloji adına ilişkili diğer açıklamaları ise bilişim sınıfları ve bilişim teknolojileri ve yazılım dersi olmuştur.

İnternet ve teknolojinin eğitim ortamına girmesiyle birlikte özellikle son 20 yıldır internet ve teknolojinin eğitimi nasıl etkilediği tartışma konusu olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), okulları bilgisayar, akıllı tahta ve projeksiyon gibi internetle çalışabilen pek çok cihazla donattı. Ayrıca MEB'e bağlı özel eğitim kurumları, eğitimde kaliteyi okullarındaki akıllı tahta sayısı ve tablet bilgisayar dağıtımıyla ilişkilendirdi. İnternet ve teknoloji, okul öncesinden üniversiteye kadar eğitimin her aşamasında yerini aldı. Bu noktada tekrar sorulması gereken soru: Çocuklar daha mı iyi öğreniyor? Çocuk ve gençler daha fazla proje üretiyor mu? Daha bilimsel ve yaratıcı düşünebiliyorlar mı? Gibi soruların yanıtlarının bulunması eğitim ve internet ilişkisinin ortaya konulmasında yardımcı olacaktır (Arıcak, 2015, s. 49-51). Çocukların okullarda internet ve teknoloji adına neleri kullandıkları ve internetin eğitim süreçleri üzerindeki anlamaya yönelik verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur.

“Evet, işte akıllı tahtamız var. Bilgisayarlar var, bilgisayar sınıfı var. Akıllı tahtada kitapları takip ediyoruz, e-uygulamalar var onlara bakıyoruz. Bazen soru çözümü yapıyoruz, ders gösteriliyor, film izliyoruz bazen. Dersler canlı canlı anlatılıyor, dokunmatik bir tahta, internete giriliyor yani. Ben akıllı tahtanın olmasını seviyorum.” (Ç-14, Erkek, 13)

“Akıllı tahtamız var işte. Tebeşirle yazıyorlarmış eskiden, sizin zamanınızda yeşil tahtalar varmış. Ona yazıyormuşsunuz. Sonra bugün artık akıllı tahta gelmiş. Akıllı tahtada bazı hocalarımız, sınıf öğretmenimiz ya da fen hocası bize oyun açıyor, fenle

alakalı, orada bizim mutluluğumuz oluyor (yaptıkları şeyden mutlu olduğu). Mesela oradan Türkçe öğretmenimiz, bize yazı yazmamız için bir uygulama var, o uygulamaya tıklıyor. Yazı sayfası çıkıyor ya da etkinlik yapmak onları tıklayarak etkinlik ya da şey yapıyoruz yazı yazıyoruz.” (Ç-8, Kadın, 11)

“Evet faydalaniyorum. Yani mesela evet, tahtaya falan mesela eskiden şey vardı, yukarıya takılan nasıl desem hani projeksiyon... Ama şimdi yeni tahta var. Hem yazı yazabiliyorsun hem de ekranda görüntü var. Bu güzel bir şey.” (Ç-6, Kadın, 12)

“Okulda ilk olarak akıllı tahta var artık, her sınıfta var şimdi dersler orada işleniyor. Güzel yani derslerin akıllı tahtadan gösterilmesi, daha öğretici oluyor böyle. Öğretmen, internete bağlanıyor, açıyor konuları anlatıyor. Kitapları da oradan açabiliyor.” (Ç-2, Erkek, 10)

Katılımcılardan (Ç-14, Erkek, 13), (Ç-6, Kadın, 12), (Ç-8, Kadın, 11) ve (Ç-2, Erkek, 10) akıllı tahtanın olmasını olumlu olarak değerlendirmişlerdir. İnternete bağlanıyor olması, çeşitli etkinliklerin yapılıyor olması, eğitim materyallerinin hem görsel hem de hızlı erişebilir olması öğrenciler için olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir. Tüm öğrenciler okullarında akıllı tahtanın olduğunu ve 3 öğrenci dışında, akıllı tahtanın eğitim ve öğretim üzerinde olumlu etkilerinin olduğuna değinmişlerdir. Katılımcı (Ç-5, Kadın, 10) ise akıllı tahtayı çok faydalı görmediğini, 40 dakika boyunca teknolojik alete baktıklarını, tüm ders boyunca bu tahtanın kullanıldığını bu nedenle olumlu bakmadığını ifade etmiştir.

“Akıllı tahtamız var, bir de bilgisayar sınıfı var. Akıllı tahtanın hiçbir faydası yok. Çünkü yani zaten ders 40 dakika ve 40 dakika o teknolojik şeye bağlı kalıyorsun. Tamam, iyi bir şey işliyorsun ama gerektiğinden fazla... Mesela matematik dersinde akıllı tahtayı gerektiğinden fazla kullanıyoruz. Çünkü sürekli bir video ve 40 dakika buna takılı kalıyorsun. 40 dakika teknolojik alete bakıyorsun.” (Ç-5, Kadın, 10)

Çocukların bilişim sınıflarında bilgisayar kullanımı ve internet hakkında bilgiler öğrendikleri, iki öğrenci bir bilgisayarı kullanacak şekilde derse katılım sağladıkları, araştırma ve bilgisayar hakkında bilgi edindikleri, kurumsal internet üzerinden internete bağlandıkları erişimin kısıtlı olduğunu ve yazı yazdıklarını belirtmişlerdir.

“Bir de bizim bu sene bilişim dersimiz var. Bilişim dersinde de bilgisayar sınıfı var. Oradan da bilgisayarlar var. İkili oturuyoruz ve oradan bilgisayar öğretiyor öğretmen... Sadece okulun interneti öyle, girilmiyor her yere yan.” (Ç-2, Erkek, 10)

“Bilgisayar sınıfında bilgisayar hocası bilgisayar ve araştırma yapmayı öğretiyor.” (Ç-14, Erkek, 13)

“Bir de bilişim atölyesi var. Bir tane kız var yanımda, onunla oturuyorum bilişim şeylerinde. Onla çok bir şey öğrendiğimizi çok zannetmiyorum. Çünkü ya hoca serbest bırakıyor ya yazı yazıyoruz. Bazen başka bir şey anlatıyor bilişimle alakalı.” (Ç-8, Kadın, 11)

“Altıncı sınıftayken, bilişim dersi vardı bizde. Orada sınıflar vardı. Tabii okulun bilgisayarı olduğu için orada her şey kısıntılıydı. Ben orada çizgi film tarzı şeyler izlerdim.” (Ç-12, Kadın, 12)

“Bilişim dersinde falan 6.sınıftayken bilişim dersi görüyorduk. O zaman şey bizim okulun alt katında bilgisayar şeyi böyle bilgisayar sınıfı vardı. İkili grup oluyorduk ve herkes bir bilgisayar kullanıyordu. MEB’in sanırım erişim engeli vardı mesela, oyun falan açamıyorsun. Yani evet, okulda böyle bir dersin olması bana faydası oldu. Word’de yazı yazabiliyorum.” (Ç-16, Erkek, 12)

İnternetin çocuk katılımcıların eğitim süreçleri üzerinde ne kadar etkili olduğuna yönelik ulaşılan bulgular aşağıda sunulmuştur. Çocuklar genellikle internetin eğitimleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, sınavlarına çalıştıklarını, ödevlerini yaptıklarını, projelerini yaptıklarını belirtmişlerdir. Çocukların okul sonrası ödev ve derslerini takip etmeleri, eğitimin evlerinde ve teknolojik cihazlarında devam ettiğini göstermektedir. Bazı çocuk katılımcılar derslerini aile ve öğretmen tavsiyesi üzerine Google, Youtube ve bazı eğitim platformlarında takip ettiklerini ifade etmişleridir.

“İnternetin eğitim için olumlu katkısı var. Çünkü bir şeyler öğreniyoruz. Onun sayesinde mesela sınavımız var, oradan açıyoruz. Araştırma ödevi yapıyoruz, telefonu alıp araştırma ödevi yapıyoruz yani. Google yazıp bakıyoruz. Öğretmen mesela bir ödev vermişti. Göl, ova, şey işte beşerî ve doğal unsurlar. Ben de Google’a Kocaeli’deki gölleri dedim. Göllere baktım ve daha da bakacağım mesela o ödevim daha bitmedi. Bazen hocalarım ben dördüncü sınıftayken falan, M. hocamız vardı. O bize bir sürü araştırma ödevi verirdi. Öğrenelim bir şeyleri, bulalım, diye onları yapardım. Bir keresinde fen hocamız bize demişti ki yıldız-ay-güneşten başka, en büyük yıldızı araştırın, getirin demişti. Telefonum orada işe yaradı. Aldım, araştırdım ve bitirdim. İnternette bulduğumuz bilgilerin hepsinin doğru olduğuna emin değilim. Yani doğru olmuyor ama araştırma için doğru olabilir.” (Ç-8, Kadın, 11)

“Bence gayet internet iyi. Bazen, bazı şeyleri anlamıyorsun derste, anlamadığın dersleri araştırma yaparak öğrenebiliyorsun. Soru çözebiliyorsun, güzel eğitimler var onun için benim eğitime olumlu etkisi var. Dersleri annem, babam ve öğretmenlerim bana öneriyor, Youtube’dan Tonguç’u, Yazılı Hocam’ı takip ediyorum. Konu anlatım videoları falan var.” (Ç-14, Erkek, 13)

“Teknolojinin eğitimle kullanılması çok güzel bir şey aslında. Ama doğru kullanırsak. Örnek; bazen hocalardan bir şey anlamıyorum, Hocalar falan anlatamıyor, hasta oluyor, derse gelmiyor ya da ben gitmiyorum okula internetten bakıyorum anlatımlarına. İnternet olmasaydı mesela hem derslerimi çalışırdım hem çalışmazdım. Orta derecede yani, %60 falan internet etkili eğitimimde ama olmasaydı da yine de ben ders çalışırdım.” (Ç-12, Kadın, 12)

“İnternet benim eğitim hayatım üzerinde etkili. Her şeyi internetten bulabiliyoruz. Bilgiye ulaşabiliyoruz, YouTube'dan takip edebiliyoruz, kitaplardan çözemediğimiz soruları QR kod ile okutup bakabiliyoruz. İnternet güzel yani, eğitim için güzel derslerden falan faydalanabiliyoruz. Zorlandığım zamanlar araştırmamı internetten yapabiliyorum.” (Ç-15, Kadın, 12)

Günümüzde pek çok ülkenin ulusal eğitim hedeflerine bakıldığında; bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden sağlıklı bireyler yetiştirmek için ortak hedeflerinin olduğu görülmektedir. Teknoloji eğer bu amaçlara uygun kullanılırsa olumlu bir etki yaratacaktır. Ancak bireyin gelişim sürecini engelleyip bir katkı sunmuyorsa sırf gösteriş amacıyla kullanılmamalıdır. Eğitimde önemli olan çok fazla bilgiye sahip olmak değil sahip olunan bilgileri doğru analiz edip, sentezlemek ve problemleri çözebilme kabiliyetine sahip olabilmektir (Arıcak, 2015). İnternet ortamında sınırsızca bilgi bulunmaktadır. Hem eğitim kurumlarının hem de ebeveynlerin çocuklara doğru bilgiye ulaşım, üretim ve tüketim boyutunda rehberlik sağlamaları gerekmektedir. Çünkü bu bilgilerin doğruluğu, kaynağı ve güvenilirliği de önemli bir meseledir. Bu açıdan çocuklara doğru internet kullanımı, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşım konusunda başta ebeveynleri ve eğitimcileri olmak üzere, bu konuda yetkili tüm kurumların sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Çocukluğun gelişim süreçleri üzerinde ailenin önemli bir etkisi vardır. Çocuk ve ebeveyn arasında iletişimin güçlü olması çocuğun gelişimini olumlu etkilemektedir. Günümüzde çocuklar dijital dünyaya doğmakta ve teknolojiden uzak kalmak ya da teknolojiyi bir seçenek olarak görmeme durumu neredeyse olanaksız hâle gelmiştir. Teknoloji ve dijital araçlar o kadar hızlı gelişti ki ebeveynler ve uzmanlar bu hıza ayak uydurmakta güçlük çekmeye başladı. Çocuklara internet ya da teknolojiyi yasaklamak yerine onlara yol gösterip teknolojinin sunduğu imkânlardan faydalanmalarını sağlamak daha faydalı olacaktır. Ebeveynler ve çocuklar dijital ortamların sunduğu fırsatlardan haberdar olmayabilir ya da fırsatlara erişim yollarını doğru kullanamayabilir. Teknoloji küçük yaşlardan itibaren çocuklara pek çok fırsat sunabilir. Bu konuda önemli olan çocukların ekran karşısında fazla zaman geçirmemesi, çocuklara uygun içeriklerin izletilmesi ve dinletilmesidir.

Bu çalışmada, aile içi çocuk ebeveyn iletişiminin ve dijital ebeveynlik farkındalığının çocukların internet kullanımı üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu ve çocukların internet kullanma biçimleri ele alınmıştır. Çalışmanın problemi ve araştırma soruları kapsamında ulaşılan bulgulara yönelik sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

- Ebeveynlerin, ebeveyn kavramı hakkındaki açıklamaları büyük çoğunlukla çocuklara karşı, sorumluluk, koruyup kollama, onlara karşı duyulan duygu, ihtiyaçlarının karşılanması ve onları hayata hazırlamak şeklinde olmuştur. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığını değerlendirmek için “ebeveyn” kavramı hakkındaki görüşlerinin ortaya konulması önemli görülmüştür. Dijital ebeveynlik kavramına geçmeden önce katılımcılardan ebeveynlik kavramının ne olduğunun öğrenilmesi dijital ebeveynlik için de önemli bir veri olmuştur.
- Aile içi ilişkiler ve çocuklarla geçirilen zamanın nasıl olduğunu ortaya koymak için ebeveyn katılımcılara çocukları ile nasıl zaman geçirdikleri sorulmuştur. Ebeveynlerin büyük çoğunluğunun çocuklarıyla iletişim hâlinde oldukları, ev içi ve ev dışında çocuklarıyla birlikte zaman geçirdikleri, birlikte ödev yaptıkları, ev içinde bazı görev sorumlulukları birlikte yerine getirdikleri ve aile içi ilişkilerinin güçlü olduğu görülmüştür. Çocukla birlikte verimli zaman geçiren ebeveynlerin çocuklarının da ebeveynleri ile verimli zaman geçirdikleri, olumlu internet kullanımı davranışında bulundukları, aile içi ebeveyn çocuk iletişimleri güçlü olmayan, otoriter,

ihmalkâr ve izin verici ebeveynlik tutumu sergileyen ebeveynlerin çocuklarının problemleri internet kullanma davranışına sahip olduğu ve olası riskler konusunda ilk başvuru yapacakları kişilerin ebeveynleri olmadığı görülmüştür.

- Ebeveynlerin internet kavramı hakkındaki algıları genellikle bilgi, bilgi edinme, araştırma yapmak, haberleşmek ve bu kavramı açıklarken de internetin olumlu ve olumsuz yönlerinin olduğu ve temkinli yaklaşılması gereken bir araç olduğu şeklinde olmuştur. Çocukların internet algıları bulgusunda en çok kodlanan kavramlar bilgi, araştırma yapmak, teknolojik cihaz (tablet, telefon, bilgisayar), sanal dünya, eğlence, sosyal medya ve oyun olmuştur. Çocukların internet teknolojilerini kullanım amaçlarının daha çeşitli olduğu ve ebeveynlerine göre internetin daha geniş bir kullanım alanına sahip olduğunu belirtmişlerdir.
- Ebeveynlerin dijital ebeveynlik kavramı hakkında bilgilerinin olup olmadığı sorulmuş ve ulaşılan bulgulara göre 18 ebeveynin 4'ünün dijital ebeveynlik kavramı hakkında bilgi sahibi olduğu, 5'inin bu kavram hakkında bilgisinin olmadığı ve diğer katılımcıların dijital ebeveynlik kavramını kavramsal olarak doğru olarak açıklamadıkları görülmüştür. Teknolojiyi daha etkin kullanan, öğrenmeye açık, dijital okuryazarlık düzeyleri yüksek olan ebeveynlerin bu kavramı alanyazında açıklanan kavrama yakın olarak açıkladıkları, internet teknolojilerini daha az kullanan, diğer katılımcılara göre eğitim seviyesi ve dijital okuryazarlık düzeyleri daha düşük olan ebeveynlerin bu kavram hakkında bilgilerinin olmadığı ya da çocuğuna karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmesine rağmen kavramsal olarak yanlış bir tanımlama yaptıkları görülmüştür.
- Ebeveynlerin ebeveynlik rolleri ve farkındalığı temasında ulaşılan bulgulara göre dijital okuryazarlık düzeyleri; eğitim seviyesi ve aylık ortalama geliri yüksek olan ebeveynlerin dijital okuryazar olma durumlarının daha yüksek olduğu, tüm ebeveynlerin mobil telefon kullandıkları, hanelerinde birçok teknolojik aracın bulunduğu, 9 görüşmecinin evinde dizüstü ve masaüstü bilgisayar olduğu saptanmıştır. Katılımcılardan 3'ünün daha önce doğru internet kullanımı yönünde eğitim ve seminare katıldığı, 5'inin ise internet ortamında ve sosyal medyada bu konularda uzman kişi ve kurumları takip ettikleri, doğru internet kullanımı ve dijital okuryazarlık konusunda bir eğitime katılım isteklerinin olduğu görülmüştür. Tüm katılımcıların internetin risk ve fırsatları hakkında bazı bilgilere sahip oldukları,

internet ve sosyal medya kullandıkları, internetin çocuklar üzerinde bazı sonuçlarının olabileceği ve bu sonuçların sadece çocuklara değil aynı şekilde yetişkinleri de etkileyebilecek düzeyde olduğuna dair açıklamaları olmuştur.

- Farkında olma rolü kapsamında ebeveynlerin internetin risk ve fırsatlarını hakkında bilgi sahibi oldukları; internet ortamında çocukların siber zorbalığa maruz kalma, aşırı kullanma sonucunda bağımlı olma, birtakım fiziksel zararlar görecekları ve aile bağlarının zayıflayabileceğine vurgu yapmışlardır. Bazı ebeveynler ise çocukların gördükleri içerikler ve oyunlar nedeniyle başkalarına zarar verme davranışı gösterebileceklerini, çocukların hassas gruplar olduğunu, denetimin sadece internet araçlarını kontrol ederek değil fiziki olarak da çocukların denetlenmeleri gerektiğine vurgu yapmışlardır. Bu çalışmada ebeveynlerin gözünden çok fazla risk grubuna rastlanmıştır. Ancak ebeveynlerin internet ortamındaki riskler hakkındaki bilgileri fırsatlardan daha fazla olmuştur. Ebeveynler en çok eğitim konusundaki fırsatlara, daha sonra iletişim, haberleşme, sosyalleşme ve aile bağlarının güçlenmesi gibi konular ön plana çıkmıştır. Ebeveynler genel olarak oyun ortamlarını riski olarak görmüş ve hiçbir dijital oyunların fırsatları hakkında bir açıklamada bulunmamıştır. Ancak çocuğun yaşına uygun ve doğru içeriklere sahip oyunların çocukların gelişimi üzerinde olumlu etki bıraktığına dair çalışmalar bulunmaktadır. Bu durum ebeveynlerin fırsatlar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde de onların gözünden risk ve fırsatları açıklanmaları istenmiştir. Çocuklar da riskleri daha fazla açıklarken, fırsatlar konusunda daha az bilgi sahibi oldukları ancak ebeveynlerine göre daha fazla fırsatlar hakkında bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Fırsatlar konusunda daha fazla bilgi sahibi olan ebeveynlerin çocuklarının internet kullanma pratiklerinin daha olumlu ve kontrollü kullanıma sahip oldukları görülmüştür.
- Katılımcı ebeveynlerin bir kısmının dijital ortamlarda çocuklarının kontrolünü sağlama ve denetim rolü kapsamında güvenli aile paketi ve ebeveyn kilidi kullandıkları, çocuklarının arama motorları ve sosyal medya hesapları arama geçmişlerini taradıkları ve çocuklarını fiziki olarak gözetleme gibi çeşitli yöntemlere başvurdukları görülmüştür. Ancak ebeveynlerin bir kısmının ise bu kontrolü sağlarken bir sonuç elde edemedikleri, bu konuda nasıl önlem alacaklarına dair bir fikirlerinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bazı ebeveynlerin ise bu denetimleri

yaparken çocuklarına açıklayıcı bir bilgilendirme ve doğru internet kullanma rehberi ya da sözleşmesi yapmadıkları saptanmıştır. Çocuklarını dijital ortamlarda kontrol eden ve bu durumu çocuğuna açıklayan, çocuğunun görüşlerini de dikkate alan ebeveynlerin çocuklarının doğru internet kullanımına sahip olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin bir kısmının kontrol ve denetimi doğru yaptığı, bir kısmının yanlış bir yolla bu duruma yaklaştığı ve bir kısmının ise kontrol adına çeşitli yöntemler kullandıkları ancak bir sonuca ulaşamadıkları görülmüştür. Bu noktada çözüm için sadece ebeveynin yeterli olamadığı durumlarda ilgili kurumların harekete geçerek aileye bu noktada rehberlik sağlaması gerekmektedir.

- Ebeveynlerin etik rolü kapsamında çocuklarına çok fazla öneride bulunmadıkları ve bu konuda yeteri kadar yönlendirme yapamadıkları görülmüştür. Ebeveyn etik rolü kapsamında doğru yönlendirme ve rehberlik yapan 7 ebeveynin olduğu diğer ebeveynlerin etik rolü kapsamında çocuğuna rol model olacak yeterli bir veriye rastlanmamıştır. Etik rolü kapsamında yönlendirme yapan ebeveynlerin ise çocuklarıyla konuşarak etik rolünü onlara anlatmaları önemli bir veri olmuştur. Diğer roller ile kıyaslandığında farkındalığın en düşük olduğu rollerden birisi etik rol olmuştur.
- Yenilikçilik rolü; risk almak, değişime açık olmak ve bilinenin dışına çıkmaktır. Bu kapsamda ebeveynlerin internet teknolojileri hakkında yeniliğe açık olmaları çocuklarının doğru internet kullanmaları konusunda önemli bir katkı sunacaktır. Ebeveynlerden 4'ünün problemleri internet kullanımı ve medya okuryazarlığı kapsamında eğitime katıldığı, çocuklarına ayak uydurabilmek ya da tanıdıkları ile iletişim kurmak için dijital medya ve teknolojileri kullandıkları ve genel olarak bilgi edinmeye istekli oldukları görülmüştür. Tüm ebeveynlerin mobil telefonlar kullandığı ve internet erişimlerinin olduğu, sosyal medya ve internet teknolojilerinden en az birini kullandıkları, bir kısmının sosyal medya ortamlarında çocuklarını takip ettiği, arkadaş olduğu ve birbirleriyle bu mecralar üzerinden iletişime geçtikleri görülmüştür. Bazı ebeveynlerin doğru internet kullanımı ve dijital ebeveynlik konuları hakkında bir eğitime katılmak istedikleri ve bir kısmının ise sosyal medya ve internet ortamında bu konuda uzmanları takip ettiği ve öğrenmeye açık oldukları görülmüştür. Ebeveynlerin yenilikçi rol kapsamında bu tutumları önemlidir.

- Çocukların internet kullanma pratiklerine bakıldığında; internet kavramını açıklarken ebeveynlerine göre daha çeşitli tanımlamalar yapmışlardır. İnterneti daha çok araştırma amacıyla kullanan çocuklar interneti “araştırma yapmak”, bilgiye ulaşmak için kullananlar “bilgi”, sosyal medya ve dijital oyunları daha çok kullanan çocuklar ise daha çok bu kavramı “oyun ve eğlence” olarak açıklamışlardır. Çocukların en çok ilgilendikleri alanlar üzerinden internet kavramını tanımladıkları görülmüştür.
- Çocukların teknolojik cihaz sahipliği incelendiğinde, bir çocuğun tablet, bilgisayar ve telefon gibi herhangi bir cihaza sahip olmadığı, birinin ise cep telefonun olmadığı ancak masaüstü bilgisayarının olduğu, cep telefonları olmayanların ebeveynlerinin telefonlarını kullandıkları, büyük çoğunluğunun beşinci sınıfta cep telefonu kullanmaya başladığı görülmüştür.
- Çocuklar internetin fırsatlarını bilgiye ulaşma, haberleşmek, iletişim kurmak, görüntülü konuşmak, araştırma ve ödev yapmada kolaylık, oyun oynama, alışveriş yapma ve eğlenme olarak sıralarken; risklerini ise en çok gözlerin bozulması, baş-boyun ağrısı, dolandırma, yanlış bilginin yayılması, zorbalık, korku, sinir ve öfke gibi yönlerle dikkat çekmişlerdir. Ebeveynleriyle riskler konusunda benzer yönlerle değinirken, fırsatlar açısından daha çeşitli konulara değinmişlerdir. Ebeveyn farkındalığı yüksek olan çocukların fırsatlar konusunda daha çok örnek verdikleri görülmüştür.
- Çocukların sosyal medya kullanma pratiklerine bakıldığında; en çok YouTube, Instagram, WhatsApp, Snapchat ve Tiktok kullandıkları, kullanım amaçlarının ise aile bireyleri ve arkadaşları ile iletişim kurmak ve bilgiye ulaşmak için kullandıkları, WhatsApp’ta tüm çocukların ebeveynleriyle iletişim kurduğu, ancak çok az ebeveynin çocuğunu Instagram ve Tiktok gibi platformlarda takip ettiği ve bunun nedenin ise ebeveynlerin sosyal medya hesaplarının olmaması olmuştur.
- Çocukların dijital oyun oynama pratiklerine bakıldığında, büyük çoğunluğunun en çok oynadığı oyunlar Brawl Stars, Minecraft, Roblox, araba oyunları, PUBG, Clash Royale olmuştur. Kız çocuklarının daha çok Toca Life World oynadıkları, erkek çocukların ise daha çok savaş ve strateji oyunu oynadıkları görülmüştür. Çocuklardan birinin beyanına göre 8 saat, ebeveynin beyanına göre ise günde ortalama 14 saatten fazla oyun oynadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu noktada aşırı dijital teknoloji ve oyun oynamanın çocuk üzerinde problemlerli internet kullanımına yol açtığı görülmüştür.

- İnternette olumsuz bir durum ile karşılaşmaları hâlinde baş etme stratejisi olarak çocukların çoğunluğunun ilk olarak “ebeveynime ya da aile bireylerime söylerim” şeklinde açıklamaları olmuştur. Bu durumu tek başına çözme gibi bir yaklaşımlarının olmaması önemli bir davranıştır. Ancak dijital ebeveynlik farkındalığı ve çocuk ebeveyn iletişimi zayıf olan ebeveynlerin çocukları, engellerim bir şey olmaz ya da ebeveynime söylemem şeklinde cevaplar vermişlerdir.
- Aile içi çocuk ve ebeveyn iletişimi güçlü olan çocukların, internet ortamında kendilerini güvende hissettikleri, ebeveyn kontrolü yeterli olmayan ve internet ortamında olumsuz bir durumla karşılaşan çocukların ise kendilerini güvende hissetmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveyni ile iletişimi güçlü olmasına rağmen internetin ve dijital ortamların risk ve fırsatlarını iyi bilen çocukların ise genellikle olası riskleri daha çok bilmelerinden dolayı kendilerini güvende hissetmedikleri görülmüştür.
- Dijital teknolojileri kullanırken çocuklardan 12’si ebeveyninin kendisine bir şey sorduğunda ve bir şey talep ettiğinde, yaptığı “şeyi/işi” bırakıp ebeveyniyle ilgilendiğini, 3’ü “oyunum bitsin sonra cevap veririm”, 3’ü “bazen cevap veririm duruma göre değişir” şeklinde cevaplar vermiştir. Çocukların büyük bir çoğunluğunun internet teknolojileriyle ilgilenirken, ebeveyninin kendileriyle iletişime geçtiğinde ilgilendikleri şeyi bırakıp onlarla iletişime geçmesi çocuk ve ebeveyn iletişimi açısından önemli bir veri olmuştur.
- Çocukların okullarda internet ve teknoloji adına neleri kullandıkları ve internetin eğitim süreçleri üzerindeki etkilerine bakıldığında; tüm çocuklar okullarında akıllı tahta olduğunu, okullarında bilişim sınıfı olduğunu belirtmişlerdir. Akıllı tahtanın eğitim süreçleri üzerinde önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür. Ayrıca çocuklara sorulan “İnternet eğitim sürecinizi ne kadar etkiliyor?” Sorusuna karşılık internetin eğitimleri üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu, sınavlarına çalışırken, ödev ve proje hazırlarken internete bağlı araçlardan faydalandıkları, ödevlerin öğretmenler tarafından dijital ortamlardan kendilerine gönderildiği, Google, YouTube ve bazı eğitim platformlarını takip ettikleri ve internetin eğitim süreçlerinin önemli bir parçası hâline geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Bu çalışmada aile içi çocuk ebeveyn iletişimi, dijital ebeveynlik tutumları ve çocukların internet kullanma biçimleri incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre araştırmacılara ve uygulayıcılara yönelik öneriler aşağıda sunulmuştur.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu çalışmada ortaokula devam eden çocuklar ve ebeveynleri dâhil edilmiştir. Literatürde hem ebeveyn hem de çocukların dâhil edildiği az sayıda çalışma bulunmaktadır. İleride yapılacak olan çalışmalarda hem ebeveynler hem de çocukların görüşlerinin alınacağı daha fazla çalışmaya yer verilebilir.
- Bu araştırmada ebeveyn katılımcıların çoğunlukla anne oldukları görülmektedir. İleride yapılacak olan çalışmalarda farklı değişkenler kullanılarak babalara yer verilerek kapsamlı çalışmalar yapılabilir.
- Bu araştırmada aile içi çocuk ebeveyn iletişimi, dijital ebeveynlik tutumları ve çocukların internet kullanma biçimleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında ortaokul öğrencilerinin internet ortamında dijital içerik üretip üretmedikleri araştırılmamıştır. Lise ve ortaokul öğrencilerinin nasıl içerikler ürettikleri ve üretilen içeriklerde dijital ebeveynliğin ne kadar etkili olduğu araştırılabilir.
- Bu çalışmada hem çocuklarla hem de ebeveynleriyle yüz yüze mülakatlar yapılmıştır. Çocuk katılımcılarla yapılan mülakatlar çocuğun odasında, ebeveynlerle de evin oturma odasında baş başa yapılmıştır. Böylelikle aile içi dinamikler ve çocuğun yaşam alanı da gözlemlenmiştir. Bu nedenle veri toplama sürecinde hane içerisinde ve yüz yüze görüşmelere daha fazla yer verilebilir.

Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- Aile içi çocuk ebeveyn iletişimi güçlü olan ebeveynlerin çocuklarına internet ortamında olumlu anlamda rol model oldukları görülmüştür. Aile eğitim programları ile ebeveynlere yönelik aile içi çocuk-ebeveyn iletişimine yönelik eğitimlerin sayısı artırılabilir.
- Bu çalışmada, dijital ebeveynlik ve medya okuryazarlığı eğitimi alan çocuk ve ebeveyn katılımcıların sayısının az olduğu görülmüştür. Çocuklara ve ebeveynlere

yönelik dijital okuryazarlık, dijital ebeveynlik ve doğru internet kullanımı hakkında eğitimler verilebilir.

- Okullarda psikolojik danışman ve rehber öğretmenler tarafından rehberlik planı oluşturulurken dijital ebeveynlik farkındalığına yönelik planlamalar yapılabilir. Bu kapsamda öğrencilere ve ebeveynlere yönelik seminer ve eğitimler verilebilir.
- Aile içi çocuk ebeveyn iletişimi, dijital ebeveynlik ve çocuklarda doğru internet kullanımı konularında ilgili kurumların eğitim ve seminer sayıları artırılabilir.
- İnternet sağlayıcı firmalar, internetin daha hızlı, erişilebilir ve ucuz olması için çalışmalar yürütebilirler.
- Bu çalışmada, çocuklarını doğru yönlendiren, onlarla fazla zaman geçiren ve çocuklarını internet ortamında denetleyen ebeveynlerin çocuklarının doğru internet kullanımına sahip olduğu görülmüştür. Bu kapsamda ebeveynlerin, çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmeleri, dijital ebeveynlik ve dijital okuryazarlık konularında öğrenmeye açık olmaları gerekmektedir. Çocuklarına olumsuz rol model olabilecek davranışlardan kaçınmalıdırlar.
- Çocuklarıyla doğru iletişim kurma, onları destekleme, gelişim süreçlerini takip etme ve onları hayata hazırlama konusunda görev ve sorumlulukları olan ebeveynlerin yanında, çocuğun ekolojik sisteminde yer alan diğer kurumların bu konularda aileyi ve çocuğu güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan, E., & Akcaoğlu Erdem, Ö. (2023). Dijital ebeveynlik türü olarak blogger annelik: Blogger annelerin pazarlama mesajlarının değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(1), 200-222.
- Alabay, E. (2017). Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik tutumlarının incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 156-174. doi:10.24130/eccd-jecs.196720171234
- Ardıç, A., & Altun, A. (2017). Dijital çağın öğreneni. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 12-30.
- Arıcak, T. (2015). *Siber alemin avatar çocukları: İnternet ve gençlik ilişkisinin bugünü ve geleceği*. Remzi Kitapevi.
- Arısoy, Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1(1), 55-67.
- Aslan, D. (2024). *Dijital ebeveynlik: Çocukların bilinçli medya tüketicisi olmasında dijital ebeveynlerin rolü*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Association Entertainment Software. (2024). *Essential Facts About Computer and Video Industry*. 09 Eylül 2024 tarihinde <https://www.theesa.com/resources/essential-facts-about-the-us-video-game-industry/2024-data/> adresinden alındı.
- Avcı, N., & Topçu, D. (2019). Kültürel deformasyonda teknolojinin izleri. *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji*, (31-32), 115-127.
- Aydın, B. (2019). *Çocuk ve ergen psikolojisi* (Cilt 6). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aydın, A. (2015). Dijital vatandaşlık. *Türk Kütüphaneciliği*, 29(1), s. 142-146. Türk Kütüphaneciliği
- Aydın, M., & Çelik, T. (2019). Velilerin gözünden sosyal medyanın ortaokul öğrencileri açısından yarar ve riskleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (50), 110-135. doi:10.21764/mauefd.488456
- Aygar, H. (2020). *Lise öğrencilerinde akıllı telefon bağımlılığı, ruhsal durum ve uyku kalitesinin değerlendirilmesi*. [Tıpta uzmanlık tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi.
- Aytaş, G., & Kaplan, K. (2017). Medya okuryazarlığı bağlamında yeni okuryazarlıklar. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18(2), 291-310.

- Ayyıldız, T., Ocakcı, A., & Ayoğlu, F.N. (2006). Zonguldak il merkezinde 0-6 yaş çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme tutumları. *Zonguldak Sağlık Yüksekokulu Sağlık Eğitim Araştırma Dergisi*, 2(1), 34-45.
- Bal, H., (2016). *Nitel araştırma yöntem ve teknikleri: Uygulamalı-örnekli* (1. baskı). Sentez Yayıncılık.
- Balcı, A. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler* (13. baskı). Pegem Yayıncılık.
- Balcı, Ş., & Baloğlu, E. (2018). Sosyal medya bağımlılığı ile depresyon arasındaki: "Üniversite gençliği üzerine bir saha araştırması". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (29), 209-234. doi:10.16878/gsuilet.500860
- Balcı, Ş., & Gülnar, B. (2013). Üniversite öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve internet bağımlılarının profili. *Selçuk İletişim*, 6(1), 5-22. <https://doi.org/10.18094/si.44854>
- Baltacı, Ö., Akbulut, Ö. F., & Yılmaz, E. (2021). Problemlerli internet kullanımında güncel bir risk faktörü: COVID-19 pandemisi. *Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 97-121. doi:10.47793/hp.872503
- Baştürk Akça, E., & Sayımer, İ. (2017). Siber zorbalık kavramı, türleri ve ilişkili olduğu faktörler: Mevcut araştırmalar üzerinden bir değerlendirme. *Online Academic Journal*, 8(30), 7-19. doi:10.5824/1309-1581.2017.5.001.x
- Baştürk, E. (2017). *Siber zorbalık nedir? Nasıl mücadele edilir?* 01 Temmuz 2024 tarihinde <https://internetyardim.org.tr/dosya/ljaiF.pdf> adresinden alındı.
- Baştürk, E., Sayımer, İ., Salı, J. B., & Başak, B. (2015). *Temel eğitim gençliğinde siber zorbalık: Öğrenciler, aileler ve eğitimciler için bir rehber*. 16 Haziran 2024 tarihinde https://profdnecmettinerbakanaihl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/06/15/763015/dosyalar/2021_04/07145451_siber_zorbalik_egitim_kitabi.pdf adresinden alındı.
- Bayrak, T. (2017). Sosyal medyada dijital etik: Twitter'da şiddet içerikli iletilerin incelenmesi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 1(1), 32-46. doi:10.17932/IAU.EJNM.m.25480200
- Sayar, K., & Benli, S. (2020). *Dijital çocuk: Şimdi hepimiz elimizdeki tablet/telefonu yavaşça yere bırakıyoruz* (5. Baskı). Kapı Yayınları.
- Beşir, H. (2022). Dijital ortamlarda çocukların karşılaştığı riskler. Ö. Gözün Kahraman (Ed.), *Dijital çağda çocuk ve ebeveyn olmak* (1. Baskı, s. 99-145) içinde. Nobel Yayın.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2024). *Üç aylık pazar verileri raporu*. 11 Temmuz 2024 tarihinde <https://eng.btk.gov.tr/pazar-verileri> adresinden alındı.

- Bozkurt, H., Şahin , S., & Zorluoğlu, S. (2016). İnternet bağımlılığı: Güncel bir gözden geçirme. *Journal Of Contemporary Medicine*, 6(3), 235-247. doi:10.16899/ctd.66303
- Campbell, M., & Akbulut, Y. (2022). Yeni nesil akran zorbalığı: Siber zorbalık. H. F. Odabaşı (Ed.), *Dijital yaşamda çocuk* (5. Baskı, s. 89-114) içinde. Pegem Akademi.
- Canatan, K. (2011). Aile hakkında kuramsal perspektifler. K. Canatan, & E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi* (2. baskı, s. 31-50) içinde. Açılım Kitap.
- Canöz, N. (2016). İletişim fakültesi öğrencilerinin kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı çerçevesinde sosyal medya kullanım alışkanlıkları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 423-441. doi: 10.21563/sutad.187022
- Chen, G. M. (2011). Tweet this: A uses and gratifications perspective on how active Twitter use gratifies a need to connect with others. *Computers in Human*
- Coşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaoğlu, S., & Yıldırım, E. (2015). *Sosyal bilimlerde araştıma yöntemleri: SPPS uygulamalı* (8. Baskı). Sakarya Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Çev. edt: S. B. Demir). Eğiten Kitap.
- Çağdaş, A. (2020). *Anne-baba çocuk iletişimi* (4. Baskı). Eğiten Kitap.
- Çalapkulu, Ç., & Alp, F. (2020). Dijital ebevyenler ile çocukların sosyal medya kullanımı üzerindeki mahremiyet ilişkisi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 132-144.
- Datareportal. (2024). *Digital 2024: Global overview report*. 04 Temmuz 2024 tarihinde <https://datareportal.com/reports/?tag=Global+Overview> adresinden alındı.
- Demir, K., & Şahin, Y. L. (2022). Çocuklar ve Dijital Oyunlar. H. F. Odabaşı (Ed.), *Dijital yaşamda çocuk* (5. Baskı, s. 171-184) içinde. Pegem Akademi.
- Demirel, Z. (2021). Çalışma hayatında geleceğin insan kaynağı: Alfa kuşağı. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(11), 1796-1827. doi:10.26466/opus.895924
- Demirkaya, H., Akdemir, A., Karaman, E., & Atan, Ö. (2015). Kuşakların yönetim politikası beklentilerinin araştırılması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(7), 186-204.
- Dijk, V. J. (2016). *Ağ toplumu* (3. Baskı.). (Ö. Sakin, Çev.). Kafka Kitap (Orijinal eserin basım tarihi 2006, 2. Baskı).
- Doğan, A. (2010). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde akran zorbalığının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 149-162.

- Durak, A. (2019). *Ebeveyn arabuluculuğunun bazı değişkenlere göre incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Durgun, Ş. (2010). Cumhuriyetçi ve liberal anlayış çerçevesinde Türkiye’de vatandaşlık sorunsalı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 65-92.
- Erdur Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Erkan, S. N. (2020). Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar. F. Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* (6. Baskı, s. 1-38) içinde. Anı Yayınları.
- Ersoy, A., & Yılmaz, F. (2015). Çocukların internette araştırma yaparken karşılaştıkları olumsuz deneyimleri ve bu deneyimlere yönelik tepkileri. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(11), 629-650. doi:http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8640
- Ektiricioğlu, C., Arslantaş, H., & Yüksel, R. (2020). Ergenlerde çağın hastalığı: Teknoloji bağımlılığı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 29(1), 51-64. doi:10.17827/aktd.498947
- Eşgi, N. (2013). Dijital yerli çocukların ve dijital göçmen ebeveynlerinin internet bağımlılığına ilişkin algılarının karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 181-194.
- EU Kids Online (AÇÇAP) II Türkiye. (2010). *Avrupa çevrimiçi çocuklar araştırma projesi Türkiye sonuçları*. 10 Eylül 2024 tarihinde [https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/participant-countries/turkey/TK-AVRUPA EVRI%CC%87MI%CC%87I%CC%87OCUKLAR.pdf](https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/assets/documents/research/eu-kids-online/participant-countries/turkey/TK-AVRUPA%20EVRI%CC%87MI%CC%87I%CC%87OCUKLAR.pdf) adresinden alındı.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş* (2. Baskı). (S. İrvan, Çev.) Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gezer Şen, B., Sevim, Y., & Artuç, S. (2015). İlköğretim çağındaki çocukların internet kullanımlarının ebeveyn görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 175-184.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (1. Baskı). Kırmızı Yayınları.
- Googwin, K. (2021). *Dijital dünyada çocuk büyütmek: Teknolojiyi doğru kullanmanın yolları* (4. Baskı). (T. Er, Çev.). Aganhta Kitap Yayınları.
- Gootschâlk , F., & Burns, T. (2020). Education in the digital age: Healthy and happy children. *Educational Research and Innovation*, OECD Publishing. doi:10.1787/1209166a-en

- Gökşen, C. (2014). Oyunların çocukların gelişimine katkıları ve Gaziantep çocuk oyunları. *Atatürk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (52), 229-259.
- Gönül, A. S. (2002). Patolojik internet kullanımı (internet bağımlılığı/kötüye kullanımı). *Yeni Symposium*, 40(3), 105-110.
- Gözün Kahraman, Ö., & Özdemir, E. S. (2022). Dijital dünyanın çocuğun gelişimine etkileri. Ö. Gözün Kahraman (Ed.), *Dijital çağda çocuk ve ebeveyn olmak* (1. Baskı, s. 57-98) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık.
- Gözün Kahraman, Ö. (2022). Dijital çağda çocuk olmak. Ö. Gözün Kahraman (Ed.), *Dijital çağda çocuk ve ebeveyn olmak* (1. Baskı, s. 1-28) içinde. Nobel Yayıncılık.
- Gül, G. (2007). Okuryazarlık sürecinde aile katılımının rolü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(1), 17-30.
- Gülbahar, Y. (2017). *E-öğrenme* (3. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Güngör, N. (2020). *İletişim: Kuramlar ve yaklaşımlar* (5. Baskı). Siyasal Kitabevi.
- Gürkan, H. (2021). Türk modernleşmesinde ve kültür tarihinde çocuk ve çocukluk algısı. D. Aslan, M. Kale, & İ. Nur (Ed.), *Kültür ve çocuk* (3. Baskı, s. 55-74) içinde. Pegem Akademi.
- Güvenliweb. (2024). *Sosyal medya araçları ve olası riskleri*. 02 Temmuz 2024 tarihinde <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/sosyal-medya-araclari-ve-olas-riskleri#:~:text=S%C4%B1kl%C4%B1kla%20kullan%C4%B1lan%20sosyal%20medya%20ara%C3%A7lar%C4%B1,%C3%B6zelliklerine%20g%C3%B6re%20de%20de%C4%9Fi%C5%9Fiklik%20g%C3%B6stermektedir> adresinden alındı.
- Hamutoğlu, N., Canan Güngören, Ö., Kaya Uyanık, G., & Gür Erdoğan, D. (2017). Dijital okuryazarlık: Türkiye'ye uyarlama çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(1), 408-429. doi:10.12984/eeefd.295306
- Hassamancıoğlu, U. (2022). Dijital teknolojinin çocuk ve ebeveynlere sunduğu fırsatlar. Ö. Gözün Kahraman (Ed.), *Dijital çağda çocuk ve ebeveyn olmak* (1. Baskı, s. 147-178) içinde. Nobel Akademi Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık.
- Horzum, M. B., Duman, İ., & Uysal, M. (2019). Children's age and gender differences in Internet parenting styles. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 145-166. doi:10.9779/pauefd.485562
- İlgaz Büyükbakkal, C., & Temel, G. (2019). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında sosyal medya kullanımı ve gençlik. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 5(2), 437-447.

- Işıkoğlu Erdoğan, N. (2019). Dijital oyun popüler mi? Ebeveynlerin çocukları için oyun tercihlerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (PAU Journal of Education)*, 46(46), 1-17. doi:10.9779/pauefd.446654
- Kabakçı Yurdakul, I., Dönmez , O., Yaman, F., & Odabaşı, H. F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(4), 883-896.
- Karaboğa, M. (2019). Dijital medya okuryazarlığında anne baba eğitimi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 2040-2073. doi:10.26466/opus.601942
- Karahisar, T. (2014). İnternette çocukları bekleyen riskler ve medyaokuryazarlığı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC October*, 4(4), 82-95.
- Kay, M. A. (2022). *Erken çocuklukta dijital oyun bağımlılığının yordayıcıları olarak; dijital ebeveynlik, aile içi ilişkiler ve sosyal yeterlilik*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, K. (2020). Dijital nesil: K kuşağı. *Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(6), 34-54.
- Kırık, A. (2014). Aile ve çocuk ilişkisinde internetin yeri: Nitel bir çalışma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 337-347.
- Kurnazoğlu Dumlu, Ş. (2019). *Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında annelerin ve çocukların yeni medya araçlarını kullanımı ve iletişim düzeylerine etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurşun, E., & Turgut, Y. (2021). Sosyal çevrenin gözünden çocukların mobil internet deneyimleri. *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (43), s. 145-170. doi:10.33418/ataunikkefd.827181
- Kurt, A., Günüş, S., & Ersoy, M. (2013). Dijitalleşmede son durum: Dijital yerli, dijital göçmen ve dijital göçebe. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(1), 1-22.
- Kurtoğlu Erden, M., & Uslupehlivan, E. (2021). Dijital çağda değişen ebeveynlik rolleri: Teknoloji çağında anne babalar rehber mi engel mi olmalı? *Sosyal Politika Araştırmaları Dergisi*, (51), 447-474.
- Kuzu, A. (2011). İnternet ve aile. *Eğitim Kültür Araştırma Dergisi*, 12(7), s. 9-32. doi:ISSN: 1303-0256
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayınları.

- Livingston, S., & Stoilova, M. (2021). *The 4Cs: Classifying online risk to children*. SSOAR Social Science Open Access Repository. doi:<https://doi.org/10.21241/ssoar.71817>
- Livingstone, S. (2013). Online risk, harm and vulnerability: Reflections on the evidence base for child Internet safety policy. *ZER Journal of Communication Studies*, 18(35), 13-28.
- Magid, L. J. (2013). “*Child Safety on the Information Highway*” [Broşür]. National Center for Missing and Exploited Children (NCMEC) broşürü, 88 https://safekids.com/pdfs/childsafety_info_highway.pdf.
- Manap, A. (2020). *Anne ve babalarda dijital ebeveynlik farkındalığının incelenmesi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Manap, A., & Durmuş, E. (2020). Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 978-993. doi:10.17679/inuefd.711101
- Nohutcu, F. T. (2024). *Annelerin çocuk yetiştirme tutumları ile dijital ebeveynlik farkındalıkları arasındaki ilişkide gerçekçi olmayan iyimserliğin aracı rolü*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Oktik, N. (2013). Sosyal kontrol, çocuk ve internet. *1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi* (s. 297-310). Çocuk Vakfı Yayınları.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge MA: Blackwell.
- Özbatak, M. Ü. (2018). Problemlili internet kullanımı olan ergenlerin internet kullanımına ilişkin duygu ve görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1022-1055. doi:10.26466/opus.419667
- Özgür, H. (2013). Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ile bireysel yenilikçilik özellikleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 409-420.
- Özsoy, D., & Atılgan, S. S. (2018). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 0-8 yaş grubu çocukların internet kullanımı ve bu kapsamda ebeveyn arabuluculuğu: Nitel bir araştırma. *Selçuk İletişim*, 11(2), 96-125.
- Özyürek, A. (2022). Dijital dünyada ebeveyn olmak. Ö. Gözün Kahraman (Ed.), *Dijital çağda çocuk ve ebeveyn olmak* (1. Baskı, s. 29-55) içinde. Nobel Yayıncılık.
- Palmer, S. (2021). *Zehirlenen çocukluk: Modern dünyanın çocuklar üzerindeki zararlı etkileri* (8 baskı). (Ö. Çağlar Aksoy, Çev.). İletişim Yayınları.
- Paslı, F. (2017). Cinsel istismara uğrayan çocukların ekolojik sistem yaklaşımı açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 39-53.

- Patchin , J. W., & Hinduja, S. (2015). Measuring cyberbullying: Implications for research. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 69-74. doi: 10.1016/j.avb.2015.05.013
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (1. Baskı). (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.). Pegem Akademi.
- Prensky, M. (2005). Gigital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1-5.
- Radio ve Televizyon Üst Kurulu. (2013). *Türkiye’de çocukların medya kullanma alışkanlıkları araştırması*. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://www.rtuk.gov.tr/turkiyede-cocuklarin-medya-kullanma-aliskanliklari-arastirmasi-sonuclandi/2515> adresinden alındı.
- Sancar, E. (2023). Z kuşağı ergen çocuk sahibi ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumlarının çocukları ile ilişkilerine etkisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43(1), 54-67. doi:10.26650/SJ.2023.43.1.0023
- Savcı, M., & Aysan, F. (2017). Teknolojik bağımlılıklar ve sosyal bağıllık: İnternet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı, ve akıllı telefon bağımlılığının sosyal bağıllığı yordayıcı etkisi. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 30, 202-216. doi:10.5350/DAJPN2017300304
- Selwyn, N., & Odabaşı, F. (2022). Çocuklar ve gençlerin dijital yaşamla mücadeleleri. H. F. Odabaşı (Ed.), *Dijital yaşamda çocuk* (5. Baskı, s. 1-18) içinde. Pegem akademi.
- SİBERAY. (2023). *Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı*. 22 Temmuz 2024 tarihinde [https://wearesocial.com/uk?s=2023](https://www.siberay.com/internetnedir#:~:text=%C4%B0internet%20b%C3%BCt%C3%BCn%20d%C3%BCnyada%20kullan%C4%B1lan%2C%20bilgisayar,bilgisayarlara%20mesajlar%20g%C3%B6nderilip%20mesajlar%20al%C4%B1nabilir.adresinden alındı.</p><p>Sigman, A. (2017). Screen dependency disorders: a new challenge for child neurology. <i>Journal of the International Child Neurology Association</i>, 1(1). doi: 10.17724/jicna.2017.119</p><p>Siraj, S. A. (2007). Synthesis of the structure and functions of the uses and gratification model. <i>European Journal of Scientific Research</i>, 17(3), 399-408.</p><p>We Are Social (2023). <i>Digital 2023: The global state of digital in april</i>. 22 Temmuz 2023 tarihinde <a href=) adresinden alındı.
- Sönmezer, Z., & Igaz Büyükbakkal, A. (2024). Dijital medya ve teknolojinin kolektif kullanımı. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 14(3), 753-762. doi:10.7456/tojdac
- Sugözü, İ. H., & Demir, S. (2011). *İnternet teknolojisi ve elektronik ticaret* (1. Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

- Şahin Konaş, Z. (2021). *Dijital Hikâye geliştirme etkinliklerinin ebeveynlerin dijital ebeveynlik ve teknoloji kullanım tutumlarına etkisinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Şahin, S., & Aral, N. (2012). Aile içi iletişim. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 55-66.
- Şimşek, Z. C., Canbeldek, M., & Işıkoğlu, N. (2023). Ebeveynlerin pandemi sürecinde dijital ebeveynlik uygulamalarına yönelik deneyimleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (55), 250-271.
- Şirin, M. R. (2017). Çocuk ve çocukluk: Kültürel ve sosyolojik boyut. *Çocuk ve Medeniyet*, 1, 5-13.
- Taylan, A. (2015). Nitel ve nicel çalışmalarda evren ve örneklem seçimi ve sorunlar. B. Yıldırım (Ed.), *İletişim araştırmalarında yöntemler: Uygulama ve örneklerle* (1. Baskı, s. 47-83) içinde. L-T Literatürk Academia.
- TDK. (2024). Güncel Tükçe Sözlük. 10 Temmuz 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Temizdemir, H. A. (2018). *Ebeveyn-çocuk internet kullanımı, aile içi iletişim, çocukların uyku kalitesi ve sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tiryakioğlu, F., & Yavaşçalı, A. H. (2019). Kullanımlar ve doyumlar bağlamında Twitch tv kullanıcılarının kullanım motivasyonları üzerine bir araştırma. *Dördüncü Kuvvet*, 2(1), 67-90. doi:10.33464/dorduncukuvvet.544341
- Tutgun Ünal, A. (2015). *Sosyal medya bağımlılığı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma*. [Yayımlanmamış doktora tezi] Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TÜİK. (2024). Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. 11 Ağustos 2024 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2023-49407) adresinden alındı.
- Türkoğlu, S., & Şahin, S. (2021). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları. *Turkish Studies - Education*, 16(5), 2469-2496. doi:<https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5213>
- UNICEF. (2007). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı*.
- UNICEF. (2017). *Dünya çocuklarının durumu 7: Dijital bir Dünyada çocuklar*. 06 Haziran 2024 tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/media/4291/file/D%C3%BCnya%20%C3%87ocuklar%C4%B1n%C4%B1n%20Durumu%202017:%20Dijital%20bir%20D%C3%BCnyada%20%C3%87ocuklar.pdf> adresinden alındı.

- Uyan, S. (2021). *Dijital dünyada e-beveyn olmak* (4 Baskı). Timaş Yayınları.
- Üksel, S. (2015). *Kullanımlar ve doyumlar kuramı çerçevesinde sosyal medya kullanımı: Sakarya Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üstün, E. Y. (2020). Etkili-aile-okul-toplum ilişkileri. F. Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* (6. Baskı, s. 185-198) içinde. Anı Yayınları.
- We Are Social. (2024). *Dijital 2024 Temmuz Küresel İstatistik Raporu*. 03 Temmuz 2024 tarihinde <https://wearesocial.com/ca-en/blog/2024/07/digital-2024-july-global-statshot-report/> adresinden alındı.
- Yalçın Irmak, A., & Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 27(2), 128-137. doi:10.5080/u13407
- Yalçın Kayıkcı, M., & Kutluk Bozkurt, A. (2018). Dijital çağda z ve alpha kuşağı, yapay zeka uygulamaları ve turizme yansımaları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 54-64.
- Yaman, F. (2018). Türkiye'deki ebeveynlerin dijital ebeveynlik öz yeterliliklerinin incelenmesi. [Yayımlanmamış doktora tezi] Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Yaman, F., Dönmez, O., Akbulut, Y., Kapıkçı Yurdakul, I., Çoklar, A., & Güyer, T. (2019). Ebeveynlerin dijital ebeveynlik yeterliklerinin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Eğitim Derneği Eğitim ve Bilim Dergisi TEDMEM*, 44(199), 149-172. doi:10.15390/EB.2019.7897
- Yay, M. (2019). *Dijital ebeveynlik* (2. Baskı). Yeşilay Yayınları.
- Yaylagül, L. (2021). *Kitle iletişim kuramları: Egemen ve eleştirel yaklaşımlar* (11. Baskı). Dipnot Yayınları.
- Yazıcı, Z. N., & Özcan, E. N. (2021). Annelerdeki teknoloji bağımlılığı düzeyi ile dijital ebeveynlik düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(1), 15-28. doi:10.51533/insanbilimleri.908582
- Yiğit, E., & Güneç, S. (2020). Çocukların dijital oyun bağımlılığına göre aile profillerinin belirlenmesi. *Yüzüncüyıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 144-174. doi:10.33711/yyuefd.691498
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E., & Yıldırım, E. (2011). Aile içi ilişkiler ve iletişim. K. Canatan, & E. Yıldırım (Ed.), *Aile sosyolojisi* (s. 139-154) içinde. Açılık Kitap.

Young, K. S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *CyberPsychology and Behavior*, 1(3), 237-244.

Yörükoğlu, A. (2023). *Değişen toplumda aile ve çocuk* (1. Baskı). İnkılap Kitabevi.

Yüksel Doğan, R., & Aytekin, Ç. (2021). Ekolojik sistem kuramı çerçevesinden ebeveyn yabancılaşmasına genel bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(3), 551-572.doi:10.18863/pgy.826957

EK

Ek 1: Ebeveyn ve Çocuk Görüşme Formu

Ebeveyn:

Demografik Bilgiler:

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Mesleğiniz:

Eğitim Durumunuz:

Medeni Hâliniz:

Çocuk Sayısı:

Gelir Durumunuz:

1. Sorulara geçmeden önce kendinizi tanıtır mısınız? Ebeveyn kavramını açıklayabilir misiniz?
2. Teknoloji kullanımınızı nasıl değerlendirirsiniz? Sosyal medya kullanıyor musunuz? Kullanıyorsanız, hangi sosyal medya araçlarını, ne sıklıkla, hangi amaçla kullanıyorsunuz? Paylaşım yapma sıklığınız nedir?
3. Teknolojinin gelişimi ile birlikte yeni kavramlar ortaya çıktı, bu kavramlara örnek verebilir misiniz?
 - a) Verdiğiniz örneklere ek olarak “internet” kavramı hakkındaki görüşleriniz nelerdir?
 - b) Dijital ebeveynlik kavramı hakkındaki bilginiz ve görüşleriniz nelerdir?
4. Çocuğunuzla ne kadar zaman geçirirsiniz? Birlikte neler yaparsınız?
5. Dijital ortamların hem riskleri hem de fırsatları bulunmaktadır. Sizce;
 - a) Bu fırsatlar nelerdir?
 - b) Riskler nelerdir?
6. Bir ebeveyn olarak;
 - a) Çocuğunuzun dijital ortamlardaki fırsatlardan yararlanması için neler yapıyorsunuz? Bu konuda bir teşvik ya da yönlendirme yapıyor musunuz?
 - b) Çocuğunuzun dijital ortamlardaki risklerden korunması için neler yapıyorsunuz?
 - c) Karşılaşılan riskli durumlarda yasal yollarınız nelerdir?
7. Çocuğunuzun dijital araçları kullanım amaçları nelerdir? İnternet ve sosyal medya araçlarını kullanırken zamanını ne şekilde değerlendiriyor? (Video ve çizgi film

izleme, oyun oynama, ödev ve eğitim için kullanma, sosyal ağlarda gezinme gibi durumlar).

8. Dijital ebeveynlik ya da medya okuryazarlığı eğitimi aldınız mı? İnternette gördüğünüz haberlerin doğruluğunu ya da yanlışlığını sorgular mısınız?
9. Sosyal medyada gezinirken çocuğunuz size gelip iletişim kurmaya çalıştığında nasıl davranıyorsunuz?
10. Çocuğunuzun teknolojiyi kullanım durumunu sizin kullanım durumunuzla ilişkilendirebilir misiniz?

Çocuk:

Demografik Bilgiler:

Yaşı:

Cinsiyeti:

Devam Ettiği Okul:

Sınıfı:

1. Sorulara geçmeden önce kendini tanıtır mısın?
2. İnternet kavramı hakkında ne düşünüyorsun? Bu kavram hakkında bilgi verebilir misin?
3. Telefon, tablet, bilgisayar gibi teknolojik araçları kullanıyor musun? Bu araçları hangi amaçla kullanıyorsun?
4. Sosyal medya araçlarını kullanıyor musun? (Youtube, Instagram, Twitter (X), Snapchat Tiktok vb.) Bu araçları hangi sıklıkla ve ne kadar süre ile kullanıyorsun?
5. Sosyal medya araçlarını hangi amaçla kullanıyorsun?
6. Sana göre internetin olumlu ya da olumsuz yönleri nelerdir? (Olumlu ve olumsuz yönlerine üçer örnek verebilir misin?)
7. İnternet ve sosyal medya araçlarını kullanırken, ebeveyninle iletişimin nasıl oluyor? Bu araçları kullanırken ebeveynlerin seninle iletişime geçince ne tür tepkiler veriyorsun?
8. Sosyal medyada aile bireylerini takip ediyor musun?
 - a) Takip ediyorsan onlarla sosyal medyadan iletişime geçiyor musun?
 - b) Gerçek adın ile mi bu hesapları kullanıyorsun?
 - c) Hesabın ve gönderilerinin gizlilik durumu nedir? (Herkes açık-kapalı olma durumu)

9. Arkadaşlarınla hangi iletişim araçlarını kullanarak iletişim kuruyorsun?
10. İnternet ve sosyal medya araçlarını kullanırken kendini güvende ve rahat hissediyor musun?
11. Olumsuz bir durum ile karşılaştığında baş etme stratejin nedir? Ebeveyninden yardım talep eder misin?
12. Okuduğun okulda, teknolojinin ve internetin imkânlarından faydalaniyor musun? İnternet eğitim sürecini ne kadar etkiliyor?

Ek 2: Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu Başkanlığının 19.09.2024 tarih ve 399881 Sayılı Karar Yazısı

KARAR

17. Doğan ÇELİK'in “ Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Kullanımı ve Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Farkındalıklarının İncelenmesi ” başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda Doğan ÇELİK'in “ Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Kullanımı ve Ebeveynlerinin Dijital Ebeveynlik Farkındalıklarının İncelenmesi ” başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Doğan ÇELİK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Kocaeli Üniversitesi
Fakülte	İletişim Bilimleri Fakültesi
Bölümü	Gazetecilik
Makale ve Bildiriler	
1. Çelik, D. (2024). <i>Ortaokul öğrencilerinin internet kullanımı ve ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalıklarının incelenmesi</i>. [Bildiri sunum] Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi 2. Sosyoloji Konferansı, İstanbul. 2. Çelik, D. (2023). Sosyal medyada benlik sunumu: Instagram örneği. M. Aslan ve A. G. Toprak Ökmen (Ed.), <i>ICOMS 3. Uluslararası İletişim Bilimleri Sempozyumu 2023 Özet- Tam Metin Bildiri Kitabı</i> içinde (ss. 328-341). Sakarya Üniversitesi.	